

Творчість Марії Матіос у контексті української літературної критики

Turin, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:180700>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ISTOČNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA UKRAJINSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
I. Lučića 3, ZAGREB

KRISTINA TURIN

DIPLOMSKI RAD

**ТВОРЧИСТЬ МАРІЇ МАТІОС У КОНТЕКСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ**

Mentor: dr.sc. Jevgenij Paščenko, red. prof.

Zagreb, 2019.

Sveučilište u Zagrebu
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ISTOČNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA UKRAJINSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
I. Lučića 3, ZAGREB

KRISTINA TURIN

DIPLOMSKI RAD

**STVARALAŠTVO MARIJE MATIOS U KONTEKSTU
UKRAJINSKE KNJIŽEVNE KRITIKE**

Mentor: dr. sc. Jevgenij Paščenko, red. prof.

Zagreb, 2019.

University of Zagreb
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EAST SLAVIC LANGUAGES AND LITERATURES
UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE
I. Lučića 3, ZAGREB

KRISTINA TURIN

MASTER'S THESIS

**LITERARY WORKS OF MARIA MATIOS IN THE CONTEXT
OF THE UKRAINIAN LITERARY CRITICISM**

Mentor: Jevgenij Paščenko, Ph.D., full professor

Zagreb, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ФЕНОМЕН «МАТІОС»	7
1.1. Марія Матіос – новаторство і традиція в українській літературі.....	7
1.2. Місце Марії Матіос в сучасному українському літературному процесі.....	13
1.3. Сприйняття творчості Марії Матіос українською літературною критикою.....	19
1.3.1. Етнорегіональна колористика і міфопоетика	19
1.3.2. Світоглядна система і сакральний дискурс	21
1.3.5. Творчість Марії Матіос крізь призму гендерної критики	23
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАД	25
2.1. Tetyana Kačak. <i>Stvaralaštvo Oljge Kobyljans'ke i Marije Matios u kontekstu ukrajinske ženske književne tradicije</i>	25
2.2. Iryna Nasminčuk. <i>Proza Marije Matios kao intertekst</i>	32
2.3. Igor Nabytovuč. <i>Umjetnički svijet Marije Matios</i>	45
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ	56
3.1. Труднощі в перекладі літературознавчих текстів	56
3.2. Практичні поради до перекладацького процесу	58
РОЗДІЛ 4. ОРИГІНАЛИ ПЕРЕКЛАДЕНИХ СТАТЕЙ.....	59
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	91
РЕЗЮМЕ – SADRŽAJ – ABSTRACT	96

ВСТУП

Актуальність теми дипломної роботи – творчість Марії Матіос – визначається місцем і значенням цієї письменниці в сучасному літературному процесі України. Йдеться про відносно нове явище в українській літературі, яке привертає увагу все більшої частини сучасних літературних критиків.

Мета роботи представити буковинську письменницю з особливою манерою письма, яку досить складно відзначити чи зараховувати до певного стилю або напрямку. Їй притаманні позначки, які нагадують великі імена української літератури, так само як і елементи новаторства.

Аспекти новизни визначаються недостатньою присутністю цього імені в хорватському інформативному просторі, що підтверджується і першою, поки що єдиною, публікацією перекладеного хорватською мовою твору цієї письменниці. В останніх двох десятиліттях її прозові твори – новели, оповідання, повісті, романи – набули за короткий час надзвичайної популярності і письменниця стала відмітною постаттю української літератури. Читачі, письменники та літературні критики незабаром помітили, що такого таланту, стилю і мистецької чутливості в українській літературі довго не з'явилося. Деякі з літературознавців говорять насправді про «феномен Матіос».

Між численними перекладами творів Марії Матіос у світі знаходиться і переклад роману «Солодка Даруся» **хорватською мовою**, який побачив світ 2011 року.

Тематика цього твору, як і інших творів Матіос, може стати цікавою і напрочуд близькою до хорватського читача. Утім, хорватській аудиторії така письменниця на сьогодні залишається не досить відомою. Саме в цьому полягає актуальність нашої дипломної роботи, значну частину якої займає переклад хорватською мовою літературознавчих статей, присвячених вивченні різних аспектів творчості Марії Матіос.

Все зазначене вказує на потребу ширше представити постать і творчість Матіос хорватській аудиторії, з чим пов'язано і **предмет** нашої дипломної роботи.

Структура роботи підпорядкована **завданню**: представити постать письменниці в аналітичній частині і в перекладах літературознавчих праць сучасних українських дослідників.

Апробація роботи засвідчена публікацією перекладених праць у книзі *Bukovina. Буковина*.¹

Дипломна робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаної літератури.

У **першому розділі** стисло подано портрет письменниці. Представлено її художню творчість в контексті сучасного українського літературного процесу та сучасної літературної критики.

Другий розділ містить переклад хорватською мовою трьох літературознавчих статей про творчість Марії Матіос: *Творчість Ольги Кобилянської і Марії Матіос в контексті української жіночої літературної традиції* Тетяни Качак, *Проза Марії Матіос як інтертекст* Ірини Насмінчук, та *Мистецький світ Марії Матіос* Ігоря Набитовича.

У **третьому розділі** проаналізовано труднощі, які з'явилися під час перекладу, та подано практичні поради до перекладацького процесу, які можуть стати корисними для майбутніх хорватських перекладачів.

У **четвертому розділі** подано оригінали перекладених статей.

Головні висновки дипломної роботи, резюме перекладених статей, та використану літературу подано вкінці.

¹ Bukovina. Prijevodi s ukrajinskog / ur. Jevgenij Paščenko i Tetyana Fuderer. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta, Knjižnica *Ucrainiana croatica*, Knjiga 15. – 2017. – 276 c.

РОЗДІЛ 1. ФЕНОМЕН «МАТІОС»

1.1. Марія Матіос – новаторство і традиція в українській літературі

Марія Василівна Матіос – українська поетеса, прозаїк, публіцист і політичний діяч. Народилася на святого Миколая, 19 грудня 1959 року, на хуторі Сірчук біля села Розтоки Путильського району Чернівецької області, яке від однойменного села сусідньої Івано-Франківської області виділене річкою Черемош. Розтоки входять у склад історичного регіону Буковини і населені українцями-гуцулами, приналежність до яких Марія Матіос сильно відчуває. Особливо зацікавлюється дослідженням власного фамільного дерева. Ідеться не про зовсім пересічний рід – про це нас попереджає самий факт, що письменниця його історію знає аж до «1790 року, починаючи з предка з німецькою чи австрійською кров'ю, який осів був тоді у буковинських Карпатах»². Більш того, один з її прапрапрадідів був письменним ще на початку 19 ст., за що його називали «писарем», прадіда Іллю односельці довгий час обирали старостою, попри його неграмотність, а бабусю Гафію в селі через мудрість називали Соломоном, попри її чотирикласну освіту.³ Батько Василь, колгоспник, і мати Павлина, вчителька, навчали Марію та її двох молодших братів «бути справжніми і цінувати справжнє»⁴, виховуючи дітей за традиційними християнськими цінностями.

Марія Матіос в одинадцятирічному віці брала участь у зйомках фільму Юрія Ілленка, «Білий птах з чорною ознакою», на сьогодні одного з найважливіших досягнень українського кіномистецтва. Розтоки, а саме сільський будинок сім'ї Матіос, стали однією з знімальних локацій фільму. За І. Набитовичем, той цікавий біографічний факт містить чималий впливовий потенціал щодо формування авторського і життєвого мислення письменниці:

А ті слова з фільму, де Богдан Ступка (в ролі Ореста) гордо стоїть з машинтвером серед гір і каже сміливі на той час, непоступливі й пророчі слова: «Це мої гори і я тут газда! Це я вирішую, кому в них жити!», запали не тільки в її серце – вони вплинули на формування цілого покоління її ровесників... Цей фільм, його прихована позацензурна символіка і чар ледь вловимими відгуками і нині резонує в її творчості. А в одному з епізодів того фільму вона назавжди залишиться маленькою Марічкою в постолах, що біжить під рясним дощем і музикою

² Набитович І. Знахарка троякої ружі (Мистецький світ Марії Матіос). Вибране / Матіос М. Львів: ЛА «Піраміда», 2011 – С. 4.

³ Див. там само.

⁴ Там само.

глинницьких музикантів дивиться на фатальний танець попівни Дани (Л.Кадочникова) і бандерівця Ореста (Б.Ступка)...⁵

Схильна з дитинства до поетичного виразу, в 15 років Марія вже надрукувала перші вірші. У 1982 році закінчила вивчення української мови та літератури на філологічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Одна з тих, хто домогся присвоєння цьому університету імені «буковинського соловія» була саме Марія Матіос.⁶ Деякий час працювала бібліотекарем, а потім займалася журналістикою. З 1983 до 1989 року працювала редактором чернівецької багатотиражної газети «Машинобудівник». Це було її «великою школою життя, міжлюдського спілкування»⁷. Була журналісткою газети «Буковинське віче». 1991 року стала одним із засновників науково-літературного «Буковинського журналу». Того ж року отримала премію в галузі публіцистики ім. Володимира Бабляка. З 1990 до 1996 року керувала Чернівецькою обласною організацією Спілки письменників України.

Марію Матіос можна зараховувати до поетів-«відімдесятників», адже вона увійшла до літератури 1982 року, коли світ побачила перша її поетична збірка, під назвою «З трави і листя». У січні 1984 року письменниця уклала і перший прозовий твір, новелу «Поштовий індекс». У наступних роках продовжує писати вірші, які входять до складу збірок «Вогонь живиці» (1984), «Сад нетерпіння» (1994), «Десять дек морозної води» (1995), «На Миколая» (1996), «Жіночий аркан» (2001) і «Жіночий аркан у саду нетерпіння» (2008).

Остаточний перехід від віршів до прози відбувся коло 30-ого року життя письменниці, коли вона усвідомила, що її «затісно в поезії [...]. З віком людина набуває досвіду, не тільки власного. Бо поезія – це власний досвід, а проза – це інше, це роздумування над досвідом інших»⁸. Прозовим дебютом Марії Матіос стала публікація історико-психологічної новели «Юр'яна і Довгопол» 1992 року у журналі «Київ», з передмовою відомого прозаїка Володимира Дрозда. У наступних роках писала різні повісті і новели, з яких на той час опубліковано повісті «По праву сторону Твоєї слави»⁹ та «Млин мерців»¹⁰. Паралельно з творчою, починає займатися політичною

⁵ Там само.

⁶ Див. <http://ukrclassic.com.ua/katalog/m/matios-mariya/3102-mariya-matios-biografiya>. – дата звернення: 15.06.2019.

⁷ Набитович І. Знахарка... Цит. вид. – С. 5.

⁸ Див. https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/story/2007/06/070609_matios_interactive_is.shtml. – дата звернення: 15.06.2019.

⁹ Матіос М. По праву сторону твоєї слави // Вітчизна. – 1996. – № 11-12. – С. 19-53.

діяльністю. З 1997 року, переїхавши до Києва, займала посаду помічника секретаря Ради Національної безпеки і оборони України.

Після декілька років творчої перерви, письменниця бурхливо повернулася в літературу, видаючи книжку за книжкою. Збірки прози «Життя коротке» і «Нація» вийшли в 2001 році. Через майстерність в утворенні короткої прози письменницю в газетах починають називати «Стефаніком в спідниці». З численних схвальних тогочасних відгуків і рецензій, процитуємо слова лауреата Шевченківської премії Анатолія Дімарова:

Я не знав, що є така письменниця, але раптом потрапила до рук її книжка – «Нація». Сів читати і скажу відверто – такого рівня письма я давно не бачив. Що мене страшенно вразило – ота неповторна сторона життя буковинського народу. Це настільки яскраво... Я не знаю, звідки в цієї дитини взявся такий талант. Таке потужне входження в літературу було свого часу у Григора Тютюнника, інших шістдесятників. [...] І я дуже радий, що в нашій літературі з'явилася така серйозна письменниця.¹¹

2002 року світ побачив «Фуршет від Марії Матіос», дещо інший за виглядом твір, якого вважають першою в сучасній українській художній літературі книжкою кулінарних рецептів. Частина роману «Солодка Даруся» опубліковано того ж року в журналі «Сучасність», під назвою «Трояка ружа. Драматична повість»¹². У наступному році вийшов еротичний «Бульварний роман», а книжку «Нація» відзначено літературною премією «Благовіст». Письменниця розпочала працювати заступником голови Комітету з Шевченківської премії.¹³

Найвідоміший твір письменниці – роман «Солодка Даруся. Драма на три життя» – повністю надрукований в 2004 році, в якому і переміг на конкурсі «Книжка року». Наступного року роман був удостоєний Національної премії України імені Тараса Шевченка, найвищої в Україні літературної нагороди. Твір став бестселером, отримав згодом сім видань і загальний наклад його перевершив 200 тисяч примірників. Класик української літератури і автор подання «Солодкої Дарусі» на Шевченківську премію, Павло Загребельний, оцінив цей твір так:

Письменниця Марія Матіос романом "Солодка Даруся" сміливо і рішуче відкинула правила політичної обережності і суспільних табу – і на свій страх і ризик

¹⁰ Матіос М. Млин мерців // Дніпро. – 1996. – №5 – 6. – С. 53 – 81.

¹¹ Див. <https://day.kyiv.ua/uk/article/taym-aut/radist-i-pechal-korotkogo-zhyttja>. – дата звернення: 15.06.2019.

¹² Матіос, М. Трояка ружа: драматична повість // Сучасність. – 2002. – № 11. – С. 8-20.

¹³ Див. <http://bukvoid.com.ua/digest/2010/12/11/224342.html>. – дата звернення: 15.06.2019.

здійснила жорстоку мандрівку в наше криваве і не менш жорстоке історичне пекло, в безодню, куди лячно заирати.¹⁴

Щорічний альманах «Обличчя України» іменував тоді Марію Матіос «найбільш плідною письменницею України останніх двох років»¹⁵. 2005 року вийшов «Щоденник страченої», а наступного року політична сатира «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів». Новела «Апокаліпсис» побачила світ 2006 року в журналі «Літературна Україна» та увійшла до складу доповненого видання збірки «Нація» 2007 року. В тому році вийшов і новий роман «Майже ніколи не навпаки», який переміг на конкурсі «Книжка року – 2007» та отримав гранд прі міжнародного конкурсу «Коронація слова». 2008 року світ побачила двоскладна книжка «Москалиця. Мама Маріца – дружина Христофора Колумба», яка перемогла на конкурсі «Книжка року – 2008», а в наступному році здобула диплом першого ступеня у номінації "Бестселер" на V Київському міжнародному книжковому ярмарку.¹⁶ З 23 вересня 2008 року письменниця має титул Почесного громадянина міста Чернівці.¹⁷ Того ж року її присвоєно почесне звання Заслужений працівник культури України.¹⁸

Твори Марії Матіос стали інспірацією для чимало театральних вистав. Першу виставу за твором «Солодка Даруся» поставила у 2008 році Людмила Скрипка.¹⁹ У листопаді того ж року з'явилася ще одна інсценізація за цим романом. Режисером став Ростислав Держипільський, за походженням гуцул як і письменниця, а виконавцями були артисти Івано-Франківського академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. Івана Франка. Згодом вони з виставою і в супроводі Марії Матіос зробили закордонне міні-турне, яке включило Італію, Німеччину, Польщу, Канаду і США. Постановка була номінована на Шевченківську премію.²⁰

У 2009 році вийшли роман-колаж «Чотири пори життя» та оновлена версія «Фуршету від Марії Матіос», під назвою «Кулінарні Фіглі». 2010 року опубліковано книжку «Вибране», яка містить вибір найвідоміших творів письменниці, та нову книжку «Вирвані сторінки з автобіографії». Незважаючи на назву, це твір не тільки про життя письменниці, а про сучасність загалом. Він увійшов до короткого списку

¹⁴ Матіос, М. Солодка Даруся / М. Матіос. – Львів: Піраміда, 2005. – С. 174.

¹⁵ <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/iz-bud-yakogo-rozdilu>. – дата звернення: 15.06.2019.

¹⁶ https://zaxid.net/moskalitsya_mariyi_matios_stala_bestselerom_n1084109. – дата звернення: 15.06.2019.

¹⁷ <http://chernivtsy.eu/portal/11654-2>. – дата звернення: 15.06.2019.

¹⁸ <https://web.archive.org/web/20140711140157/http://president.gov.ua/documents/7557.html>. – дата звернення: 15.06.2019.

¹⁹ <https://vsiknygy.net.ua/news/2451> – дата звернення: 15.06.2019.

²⁰ <https://zbruc.eu/node/59624> – дата звернення: 15.06.2019.

претендентів на літературну премію «Книга року ВВС» 2010 року. У квітні того ж року в Івано-Франківську відбулася прем'єра вистави «Нація» за режисурою Ростислава Держипільського, яка теж номінувалася на Шевченківську премію.²¹

З 17 грудня 2010 письменниця скаржилася на переслідування та спроби вилучення з продажу її книжку «Вирвані сторінки з автобіографії». Про ці події вона проговорила в книжці «Хроніка українського самашествія, або Державна ода фалосу»²².

2011 року побачила світ повість «Армагедон уже відбувся». Того ж року письменниця стала членом журі літературного конкурсу «Юне слово». 2012 року Марія Матіос стала народним депутатом України VII скликання від партії «УДАР» Віталія Кличка. 2013 року вийшов роман «Черевики Божої матері». Того ж року письменниці вручена відзнака «Українсько-японської дружби і співробітництва». 2014 року стала народним депутатом України VIII скликання від партії «Блок Петра Порошенка». 2015 року вийшов третій *non-fiction* твір письменниці під назвою «Приватний щоденник. Майдан. Війна...», в якому вона розповідала про події Євромайдану і Війну на Донбасі через власний досвід. 22 січня того ж року письменниця отримала орден княгині Ольги III ступеня. 16 березня 2015 року в Києві відбулася презентація кінопроекту «Солодка Даруся», який здійснюється як співпраця письменниці і режисера, львів'янина Олександра Денисенка.

Марія Матіос на сьогодні користується надзвичайно великою популярністю та пошаною на Україні. Харизматична письменниця охоче спілкується з читачами на книжкових виставках, а також в інтернеті. Зацікавлюється історіями прочитання своїх книжок. Її автобіограф-сесії тривають і понад дев'ять годин. Наклад її творів дорівнює накладу найпопулярніших сучасних письменників, наприклад Оксани Забужко. Твори Марії Матіос включено в антології жіночої прози «Незнайома» (2005) і «З непокритою головою» (2013). Критика її називає «гранд-дамою української літератури». Порівнювали її з Василем Стефаником, Борисом Акуніним, Миколою Гоголем, Вільямом Фолкнером та іншими. Однак, самій письменниці найдорожчі слова Михайла Шевченка: «Вона пише, як Марія Матіос»²³. Твори письменниці резонують широко, завдяки чому здійснено численні переклади: російською, польською, англійською, німецькою, італійською, французькою, хорватською, білоруською, румунською та

²¹ <https://vsiknygy.net.ua/news/5492/> – дата звернення: 15.06.2019.

²² Матіос, Марія. Хроніка українського самашествія, Або Державна ода фалосу: письменницьке розслідування [Електронний ресурс] / Марія Матіос. – Львів: Піраміда, 2011. – 48 с. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/14/31194/> – дата звернення: 15.06.2019.

²³ [https://vsiknygy.net.ua\(interview/538](https://vsiknygy.net.ua(interview/538) – дата звернення: 15.06.2019.

іншими мовами. У вільний час вона цікавиться психологією, етнографією та квітникарством. На сьогодні мешкає і працює в Києві.

1.2. Місце Марії Матіос в сучасному українському літературному процесі

Сучасний український літературний процес характеризується надзвичайною строкатістю, стильовим розмаїттям, співіснуванням різних естетичних орієнтацій, експериментаторством і творчими пошуками. Україна вийшла зі складу СРСР і стала незалежною державою 1991 року, що належить недавній історії. Корені сучасного становища української літератури потрібно шукати саме в нещодавньому переході від колоніального до постколоніального контексту. Як зазначає Ігор Набитович: «кожна наступна культурна епоха виростає з попередньої, руйнуючи й заперечуючи її стилістичні, ідейні первні, й, одночасно, до певної міри несе на собі печать багатьох ознак поетики цієї попередньої епохи»²⁴.

Та якщо на Заході попередником і, до певної міри, антитезою літературному постмодернізму вважається модернізм, то в Україні цим попередником був нав'язаний політичним режимом соціалістичний реалізм. Тотальна переоцінка цінностей, якою супроводжується постмодернізм, знайшла добрий ґрунт в країнах колишнього Радянського Союзу, які, переходячи від тоталітаризму і єдиного соцреалістичного канону до демократії і свободи мистецтва, потребували ревізії цінностей тоталітарного суспільства. Внаслідок цього постмодернізм з 80-их років ХХ ст. почав проникати в українську літературу, стаючи домінуючим в роках незалежності дискурсом.²⁵

«Постмодерний дискурс в сучасній українській літературі є центральним. Саме постмодерний дискурс [...] асоціюється сьогодні з тим, що прийнято називати поверненням літератури або переформулюванням соцреалістичного канону. [...] український постмодернізм поряд із неомодернізмом і неопозитивізмом, що включає і неонародництво, формують обличчя постколоніальної української літератури.»²⁶

Постмодерній свідомості притаманні сумнів, антидогматичність, плюралізм, іронічність. В літературі, загальні характеристики постмодернізму включають іронію, пастиш (свідому підробку стилю якогось письменника, твору чи школи), самопародію (замість самопієтету і патетичної риторики), гротеск, травестування, епатаж (поєднання верху і низу, комедії і трагедії, елітарної і масової культури), уникнення жанрових розмежувань. Постмодерним творами властиві плюралізм на всіх рівнях (сюжетному,

²⁴ Набитович І. Знахарка... Цит. вид. – С. 3.

²⁵ Див. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза : постмодерний період : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Роксана Борисівна Харчук. – Київ: ВЦ «Академія», 2008. – С. 6-8. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001365>. – (дата звернення: 15.03.2019).

²⁶ Там само. – С. 107.

композиційному, образному, хронотопу тощо), відкрита форма, співтворчість читача і письменника, діалогізм та широке застосовування інтертекстуальності.²⁷

Спостерігаючи за західними зразками, представники українського постмодернізму вводять подібні елементи і в українську літературу. Це насамперед «ремнісценція, гра, рефлексія, алюзії зі світового письменства, елементи карнавалізації, мовні експерименти, іронія, епатаж тощо»²⁸. Найвиразніше постмодерністські тенденції проявилися в ставленні до традиційного канону літератури, який перетворився на «предмет прихованої «полеміки-гри»»²⁹. Постмодерністи здійснюють розрив із соцреалізмом, а так само із «селянським синдромом» і «тестаментарно-рустикальним дискурсом»³⁰, які традиційно пов'язуються з українською літературою. Сама література для них не означає «велич людського духу. Значно більше їх цікавить література як хвороба чи прояв людської слабкості»³¹. Зазначені тенденції втілюються зокрема в поетичних творах літературних угруповань «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСад», «Нова дегенерація», та прозі Юрія Андруховича, В'ячеслава Медведя, Оксани Забужко, Євгена Пашковського, Сергія Жадана та інших. Все ж, український постмодернізм – явище надзвичайно суперечливе. Частина літературознавців навіть не вважає його повноправним напрямом, адже українські письменники застосовують «деякі властивості поетики постмодерну, але не в повному обсязі»³² і «ознаки постмодернізму у кожного автора проявилися по іншому»³³. Прикладом унікальної манери застосування постмодерних елементів у своїх творах є і Марія Матіос.

У художній творчості Марії Матіос провідні такі прикмети постмодерного дискурсу, як «жанрово-стильове розмаїття [...] іронія, інтертекстуальність, колаж, принцип гри»³⁴. Також можна говорити про жанрову фузію (роман-симфонія, роман-

²⁷ Див. там само, С. 6-9.

²⁸ Історія української літератури. ХХ — поч. ХХІ ст. Том 3. / Київ: ВЦ «Академія», 2017. – С. 15.

²⁹ Там само, С. 16. Важливо наголосити, що, на відміну від авангардистського ставлення до літературної традиції, емблемою якого стало Семенкове самоспалення «Кобзаря», постмодерністські іронія і пастиш під класики «стають не способом знищення класики, а середником до відновлення інтимно-персонального сенсу письма, досі розчиненого в імперсональності масового прочитання класики». Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн. [Електронний ресурс] / Тамара Іванівна Гундорова. – Київ : Критика, 2005, С. 49. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001862>. – (дата звернення: 15.03.2019).

³⁰ Терміни Володимира Єшкілева. Процитовано за Гундорова Т. Цит. вид. – С. 53.

³¹ Харчук Р. Б. Цит. вид. – С. 126.

³² Історія української літератури. ХХ — поч. ХХІ ст. Цит. вид. – С. 16.

³³ Там само.

³⁴ Даниліна О. В. Автобіографізм прози Марії Матіос [Електронний ресурс] / О. В. Даниліна // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. –

памфлет). Зосередженість авторки на описанні і аналізу здобутків і втрат української історії ХХ ст., особливо у «Солодкій Дарусі» і «Майже ніколи не навпаки», можна співвіднести з постмодерністською тенденцією до ревізії національної спадщини.³⁵ З таких причин значна частина сучасних критиків зараховує творчість письменниці до постмодернізму.

Зовсім інакшу думку висловлює І. Набитович, який творчість Марії Матіос вважає «свідченням закінчення панування Постмодернізму й переходу до нової епохи в письменстві [...] Умовно цю епоху можна б назвати Неомодернізмом, оскільки у трансформованому та видозміненому вигляді вона несе на собі печать Модернізму та Романтизму»³⁶. Літературознавець підкреслює новаторський характер творчості Марії Матіос, якому притаманні «неоромантичний пейзаж», «імпресіоністичні штрихи» та «релігійна почуттєвість» авторки, тобто особливості нетипові для постмодернізму.

В українській літературі неомодерний дискурс співіснує з постмодерним з 1980-их років. Позначається наданням суб'єктивності рідній традиції та міфологізацією її, заради чого таку естетичну орієнтацію називають «грунтівством» (на відміну від «західництва» постмодерністів). Неомодерністи не працюють з метою переформулювання чи переоцінки українського канону літератури, а продовження його. Тобто, вони творять «високу» літературу. Замість гри чи іронії зосереджуються на серйозності та відстоюванні усталеної ієрархії цінностей. Керуючись тезою Вільгельма Дільтея про дух як основний компонент творчості, вони вдаються до інтуїтивного письма і стилістики «потoku свідомості». Часто звертаються до метафізики, містики і біблійних ремінісценцій, інколи нагадуючи християнських моралістів. Тенденції неомодернізму провідні у творчості В'ячеслава Медведя, Євгена Пашковського і Олеся Уляненка.³⁷

Відмінність між постмодернізмом і неомодернізмом можна побачити на прикладі наявного в обох автобіографізму. Р. Харчук зазначає: «Якщо неомодерніст Є. Пашковський, наприклад, використовує автобіографію для того, щоб подати соціальну картину через власне бачення, своє «Я», то у «станіславців» соціальне є тлом, на якому розгортається особиста біографія, переважно внутрішня»³⁸. Свідченням схильності Марії Матіос до першого виду автобіографізму є книжка «Вирвані сторінки з

2011. – Вип. 27. – С. 73. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2011_27_18. – (дата звернення: 25.03.2019).

³⁵ Див. Історія української літератури. ХХ — поч. ХХІ ст. Цит. вид. – С. 16.

³⁶ Набитович І. Знахарка... Цит. вид. – С. 3.

³⁷ Див. Харчук Р. Б. Цит. вид. – С. 75.

³⁸ Там само. – С. 127.

автобіографії», до якої авторка додала: «цією книжкою я хочу бодай контурно залишити правдивий профіль епохи в якій минули мої перші півстоліття»³⁹.

Проект модернізації української літератури властивий і неомодерністам, зокрема В'ячеславу Медведєві, який замість тотального відкидання народницьких цінностей пропонує «поєднання народності з модерною формою»⁴⁰. Позиція ця близька до того, що можна побачити в творах Марії Матіос: селянську і національно-історичну тематику, а водночас порушення складних моральних та екзистенційних питань, яскравий психологізм, виклад внутрішніх переживань людини, застосування прийому «потoku свідомості», дослідження відносин індивіда і соціуму, проблеми самотності тощо.

Окрім питання про вписування Марії Матіос в певну естетичну орієнтацію, суперечливим здається і питання її належності до «високої» чи масової літератури. За дефініцією, масова література – це «широко розтиражована розважальна або дидактична белетристика, що адаптована для розуміння пересічним читачем і якій властиві спрощені композиційні та сюжетні ходи, стереотипізація і стилізація художніх прийомів та образів-персонажів, тривіалізація художньої мови»⁴¹. Саме заради припущення про застосування письменницею прийому стилізації, Р. Харчук заперечує означення її творчості як літератури «високої». Дослідниця вважає, що Марія Матіос «стилізує свою прозу під класичну, внаслідок чого з-під її пера з'являються псевдокласичні твори»⁴². Проте, з таким твердженням не всі погоджуються. Д. Єсипенко стверджує, що розвідка Р. Харчук здійснена за *a priori* заданою схемою доведення масового характеру творчості Марії Матіос і бракує стрункої системи аргументації.⁴³ З іншого боку, С. Філоненко, проаналізувавши повість «Учора нема ніде» за параметрами сучасної масової літератури, зробила наступний висновок:

³⁹ Матіос М. Вирвані сторінки з автобіографії [Електронний ресурс] / Марія Матіос. – С. 1. – Режим доступу: <https://www.litmir.me/br/?b=221643>. – (дата звернення: 21.03.2019). В інших творах Матіос, щоправда, занурюється глибоко в внутрішню біографію власних героїнь, але слід пам'ятати, що – на відміну від, наприклад, Юрія Андруховича і його автобіографічних героїв – «прямий автобіографізм [окрім в книжках жанру *non-fiction*] невластивий для Марії Матіос». Насмінчук І. А. Гендерна проблематика роману «Майже ніколи не навпаки» Марії Матіос: до проблеми інтертекстуальних зв'язків [Електронний ресурс] / І. А. Насмінчук // Науковий вісник Волинського національного ун-ту ім. Лесі Українки. – 2012. – № 12. – С. 105. – Режим доступу: <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/5971/3/22.pdf>. – (дата звернення: 25.03.2019).

⁴⁰ Гундорова Т. Цит. вид. – С. 53.

⁴¹ Історія української літератури. ХХ — поч. ХХІ ст. Цит. вид. – С. 19.

⁴² Харчук Р. Б. Цит. вид. – С. 70.

⁴³ Див. Єсипенко Д. Зустріч класики і сучасності (декілька зауваг до творчості Марії Матіос та Василя Стефаника) / Д. Єсипенко // Українська філологія: традиції та сучасність. Збірник наукових праць. – Випуск 14. Частина 1. – Львів, 2013. – С. 563.

Попри «загравання» з кодами й моделями масової літератури, сентиментальний пафос, Марія Матіос, на нашу думку, все ж не належить до ряду творців популярного «чтива». Відштовхуючись від модної формули «роману з владою», письменниця розбудовує ускладнений композицією і стилістично текст, порушуючи в ньому, окрім психологічних, також суспільно-політичні та філософсько-психологічні питання. Класичний сюжет love-story в повісті «Учора нема ніде» є продуктивним для художнього осмислення загального стану українського суспільства, трансформації ролей чоловіка й жінки на сучасному етапі.⁴⁴

На думку Дмитра Павличка, роман «Солодка Даруся» «уже сьогодні належить до видатних непроминальних творів»⁴⁵. Отже, теза про належність Марії Матіос до творців «високої», неомодерної літератури здається зовсім допустимою. Її підтримує і апеляція письменниці до серйозності в літературі: «[...] я жодним чином не сприймаю її – літературу – як гру. [...] Життя надто коротке, щоб переводити його у забавляння словами. Я беруся за перо лише тоді, коли мені є що сказати»⁴⁶.

Творчість Марії Матіос можна охарактеризувати як «постмодерну» з огляду на те, що вона припадає на добу, в якій постмодерний дискурс є домінуючим. Саме з такої причини нескладно побачити у ній ознаки постмодернізму – іронію, інтертекстуальність, гру з читачем, колаж, жанрове різноманіття, застосування прийомів масової літератури, тощо. Утім, наявність таких ознак пояснюється просто як «данина несамовитому нашому часові»⁴⁷. До речі, здебільшого ідеться про естетичні чинники. Світогляд письменниці, про який свідчить утворений нею мистецький світ, загальному постмодерному дусі не є відповідним. В добу, коли «національна традиція втрачає свій сакральний зміст і стає полем гри»⁴⁸, «коли сумнівною стає ідея будь-якої форми»⁴⁹ і серед митців панує «відчуття вичерпаності історії, естетики, мистецтва»⁵⁰, твори Марії Матіос виступають як застереження про традиційні, одвічні цінності українця, які все ж не для переоцінювання і які не втрачають актуальності. Це – родова та національна приналежність, віра у Бога, чесність, повага до предків. Так само і

⁴⁴ Філоненко С. О. «Амури» влади з народом (гендерний аспект повісті «Учора нема ніде» на тлі романів Тетяни Устівної. [Електронний ресурс] *Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр* : монографія / Софія Філоненко; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2011. С. 293. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004363>. – (дата звернення: 15.03.2019).

⁴⁵ Матіос М. *Солодка Даруся*: Видання третє / М. Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – С. 174.

⁴⁶ Мазурін М. Марія Матіос: «Я не хочу, щоб мене читали в метро» / М. Мазурін // *День*. – 2001. – № 53 (23 березня) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/mariya-matios-ya-ne-hochu-shchob-mene-chitali-v-metro>. – (дата звернення: 24.03.2019.)

⁴⁷ Римарук І. «Трояка ружа, або Солодка Даруся» / І. Римарук // Матіос М. *Солодка Даруся*: Видання третє. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – С. 7.

⁴⁸ Гундорова Т. Цит. вид. – С. 44.

⁴⁹ За американським критиком І. Гассаном. Див. Харчук Р. Б. Цит. вид. – С. 6.

⁵⁰ Історія української літератури. XX — поч. XXI ст. Цит. вид. – С. 18.

ставлення письменниці до творчості не здається цілком постмодерним. Попри численні порівняння з класиками (Стефаником, Федьковичем, Гоголем та іншими), письменниця завжди намагається відстоювати власну самобутність як літератора, щирість як творця. Її увага зосереджена не на переробці класиків чи постмодерній гри з існуючим каноном, а на майбутньому і на утворюванні у свій оригінальний спосіб тієї «розумної, благородної літератури»⁵¹, яку вважає занадто потрібною сучасному суспільству. Звертання в творах до недавньої української історії теж вписується в таке спрямування, оскільки «всі коди сучасного і майбутнього «зашифровані» в минулому. І якщо ми не здатні розкодувати послання з минулого – ми не є спроможні *продувати продуктивне* майбутнє із теперішнього дня.»⁵²

⁵¹ Мазурін М. Цит. вид.

⁵² Матіос М. Вирвані сторінки... Цит. вид. – С. 1.

1.3. Сприйняття творчості Марії Матіос українською літературною критикою

1.3.1. Етнорегіональна колористика і міфопоетика

Відомо, що Марія Матіос – корінна гуцулка, яка пишається своїм рідним краєм і зацікавлюється кожним аспектом традиції, яка з ним від найдавніших часів пов'язана. Такий настрій цілком відображається в її творах, які позначаються етнокультурною колористикою «у всіх її значеннях, а це: діалектна мова, буковинський життєпис, тисячолітні українські повір'я і обряди, віковічні звичаї і традиції, релігія та вірування гуцулів пращурів [...]»⁵³.

Микола Стасик, аналізуючи етнографічні елементи в текстах М. Матіос, зауважив, що «саме етнографічний матеріал допомагає митцеві [Матіос] максимально повно розкрити проблематику її творів»⁵⁴. Дослідник підкреслив у творах письменниці наявність різних мотивів-символів, між якими чи не найважливіше місце займає вода. Цей послідовно присутній у творчості М. Матіос мотив для гуцулів традиційно навантажений значенням очищення. Перед смертю вони за звичаєм виконують обряд обмивання водою, що пов'язане із віруванням про воду як те, що відокремлює земний світ від загробного.⁵⁵ У Матіос такий мотив можна побачити, наприклад, в сімейній сазі «Майже ніколи не навпаки»:

І Донька зрозуміла, що хлопець буде гинути. Як тільки за Андрієм зачинилися двері, вона закрила полотном вікна вигнала дітей на двір, замкнулася зсередини, напарила отави й жмутиком молоді – найтоншої – вовни почала обмивати зболіле Дмитрикове тіло...⁵⁶

Ще одним частим мотивом художнього світу М. Матіос є ружа (троянди), яка виступає наскрізним, полісемантичним символом в роману «Солодка Даруся». Письменниця в цьому творі вибрала образ троякої ружі, щоб окреслити мінливість життя: червона й біла ружа – символ кохання, жовта – розлуки, зелень ружі – символ радості, колючки – печалі. Такий символізм суголосний з народним тлумаченням, а

⁵³ Павлишин Г. Я. Етнокультурна колористика у сімейній сазі в новелах Марії Матіос "Майже ніколи не навпаки" [Електронний ресурс] / Г. Я. Павлишин // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. – 2010. – Вип. 15. – С. 196. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2010_15_33. – (дата звернення: 25.03.2019).

⁵⁴ Стасик М. В. Народознавчий континуум художнього світу Марії Матіос [Електронний ресурс] / М. В. Стасик // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2013. – № 2. – С. 118. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2013_2_26. – (дата звернення: 25.03.2019).

⁵⁵ Див. там само. – С. 119.

⁵⁶ Матіос М. Майже ніколи не навпаки, процитовано за Стасик М. В. Народознавчий континуум... Цит. вид. – С. 119.

також свідчить про авторське розуміння людського життя, як не однозначного, а переплетеного і темними і яскравими тонами. Таким є життя героїв її оповідань і романів.⁵⁷

У творах Марії Матіос наявне багатство мотивів-символів і деталей з особливим етнорегіональним значенням. Символіки, близької до народного тлумачення, набувають й образи комори, кола, коси, вогню, гороху та інші. В романах «Майже ніколи не навпаки» і «Солодка Даруся», наприклад, теж зображено особливості традиційного весільного обряду гуцулів. Завдяки наявності таких мотивів, твори М. Матіос стають дорогоцінним джерелом інформацій про народні звичаї та побут Гуцульщини, і про етнічну свідомість українського народу загалом.

⁵⁷ Див. там само. – С. 117.

1.3.2. Світоглядна система і сакральний дискурс

Ігор Набитович, літературний критик який особливо досліджує проблему сакрального дискурсу і функціонування категорії *sacrum* в художніх творах, охарактеризував прозу Марії Матіос як яскравий приклад «християнського постмодернізму». Тобто, зараховував письменницю до того ряду сучасних українських письменників, в яких провідні основні риси постмодерних дискурсивних стратегій, але які однак не виходять за межі священної перспективи. Критик вважає, що постмодерні елементи письменниця застосовує у свій оригінальний спосіб, накладаючи на них неоромантичні та інколи імпресіоністичні штрихи, і залишаючись при цьому світоглядно людиною релігійною.⁵⁸

Тетяна Гребенюк розглядає подію гріхопадіння як мотив, що у сфері сюжетотворення несе в собі великий потенціал, ще від давніх часів літератури. Дослідниця відокремила три основні світоглядні парадигми реалізації такого мотиву в літературному творі: релігійна парадигма, морально-етична парадигма та міфологемна парадигма. Щодо прозової творчості Марії Матіос, Гребенюк оцінила її як здатну до морально-етичного підходу до аналізу мотиву гріхопадіння. Через наявність елементів язичницьких вірувань, мотиву перелюбу та взагалі лояльності героїні до прояву чуттєвості, прозу письменниці до суто релігійної парадигми відносити не можна. Значно ближчим здається світогляд письменниці до традиційної народної моралі, саме в рамках якої вона схильна інтерпретувати гріховність.⁵⁹

Набитович теж наголошує про межовість стану героїв творів М. Матіос, яких світогляд як правило переходить від міфологічно-ритуального світобачення до релігійного світовідчуження. На приклад, поведінці Дарусі, яка постійно ходить до цвинтаря, щоб відвідати покійного батька, з одного боку властивий сакральний компонент цвинтаря, як сакрохронотопного простору. З іншого боку, у німоти провідне й міфологічне світосприймання, яке виражається в тому, що вона на могилі батька ніколи не палить свічку, аби не вигонити звідси, поряд із духом злим, дух батька.⁶⁰

⁵⁸ Див. Набитович І. Сакральні мотиви в художній прозі Марії Матіос [Електронний ресурс] / І. Набитович // Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія. – 2011. – Вип. 547-548. – С. 10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnusf_2011_547-548_4. – (дата звернення: 19.03.2019).

⁵⁹ Див. Гребенюк Т. Мораль, гріх і провина в концептосистемі прози М. Матіос. / Т. Гребенюк // Актуальні проблеми слов'янської філології. – К.; Ніжин : Аспект-Поліграф, 2006. – Вид. 11. Ч. 2. Лінгвістика і літературознавство – С. 480-486.

⁶⁰ Див. Набитович І. Сакральні мотиви... Цит. вид. – С. 11-12.

Тобто, можна зробити висновок, що світогляду письменниці, який віддзеркалюється в світогляді її героїв, властива релігійна складова, але водночас тут присутня значна кількість елементів, що нагадують забобонних та язичницьких традицій і які в суто християнський світогляд не вписуються.

1.3.5. Творчість Марії Матіос крізь призму гендерної критики

Творчість багатьох сучасних українських письменниць – Оксани Забужко, Євгенії Кононенко, Софії Майданської, Галини Пагутяк та ін. – критики розглядають з точки зору так званого «жіночого письма», теорію якого було започатковано в 70-их роках ХХ ст. і яким сьогодні зацікавлюється все більше дослідників.

За Нілою Зборовською, характеристики жіночого письма – це «відверта розмова про своє тіло і сексуальність, що постали основою автобіографічного сюжету; рефлексії особистого досвіду жінки в контексті досвіду жіночого життя, свідоме і несвідоме протистояння жіночого приватного світу світу чоловічому, жіночої творчої особистості – чоловічій творчій особистості; сам стиль письма – замість наративної послідовності подій реалізується афективна історія, тобто емоційна послідовність подій тощо»⁶¹.

Деякі з цих характеристик можна побачити і в творчості М. Матіос. Багато дослідників зауважило, що часто у творах М. Матіос центральне місце займає саме жіноча постать. Цікаво, що письменниця часто обирає для своїх героїнь імена, в яких є чоловічі відповідники: Корнелія, Петруня, Юр'яна, Юстина Теофіла, Іванка. За І. Насмінчук, така тенденція не випадкова, а обумовлена тим, що «часто в центрі уваги – жінка, здатна на неймовірну психічну витривалість та силу»⁶². З іншого боку, чоловічі персонажі дуже часто позбавлені імен та «в творах їх названо за професією: німий мандрівник, військовий, актор, професор [...]»⁶³.

У. Паньків у філософсько-психологічному романі Марії Матіос «Чотири пори життя» відокремлює такі ознаки жіночого письма як «розповідь про стосунки чоловіка і жінки, детальне вивчення світу особистості, автобіографічні мотиви, наратив від першої особи, ведення щоденника тощо»⁶⁴. Щоденникові записи, як форма викладу, чи не найяскравіше виявлені в психологічній розвідці «Щоденник страченої», яка майже повністю написана у формі жіночого щоденника. Аналізуючи цей роман, Тетяна Тебешевська не пропускає підкреслити оригінальність твору, яка полягає в обрамленні

⁶¹ Зборовська Н. Феномен жіночої прози обговорювали київські літератори, процитовано за Паньків У. П. «Жіноче письмо» у романі Марії Матіос «Чотири пори життя» [Електронний ресурс] – С. 66. – Режим доступу: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/1950/1747> – (25.03.2019).

⁶² Насмінчук І. Гендерна проблематика роману «Майже ніколи не навпаки» Марії Матіос: до проблеми інтертекстуальних зв'язків, процитовано за Паньків У. П. Цит. вид. – С. 67.

⁶³ Паньків У. П. Цит. вид. – С. 67.

⁶⁴ Там само. – С. 68.

щоденника сюжетом про теперішність героїні.⁶⁵ Тобто, можна сказати, що твори М. Матіос позначаються загальними тенденціями жіночого письма, а також, що письменниця їх застосовує у свій оригінальний спосіб.

⁶⁵ Тебешевська Т. Художні особливості "Щоденника страченої" Марії Матіос [Електронний ресурс] / Т. Тебешевська // Слово і час. – 2006. – № 2. – С. 55. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38477/08-Tebeshevska.pdf>– (25.03.2019).

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАД

2.1. Tetyana Kačak.

Stvaralaštvo Oljge Kobyljans'ke i Marije Matios u kontekstu ukrajinske ženske književne tradicije

Posljednjih nekoliko desetljeća svjedoči o aktualnosti teme ukrajinske ženske književne tradicije. To je, dakako, povezano ne samo s preispitivanjem prethodnih književno-povijesnih razdoblja, već i s aktivnom stvaralačkom djelatnošću žena spisateljica na početku XXI. stoljeća (govorimo o stvaralaštvu Oksane Zabužko, Marije Matios, Jevgenije Kononenko, Sofije Majdans'ke, Ğalyne Tarasjuk i drugih). Ovaj nas fenomen asocira na početak XX. stoljeća i na djela Lesje Ukrajinke, Oljge Kobyljans'ke, Natalije Kobryns'ke, koje su ukrajinskoj ženskoj tradiciji omogućile suvremeni razvoj (naravno, prethode im Marko Vovčok, Olena Pčilka) i usmjerili je prema glavnim europskim strujama.

U prethodnim smo se člancima bavili problematikom međusobne povezanosti stvaralaštva Oljge Kobyljanske, Lesje Ukrajinke, te suvremenih ukrajinskih spisateljica – Oksane Zabužko, Sofije Majdans'ke, Jevgenije Kononenko, Svitlane Jovenko. Posebno je bila naglašena činjenica da stvaralaštvo Oljge Kobyljanske ima odjeke u suvremenoj ženskoj prozi, i to u vidu feminističkih tendencija u problematici, motivima i ženskim likovima, te stilskim obilježjima. Djelomice smo otvorili i pitanje razvoja ukrajinske ženske književne tradicije, međutim nismo predstavili u tom kontekstu stvaralaštvo Marije Matios, jedne od najsajnijih suvremenih spisateljica, iako su neka od njezinih djela bila proanalizirana.

O paralelama među stvaralaštvima žena spisateljica na prijelazu iz XIX. u XX., te iz XX. u XXI. stoljeće, kao i razvoju „ženskog diskursa“ pisali su Solomija Pavlyčko, Vira Ađejeva, Tamara Ğundorova, Nila Zborovs'ka, Oksana Zabužko; stvaralaštvo Oljge Kobyljans'ke uzeli su u razmatranje Ivan Franko, Lesja Ukrajinca, Pavlo Fylypovyč, Myhajlo Najenko, Natalja Tomašuk, Tamara Ğundorova, Boĝdan Meljnyčuk i drugi; na prozu Marije Matios pozitivno su reagirali Anatolij Dimarov, Vasylj Ğabor, Vasylj Ğutkovs'kyj i drugi. Na rad spomenutih kritičara i mi ćemo se osloniti.

Pitanje stvaralaštva Oljge Kobyljans'ke i Marije Matios u kontekstu ukrajinske ženske književne tradicije aktualno je ako imamo u vidu da se radi o spisateljicama iz Bukovyne, koje predstavljaju žensku prozu u dvije književno-povijesne faze. Oljga Kobyljans'ka je jedna od prvih spisateljica u ukrajinskoj knjiženosti koje su pokrenule tzv. žensko pitanje, stavile u središte književnog djela ženin svijet, njezin psihološki profil i postojanje, probleme

kreativnog samoostvarenja i prevladavanja tradicionalnih rodnih stereotipa. Marija Matios je suvremena spisateljica koja i dalje u središte stavlja „žensko pitanje“, produbljujući njegov psihološki aspekt, stavljajući naglasak na vremensku paradigmu, povijesni kontekst. Ove spisateljice ne spaja samo Bukovyna, „žensko pitanje“, već i specifično razmišljanje kreativnih osobnosti, vještina stvaranja likova i karaktera, jezične boje umjetničkog svijeta, odanost umjetnosti riječi.

Analizirajući žensku književnu tradiciju, američki književni kritičar Modure istaknuo je: „Ovi su tekstovi napisani iz ženske perspektive“, ili pak „tekstovi koji, na pritajen ili na otvoren način, dovode u pitanje dominantnu patrijarhalnu/mušku tradiciju“. Odgovor na pitanje ima li takva tradicija tragove u ukrajinskoj književnosti dijelom je moguće dobiti ako analiziramo razvoj feminističkog književnog diskursa na ukrajinskim kulturnim prostorima. I prije bismo mogli reći da je to linija književne tradicije koju su stvorile žene-spisateljice, nego pojava obilježena destruktivnim utjecajima na književnu tradiciju općenito, kojom dominira stvaralaštvo muškaraca-pisaca. Ipak, prema mišljenju ukrajinskih književnih stručnjaka, posebice Solomije Pavlyčko, stvaralašvo Lesje Ukrajinke i Oljge Kobyljans'ke „nedvojbeno je ukazalo na krizu ukrajinskog tradicionalnog maskuliniteta“. Spisateljice 80-ih i 90-ih godina XX. stoljeća naslanjale su se na književna iskustva svojih prethodnica s kraja XIX. i početka XX. stoljeća (Lesje Ukrajinke, Oljge Kobyljans'ke, Jevgenije Jarošins'ke i drugih), sredine XX. stoljeća (Iryna Viljde), razvijajući i preobličujući to iskustvo u vlastitom stvaralaštvu, jer „svaki umjetnik mora imati smisao za tradiciju“. Takvo književno iskustvo postaje u prvom redu izvorom problematika u suvremenoj ženskoj prozi (motiv sestrinstva, pitanje rodnih odnosa, samodokazivanja žene kao kreativne osobnosti itd.), žanrovskih eksperimenata (razvoj žanrova u kojima najbolje dolaze do izražaja odlike „ženskog pisma“ – dnevnika-ispovijesti, autobiografskog romana), stilskih načela (kombinacija lirskog i filozofskog, izdvajanje ženskog pogleda na svijet, naglašavanje problema junakinje (psihološka analiza ženskih likova iz „unutarnje“ perspektive)). Međutim, ako razmatramo ukrajinsku žensku književnu tradiciju uspoređujući je s ukrajinskom muškom književnom tradicijom, primorani smo definirati njihov međudnos kao odnos marginalno/centralno (kao što napominje Nila Zborovs'ka, „ženski tip diskursa“ uvijek je sekundaran u odnosu na „veliki“ autoritarni glas, iako se razvijaju paralelno i prema istim evolucijskim zakonima). Istina je da je u određenim književnima razdobljima (koje karakteriziraju procesi dekanonizacije i rušenja ili pomicanja centra, starog kanona, a potom stvaranja novih kriterija njegove izgradnje) moguće točno odrediti križanje ženske i muške tradicije, pa čak i pojavu inovacije u stvaralaštvu žena spisateljica, koja je pak povezana s tematskim i žanrovsko-

stilskim eksperimentima („diktiranje“ književne mode: na primjer, ukrajinski neoromantizam Oljge Kobyljans'ke i Lesje Ukrajinke. O revolucionarnom djelovanju Oljge Kobyljans'ke piše Tamara Ğundorova, nazivajući njezino stvaralaštvo polaznom točkom ukrajinskog modernizma). Moguće je to dočarati pomoću grafičkog prikaza, uzimajući u obzir stilsko-estetsku periodizaciju povijesti književnosti. Debela linija predstavlja mušku književnu tradiciju, dok tanka predstavlja žensku.⁶⁶

Nas zanima ženska književna tradicija u nekim od njenih pojava – stvaralaštvu Oljge Kobyljans'ke i Marije Matios. Na tematsko-problematičnoj, stilsko-žanrovskoj razini, kao i pripovjednoj te razini likova, u umjetničkim djelima ovih autorica postoje dodirne točke, koje ćemo pokušati proanalizirati. Predmet našeg istraživanja su prozna djela Oljge Kobyljans'ke (pripovijetke i eseji) i Marije Matios (romani „Solodka Darusja“ (Slatka Darica⁶⁷), „Ščodennyk stračenoji“ (Dnevnik pogubljene), obiteljska saga u novelama „Majže nikoly ne navpaky“ (Gotovo nikada drugačije), pripovijetke „Moskalycja“ (Moskovljanka) i „Mama Marica – družyna Hrystofora Kolumba“ (Mama Marica – žena Kristofora Kolumba)).

Nacionalno pitanje i domoljubna problematika prva su dodirna točka. Oljga Kobyljans'ka uvijek je branila ukrajinski narod i nacionalne ideje. Glavni junaci u njezinim djelima su gorljivi pobornici vlastite države, usprkos čak i odsutnosti njene neovisnosti; ljubitelji naroda, koji žele bolju sudbinu za svoje zemljake; humanisti – aristokrati duhom, koji ispovijedaju ljubav i suosjećanje spram vlastitog naroda, te se osjećaju dijelom tog naroda. Spomenuti problem je, na možda najeksplicitniji i najpotpuniji način, predstavljen na stranicama priče o nacionalnim intelektualcima, pod nazivom „Apostol černi“ (Apostol puka). Roditelji odgajaju svoju djecu „za Ukrajinu“, otac Zaharij teži za tim da bude apostol „puka“, a glavni junak Julian ne samo da se osjeća Ukrajincom, već se time i ponosi: „Za Ukrajinu!“ – uzvikivao je njegov mladi glas; izučavao je povijest drugih naroda i uspoređivao je s ukrajinskom: „A tražio je i velike trenutke u ukrajinskoj povijesti, kad je vođena teška borba za domovinu i za izgon neprijatelja ukrajinskog naroda. Kad bi, prolazeći gotovo kroz čistilište, pronašao svoj pravi, izgubljeni zavičaj, osjetio bi kamo pripada, pa potom nastavio s učenjem“. Julian se ne odriče „svog ukrajinstva“ čak ni kada im djed Dory zabrani ženidbu. Mistična veza između naraštaja često postaje strukturnim čimbenikom razvoja događaja, osobito ako se radi o nacionalno-domoljubnom pitanju. Isto naglašava i Marija Matios.

⁶⁶ Autorica članka ovdje se referira na knjigu Пахаренко В. Українська поетика. Наукове видання. – Черкаси: Відлуння-плюс. 2002. – str. 149-291. (op. prev.)

⁶⁷ Matios, Marija. Slatka Darica. Drama u tri života. / S ukrajinskog prevela Dijana Dill. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Udruga hrvatskih ukrajinista, Knjižnica *Ucrainiana croatica*, Knjiga 8. – 2011. – 129 str. (op. prev.)

Junakinja pripovijetke „Arystokratka“ (Aristokratkinja) simbolizira Ukrajinu – osakaćenu sudbinom, vremenima bijede, pritiješnjenu teretom okolnosti, ali ponosnu do samoga kraja, koja nikada ne „klone duhom“, koja crpi snagu iz „sjećanja na pretke“. Unuk – sin potlačenog naroda – baki je obećao „ostati vjeran svome narodu“. Oljga Kobyljans'ka svojim junacima „rusynima“⁶⁸ pridaje domoljubne osobine, jasno izražavajući vlastito mišljenje, osuđujući pritom stav mržnje koji spram njih imaju predstavnici drugih nacionalnosti, u prvom redu Poljaci i Nijemci (u djelima „Vin i vona“ (On i ona), „U sv. Ivana“ (Kod sv. Ivana), „Mužyk“ (Seljak), „Snyt'sja“ (San) i dr.).

Marija Matios također obrađuje problem državnosti, nacionalnog identiteta i nacionalne svijesti u kontekstu vladavine Nijemaca, Austrijanaca i Rusa na teritoriju Bukovyne. Između ostalog, u svojim djelima opisuje Bukovynu na početku XX. stoljeća. U romanu „Slatka Darica. Drama u tri života“ autorica prikazuje sovjetsku okupaciju, rekonstruira događaje iz 1939. godine, doba rumunjske vlasti u bukovynskom kraju, okupacije sovjeta u Ğalyčyni, promjene vlade, kao i odnosa spram ljudi. Upravo je zbog njih i stradala Darica, koju ju sovjetski časnik „kupio za slatkiš“, te je ispričala sve o „noćnoj pustolovini“ i dolasku „onih iz šume“. Isti povijesni motiv upotrijebljen je i u romanu „Moskalycja“. Severyni također dolaze „trojica iz šume“, posjećuju je „moskalji“⁶⁹, koji protjeruju ljude u Sibir. Moskalycja se pravi ludom i tako uspije spasiti od protjerivanja. Nasuprot okupaciji stoji borba za vlastiti identitet – to je implicitni smisao života glavnih junakinja romana Marije Matios – „Moskalycja“ i „Marica“. Moskalycja je, bez obzira na svoje prezime i porijeklo, domoljubno nastrojena. Brine je sudbina djece i obitelji poslanih u Sibir i Maĝadan, brine je sudbina Ukrajine. No, čak ni nakon završetka ratova i ulaska u suvremeno doba, „Severyna i dalje ne vjeruje da će Ukrajina zadugo... [...]. A tko bi pametan vjerovao da će Ukrajina potrajati, kad malo tko ima na umu da je nevinih ljudskih kostiju razbacanih po njenom tlu više nego lišća?“.

Bukovynski kolorit, koji uokviruje fabularna zbivanja u djelu, stvara poseban *pathos* i utjelovljuje se u karakterima likova, pejzažnim opisima i oslikavanju načina života, jezika – druga je dodirna točka stvaralaštva Oljge Kobyljans'ke i Marije Matios.

Pripovijetka „Bytva“ (Bitka) Oljge Kobyljans'ke predstavlja kompaktnu sliku bukovynskih Karpata: „Jedna kraj druge gore stoje zajedno u nijemom veličanstvu, odjevene u smrekove šume... [...]. Tu je posvuda vladala tajnovita tišina. Carevala je raskoš u

⁶⁸ Rusyny (ukr. русини) je starinski naziv za ukrajinsko stanovništvo Bukovyne, Ğalyčyne i Zakarpatske Ukrajine. (op. prev.)

⁶⁹ Moskalj (ukr. москаль) na ukrajinskom može značiti „vojnika“, a također „Moskovljanin“, tj. „Rus“. (op. prev.)

vegetaciji, ljepota u bojama flore, a na gorama bogatstvo zelenila toliko, da je gotovo potlačilo čovjeka“. Isto tako, autorica u djelu „Priroda“ (Priroda) opisuje gorski put, kojim se mladi Ćucul vraća iz grada: „S lijeve strane gorskog puta, kojim je on išao, zjapio je šumom obrastao bezdan, s desne strane protezala se stjenovita, šumovita gora, strma i visoka, nalik na zid“; smreke što su se nadvijale nad novom Ćuculskom kućom i dr. Ti opisi podsjećaju na pejzažne fragmente iz romana „Moskalycja“ Marije Matios. Poetika šume i gora, kao i sama priroda, jedna je od karakterističnih oznaka umjetničkog svijeta Oljge Kobyljans'ke.

Jezik kojim govore junaci Oljge Kobyljans'ke obilježen je ne samo posebnosću zapadnoukrajinske jezične tradicije, bukovynskog dijalekta, već je i uvjetovan razdobljem u kojem je autorica stvarala i koje je prikazivala u pripovijetkama i romanima. U dijalozima između junaka i u naraciji Marije Matios prevladava pokuts'ko-bukovyns'ki dijalekt. Jedan od primjera jest odgovor Ćryc'ka Kejvana Ivanu Varvarčuku na pozdrav („Bud'te zdorovi, tatu!“ (Zdravi bili, tato!)): „Djakuju. Bože, i vam pomažaj! Ščos' davno tebe ne vydiv mežy ljud'my, vojače... – kazav Ćryc'ko, ne vidryvajučys' vid roboty. – Je svjata nedilja, svjato, a ty pantruješ svoju hudobu ta žinku, niby jih zrodu ne vydiv...“ (Hvala, Bog i vama pomogao! Dugo te ne vidim među ljudima, vojače... – reče Ćryc'ko, ne prestajući s radom. – Sveta je nedjelja, svetak, a ti se briguješ za svoju stoku i ženu, kao da ih od rođenja nisi vidio...). Jezik kojim likovi govore ovisi o njihovom raspoloženju, okolini, osobnosti. Pa tako aristokratskost junakinja Oljge Kobyljans'ke zahtijeva od njih umijeće komuniciranja na književnom jeziku, isto kao što jezik likova Marije Matios odgovara njihovoj seoskoj okolini, svjetonazoru i načinu razmišljanja.

I Oljga Kobyljans'ka i Marija Matios u središte djela postavljaju jake osobnosti, izvanredne likove. Lik jake žene – treća je dodirna točka njihovih proza. Olenu Ljaufer („Ljudyna“ (Čovjek)), Natalku Verkovyčivnu („Carivna“ (Carevna)), Martu, Sofiju i Ćannusju („Melanholijnyj valjs“ (Valse melancholique)), Parasku („Nekuljtorna“ (Nekulturna)) i druge junakinje Oljge Kobyljans'ke spaja mudrost, snaga – koliko fizička, toliko i duhovna. To su samodostatne žene koje teže samostalnosti i samoostvarenju. Njihovi psihološki portreti tvore galeriju likova „novih žena“, koje su, s jedne strane, opsjednute stvaralaštvom, a s druge – osuđene na nerazumijevanje i osamljenost, neprestano iščekivanje vlastite sreće. Primjer takvog modela žene je junakinja skice „Impromptu phantasie“, koju „nijedan muškarac nije želio za ženu. Ona je bila pametna, duhovita, neobično bogate naravi... [...]. Bila je previše originalna, premalo u sadašnjosti, a u sebi nije imala ničeg „plebejskog“. Problematika rodne ravnopravnosti svojstvena je i drugim autoričnim djelima („Ljudyna“, „Carivna“, „Vin i vona“, „Čerez kladku“ (Preko brvi) i dr.).

Žene junakinje u prozi Marije Matios donekle se razlikuju, pune su životnog iskustva koje oblikuje njihov karakter; mudre, iako nisu stvarateljice. Svaka je od njih nositeljica specifične, neponovljive i tragične, ljudske sudbine. Autorica govori o „domaćim ljudima, koji nisu iskvareni ni bogatstvom, niti drugim ispraznostima“. Gorska raskoš i ponos stoje u paraleli s karakterima žena – ponositih, čvrstih u svojim uvjerenjima, hrabrih i obdarenih mističnom moći predviđanja (Darica), iscjeljenja (Moskalycja), sposobnošću „odagnati nesreću“ (Marynjka). Međutim, bez obzira na njihovu samodostatnost, i njih proganja osamljenost, želja za samoostvarenjem (sjetimo se, u najmanju ruku, Petrunje iz „obiteljske sage u novelama“, i njene želje za majčinstvom).

Darica se tijekom čitavog života kaje za nesvjesno počinjeno djelo, koje je prouzročilo pogibelj njezinih roditelja; Moskalycja je osuđena na samoću i borbu za život, jer je „rođena u grijehu“, a povrh toga otac joj je moskalj; Marica nosi teški križ – izgubila je voljenog čovjeka, odgaja bolesno dijete. U tim je likovima sažet problem grijeha i pokajanja, kojeg su u stvaralaštvu Oljge Kobyljans'ke svojevremeno uočili Volodymyr Antofijčuk i Dženoveva Vološčuk. To su žene sa životnim iskustvom, koje postoje „same po sebi“, koje znaju vlastitu istinu i nesreću, koje se nastoje obraniti od svijeta, tuđih „zlih jezika“ i ogovaranja. Ne uspijeva im uvijek opstati u ovom surovom svijetu. Odatle psihički slomovi i stanja ludila. U tom kontekstu situacije Tetyane iz romana „V nedilju rano zillja kopala“ (U ranu nedjelju, bilje je brala) i Marynjke iz sage „Majže nikoly ne navpaky“ djelomice nalikuju jedna na drugu.

Sustavu likova u djelima Oljge Kobyljans'ke i Marije Matios svojstvena je detaljnost u prikazu unutarnjeg svijeta žene, što je povezano sa psihologizmom „ženskog pisma“, koji se očituje u oslikavanju nijansi ženskog načina razmišljanja, unutarnjeg svijeta žene, njezine duše, u promatranju svjesnih i podsvjesnih želja i dr. „Stvarna psihologija (psihologizam u umjetnosti) počinje tamo gdje se radi o unutarnjem svijetu konkretne, jedinstvene osobe. Čovjek nije jedinstven samo po izgledu, već još i više po svojoj psihi. Rekonstrukcija te jedinstvenosti u književnom djelu – to i jest psihologizam“, – piše Marija Moklycja.

Osobine ženskog pisma (ispovjedni karakter, prepričavanje ženskog iskustva i ženski model u sustavu likova) – četvrta su dodirna točka stvaralaštva Oljge Kobyljans'ke i Marije Matios. Možda najbolji primjer karaktera ispovijedi kao načina naracije, psihološkog prikaza unutarnjeg svijeta žene i njenih doživljaja, moguće je promatrati u djelima „Ljudyna“ i „Carivna“ Oljge Kobyljans'ke te „Ščodennyk stračenoji“ Marije Matios. Ta djela su bliska i žanrom. Matios je svoju knjigu definirala kao psihološko istraživanje, dakle glavni fokus je na istraživanju unutarnjeg drame zaljubljenog čovjeka. „Ovo nije „Darica“, – govori spisateljica, –

ali po napetosti i strastvenosti za njom ne zaostaje. Usredotočila sam se na ljudsku psihologiju u vidu podsvijesti. Devedeset posto knjige je napisano u obliku ženskog dnevnika“. Autorica odabire žanr dnevnika, jer se baš u toj formi najbolje može predstaviti unutarnji svijet, doživljaji, strasti, misli i tijek svijesti glavne junakinje. I nije to samo dnevnik, već i „istinita priča o čovjeku – priča o njegovom privatnom životu“. To je „Ženska kronika“. Nije to slučajno naglašeno, s obzirom da samo žena može uočiti i reproducirati priču o ženskoj usamljenosti, strahu, patnji i dugom iščekivanju sreće.

„Carivna“ je djelo napisano u žanru dnevnika u kojem junakinja čitatelju otkriva svoje misli, osjećaje i doživljaje, mišljenja o inteligenciji i društvu onog vremena. Djela Oljge Kobyljans'ke, osim otvorenosti u „oslikavanju ženske osjećajnosti, obilježena su i autobiografskim karakterom. Kao što to napominje Tamara Ćundorova, „spisateljčina osobna biografija postaje modelom njene feminističke naracije, a žensko „ja“ osnovnom temom njenog književnog stvaralaštva“. I sama je spisateljica priznala: „Moji su osobni doživljaji odigrali veliku ulogu u mojim djelima“, te je u pismu Osypu Makoveju⁷⁰ napisala: „Pročitajte „Valse melancolique“ i znat ćete moju životnu priču. To je moja priča“.

Osobit stil, naracija, žanrovska određenost prozih djela, simbolika (epiteti, folklorni elementi, mističnost) peta su dodirna točka stvaralaštva ovih dviju spisateljica.

U ovom članku prikazali smo glavne dodirne točke stvaralaštva Oljge Kobyljans'ke i Marije Matios. Dakako, nismo spomenuli ostale elemente koji svjedoče pripadnost autorica istoj liniji ukrajinske ženske književne tradicije. Oni zahtijevaju posebnu pozornost.

S ukrajinskog prevela Kristina Turin

⁷⁰ Osyp Stefanovyč Makovej (1867. – 1925.; ukr. Осип Стефанович Маковей) je bio ukrajinski pjesnik, prozaik, književni kritičar i prevoditelj, rodom iz zapadne Ukrajine, prijatelj Oljge Kobyljans'ke. (op. prev.)

2.2. Iryna Nasminčuk.

Proza Marije Matios kao intertekst

Među dokazanim talentima u ukrajinskoj književnosti na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće, koji su doista od presudnog značaja u lijepoj književnosti, posebno mjesto zauzima Marija Matios. Njezina je proza, postavši neizostavnom karikom suvremenog književnog procesa, „osvježila“ našu književnost u nestajanju (Oleksandr Syzonenko), posvjedočila preokret u prikazivanju problematika koje prijašnji autori nisu vidjeli kao netipične ili tabuirane.

Danas proza Marije Matios ne silazi sa stranica uglednih časopisa, zbornika, antologija, zasebno su izdane pripovijetke i romani „Žyttja korotke“ (Život je kratak), „Nacija“ (Narod), „Furšet“ (Banket), „Buljvarnyj roman“ (Bulevarski roman), „Solodka Darusja“ (Slatka Darica¹), „Ščodennyk stračenoji“ (Dnevnik pogubljene), „Mister i misis Ju-Ko v krajini ukriv“ (Mr. i Mrs. Ju-Ko u zemlji ukrova). Marija Matios je dobitnica književne nagrade „Blažovist“ i nagrade „Volodymyr Babljak“ (iz područja publicistike), pobjednica opće-ukrajinske rejting-liste „Knyža roku – 2004“. Knjige „Žyttja korotke“ i „Nacija“ obje su nominirane u izboru za Ševčenkivs'ku nagradu² 2004. godine.

Pojedine aspekte kreativnog razvoja Marije Matios uočili su, u svojim osvrtima, Petro Osadčuk, Pavlo Zağrebeljnyj, Anatolij Dimarov, Dmytro Pavlyčko, Oleksandr Syzonenko, Iğor Rymaruk, Valentyna Sobolj, K. Pysalo, Tetyana Tebeševs'ka, Marija Jakubovs'ka, Rostyslav Semkiv i dr. Međutim, svi su ovi osvrti na razini prvog čitanja. Karakteristike stvaralačkog profila i umjetničkog stila prozaistkinje do danas su obrađeni tek djelomično. Mariju Matios se osobito cijeni kao autoricu romana „Slatka Darica“, nagrađenog nacionalnom nagradom Ukrajine „Taras Ševčenko“³ 2005. godine. Dmytro Pavlyčko je ovo djelo nazvao „najzagonetnijim, najtužnijim i najiskrenijim ostvarenjem cjelokupne suvremene ukrajinske književnosti“. „Neobična, izuzetno poetična i mudra riječ autorice obilježena općeljudskom čežnjom za jednostavnom i skromnom srećom u teškim vremenima povijesnog prijeloma“, izjavio je o istom djelu Anatolij Dimarov. U današnjoj kritici javljaju se i skeptični osvrti na djelo, primjerice razmatranje Rostyslava Semkiva „Zašto neću čitati Slatku Daricu“: „Neću čitati Slatku Daricu – to mi je postalo jasno već nakon prvih nekoliko stranica i dvije-tri pročitane iz nasumce odabranih epizoda. Ovo stvaralaštvo je sentimentalno, prema

¹ Matios, Marija. Slatka Darica. Drama u tri života. / S ukrajinskog prevela Dijana Dill. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Udruga hrvatskih ukrajinista, Knjižnica *Ucrainiana croatica*, Knjiga 8. – 2011. – 129 str. (op. prev.)

² Ševčenkivs'ka nagrada je drugi naziv za nacionalnu nagradu Ukrajine „Taras Ševčenko“. (op. prev.)

³ Nacionalna nagrada Ukrajine „Taras Ševčenko“ je ukrajinska državna nagrada i najviše priznanje u Ukrajini za važan doprinos razvoju kulture i umjetnosti. Osnovana je 1961. godine. (op. prev.)

tome – nužno ima didaktičku funkciju (u smislu „emocionalnog odgoja“), ovo stvaralaštvo govori o stvarnostima beskonačno udaljenima od moga života. No, tako mogu govoriti samo kritičari koje je postmodernizam posve zarobio. Tipična obilježja poetike romana „Ščodennyk stračenoji“ opisala je u detaljnom članku Tetyana Tebeševs'ka, istaknuvši ženski model u sustavu likova autoričina stvaralaštva. O Mariji Matios, kao jednome od najboljih suvremenih prozaika i javnom misliocu, osobito nakon što je postala laureatom najveće nagrade u Ukrajini i tajnicom Ševčenkivs'kog odbora, rado pišu tjednici „Druž čytača“, „Ġolos Ukrajinu“, „Literaturna Ukrajinu“, „Dzerkalo tyžnja“ i dr. Godišnji zbornik „Oblyččja Ukrajinu“ pripisao je Mariji Matios titulu „najplodnije ukrajinske spisateljice u posljednje dvije godine“. Književna kritika i masovni mediji je nazivaju „vele-damom ukrajinske književnosti“ ili „Stefanykom⁴ u suknji“, te „vražićkom koji je iskočio iz barmutice“. Pavlo Zaĝrebeljnij smatra da spisateljica „hrabro i odlučno odbacuje pravila obzirnosti i društvenih tabua“, a Dmytro Pavlyčko njezine knjige proze naziva „izvanrednim neprolaznim djelima“. Ipak, bez obzira na povećanu pozornost spram ličnosti Marije Matios od strane književnih kritičara, njezina je proza još uvijek nedovoljno istražena. To se posebice odnosi na problem intertekstualnosti novela ove spisateljice. Pokušat ćemo se pozabaviti tim problemom na primjeru novela „Apokalipsys“ (Apokalipsa), „Vstavajte, mamko... 1947. Odne žyttja (Po vojni)“ (Ustanite, mamice... 1947. Jedan život (Nakon rata)) te romana „Slatka Darica“ i „Mister i misis Ju-Ko v krajini ukriv“.

Novela „Apokalipsys“ predstavlja logični nastavak seoske teme na osnovi ukrajinskog otpora OUN⁵ u ratnim i poslijeratnim godinama. Osnovna ideja i koncept proglašeni su u naslovu, koji upućuje na to da je intertekst novele Biblija. Apokalipsa navješćuje budućnost ljudskog roda – borbu između antikrista i Krista, „kraj svijeta“, uspostavu „tisućgodišnjeg Božjeg kraljevstva“ na zemlji. U Otkrivenju svetog Ivana Evanđelista stoji napisano da je na zemlju pala „tuča i vatra smiješani s krvlju. I izgorje trećina zemlje, izgorje trećina stabala, i izgorje sva zelena trava“ (Otk 8,7).

Znakovito je to što je Marija Matios novelu posvetila Mojseju Fišbejnu. Ova posveta kod čitatelja izaziva sjećanje na apokaliptične vizije pjesme hebrejskog pjesnika „Ja vbytyj buv šisnadcjatoĝo roku“ (Ubijen sam šesnaeste godine). Simbolička veza između pokolja nad Židovima i proročanstva sudnjeg dana je očita:

⁴ Vasylyj Stefanyk (1871.-1936.) je bio ukrajinski prozaik i društveni aktivist, rodom iz zapadne Ukrajine. Majstor ekspresionističke novele. (op. prev.)

⁵ OUN (Organizacija ukrajinskih nacionalista) je ukrajinski politički pokret, osnovan 1929. godine na teritoriju današnje zapadne Ukrajine, u cilju zaštite ukrajinskog stanovništva od poljske i ruske represije te uspostavljanja neovisne Ukrajine. (op. prev.)

*Бо хтось наслав чи тиф, чи малярію,
Бо впала зірка і приходив строк.⁶*

*(Jer netko je poslao ili groznicu ili malariju,
Jer zvijezda je pala i vrijeme se bližilo.)*

Jedanaest malih dijelova novele s ekstremnom moći sugestije prikazuje događaje što su se zbili u selu Tysova Rivnja.

Ekspozicijom autorica stvara pogodnu osnovu za prethodno nepoznatu radnju, kakva je, prema J. W. Goetheu, od presudnog značaja u žanru novele: „u Tysovoj Rivnji ni naglas ni šaptom drugog razgovora doli onog

*або зачнеться нова война,
або на край упаде яка інша кара,
а спокійна година встановиться людям
хіба що по смерті, -*

*(ili će početi novi rat,
ili će na kraj pasti neka druga kazna,
a trenutka spokoja ljudi neće imati
osim po smrti, -)*

nije bilo i nije moglo biti“.

Odmah nakon ekspozicije počinje rasplet. Rečenica „Tymofij Sanduljak se u subotnje jutro ipak vratio iz mrtvih.“ upućuje na potpunost radnje, kao uostalom i prva rečenica u noveli „Novyna“ (Novost) Vasylja Stefanyka: „Ťryc' Letjučyj utopio je u rijeci svoju djevojčicu.“ Činjenica da će pripovijest u Apokalipsysu biti retrospektivna postaje jasnom iz napomene autora: „Ono što se zbililo kasnije, malo je koga zanimalo.“

Marija Matios zatim počinje prepričavati drevnu i neobičnu povijest „samotnjačke obitelji“ Sanduljak. Ta je povijest prikazana u pozadini dojmljive slike života Tysove Rivnje. Tamo su, „još od vremena Franje Josipa“, u miru koegzistirali Austrijanci, Ťuculy⁷, Nijemci, Poljaci, Židovi. „Tek oženjeni seoski mlinar Tymofij Sanduljak, koji je nekim čudom otkupio

⁶ Pjesma, između ostalog, ima posvetu „Наталі Лотоцькій, Богданові Ступці – Голді й Теб'є“ (Nataliji Lotoc'koj, Bođdanu Supci – Goldu i Tebi).

⁷ Ťuculy (ukrajinski: Гуцули) su etnokulturna skupina ukrajinskih gorštaka koji su već stoljećima naseljeni na Karpatskom gorju. (op. prev.)

od Abrama Maštalera (a ne obrnuto!) sedam faljča⁸ zemljišta, na kojem si je sagradio dvosobnu kuću s predsobljem u središtu i otvorenim ganjkom do ceste“. Iza njegovog dvorišta rasla je jasika, „trepeta, u mjesnom govoru“, i upravo je „od te samotne seoske trepete i počelo popisivanje Sudbine – koja je prije toga bila normalna, u svakom pogledu – Sanduljaka“.

Marija Matios podržava sakralnu – i dalje u biblijskoj kulturnoj sferi – simboliku tradicionalnim odnosom spram tog drva kao nečistog, prokletog: „A kažu i da se na trepeti objesio Juda Iškariotski.

A Rabin je rekao: „Iš krajot“. Rabin je rekao da je to *čovjek iz okolice*. Iz okolice... Oni iz bliske okolice ne shvaćaju što rade dok se vrši volja Božja... Od tog trenutka trepete uvijek drhti od straha. I još kažu da se jasiku ne smije koristiti za izgradnju kuće, jer će čitava obitelj drhtati od bolesti po cijele dane i noći, poput tog drveta. Jasikovim štapom ne smije se tući ni stoku ni ljude, da se ne bi pogrbbili.

Autorica u priči vrlo oprezno isprepliće starozavjetnu i konkretno-povijesnu liniju, te na razini analogije ulazi u povijest židovske obitelji Maštaler. Ta je obitelj živjela u susjedstvu ukrajinske obitelji Sandaljuk. Židovi i Ukrajinci su se međusobno ophodili „ako već ne toplo, barem pristojno i ravnopravno“. Kako to biva među susjedima koji nisu bliski duhom, već teritorijalno“.

Jednom je prilikom Marija, u nedostatku muške ruke, trebala napraviti nadgrobni spomenik Abramcu Maštaleru, kojeg su ubili Čerkezi⁹ u vrijeme pokolja. Zbog njene dobrote, Maštaleri su Mariju pozvali u goste na blagdan Purim. Purim je židovski blagdan koji se kod njih slavi u sjećanje na spas Židova od potpunog istrebljenja u vrijeme cara Ahasvera, koji je upravljao ogromnim Perzijskim carstvom. Prema Bibliji (knjiga o Esteri), carica Estera je spasila perzijski narod pred istrebljenjem koje je naumio provesti Haman: na vješt je način unijela razdor između cara Ahasvera i prvog ministra Hamana, izazvavši ljubomoru cara, zahvaljujući čemu se i dogodilo „čudo“. Haman je želio iskorijeniti Židove, te je organizirao ždrijebove, odnosno bacaio kocku, za izdavanje propisa po kojem bi oni bili pogubljeni. Zbog toga su ti dani i nazvani: Purim, od riječi Purim (kocka). Židovi su odlučili obavezati sebe i svoje potomstvo na dvodnevnu proslavu svake godine, u sjećanje na svoje spasenje.

Dakle, ako je biblijska Estera bila u stanju odoljeti mrzitelju svih Židova – Hamanu, njezina pak imenjakinja, Ester Maštaler, u sovjetska vremena, kad su započele velike

⁸ Faljča (ukr. фальча) je kod Ćucula mjerna jedinica zemljišne površine poljoprivrednog zemljišta. Jedna faljča je jednaka 14,322 m². (op. prev.)

⁹ Naziv „Čerkezi“ odnosi se na pripadnike posebnih postrojba u okviru njemačke vojske u vrijeme Drugog svjetskog rata. (op. prev.)

migracije naroda, nije bila u mogućnosti spasiti ne čitav židovski narod tako prorijeđen „u nepostojanim trenucima mira i u dugim trenucima rata“, nego čak ni svoje troje djece bez oca. Na ovaj način Marija Matios razvija kulturološke molitve, naslojavajući biblijske sižee na teške uvijete ljudske egzistencije u 20. stoljeću.

Većini djela Marije Matios svojstven je tragični patos. To se posebno može osjetiti u djelu „Balada pro vlasni pomynky“ (Balada o vlastitim karminama), u pjesmi „Aljternatyva 1947 roku“ (Alternativa 1947. godini), ili u dirljivim monolozima o patnji „...Bo ne znaje nihto“ (... Jer nitko ne zna), dijalogima „Proščaj mene“ (Oprosti mi) i „... mamko ...“ (... mamice ...).

Ti glasovi odišu jezivim osjećajem smrti, udesa, tugom za nevinim žrtvama, među kojima su bili mladi i stariji, žene i djeca, često i nerođena. Jer sovjetskoj vladi „protivnik se prikazivao čak i ondje gdje ga nije bilo, ali ga je moglo biti, jer je tinjao poput posljednje iskre pod zgaženim pepelom“.

Osobito mjesto u zbirci „Nacija“ zauzima novela „Vstavajte, mamko... 1947. Odne žyttja (Po vojni)“. Ta je novela, bez preuveličavanja, na razini onih Vasylja Stefanyka. Građa je preuzeta iz stvarnog života i izložena „kratko, moćno i strahovito“. Vrijeme radnje je dvaput naglašeno u naslovu: 1947. i „po vojni“ (nakon rata). Novela govori o deportaciji Bukovinaca u svrhu tobožnjeg „čišćenja teritorija od bandi i njihovih pomagača“ nakon završetka Drugog svjetskog rata. Obitelj Šandr, koja je od seoskog vijeća dobila nalog za preseljenje, na nevjerojatan način nastoji se spasiti od protjerivanja. Četvero maloljetne djece i troje odraslih inscenira pogreb u svom dvorištu, u nadi da će se mjerodavni iz seoskog vijeća (u noveli oni su nazivaju „zağotiveljnyky“ (spremači)) ispuniti sažaljenjem i ostaviti obitelj na miru, barem na neko vrijeme. Svatko od sedam članova obitelji ima svoju ulogu u toj žalosnoj farsu, u toj užasavajućoj vertepnoj¹⁰ drami: majka Kateryna liježe u lijes, djed Ivan svira na trembiti, kćerka Varvarka oplakuje „pokojnicu“, Fedus' čita psalam, Dunus' na visokoj bukvi pazi na nepozvane goste, otac Vasylj organizira žalosni obred. Jedino se najmanji Mykolajčyk mora držati postrani: stariji, ne bi li sačuvali malenog od svjedočenja tragediji i sebe osigurali od nepredvidivog dječakovog ponašanja, priredili su mu privremeno skrovište na visokoj gori. No Mykolajčyk, premda je malen po dobi, razumije situaciju kao odrastao, te moli starijeg brata: „Ja ostajem s vama... ne boj se... samo ću plakati i ništa više... reci mami da se ne boje“.

¹⁰ Vertep je starinsko ukrajinsko prenosivo lutkarsko kazalište. U Ukrajini je postalo veoma popularno u 17. i 18. stoljeću, zahvaljujući studentima Kyjivo-Moğyljans'ke akademije, koji su s njime putovali ukrajinskim selima i izvodili predstave religioznog, ali i svjetovnog sadržaja, nerijetko komičnog karaktera. (op. prev.)

Obitelj je tako prirodno i uvjerljivo prolijevala suze nad pokojnicom da su pripadnici NKVD-a¹¹ povjerovali i poštedjeli obitelj Šandr. Nakon toga bi, prema logici, trebao uslijediti sretan završetak. Ipak, autorica sukcesivno priprema čitatelja za drugačiji kraj. I djedovo sviranje trembite za još živom kćerkom („izvlačio je iz trembite tugu, tako crnu i čistu, da bi kamen mogao progovoriti, a srce se skameniti“), i Varvarkino naricanje nad još živom majkom („... Mamice naša slatka, radosti naša utješna... zašto ste nas siročadću učinili, u nesreći ostavili...“), od samog početka ne bivaju doživljeni na razini farse i obmane, previše je tu istinske tuge, osjećaja nadolazeće tragedije. Šandri su prizivali nesreću i nesreću su dozvali: izbjegli su Sibir plativši vrlo visoku cijenu – cijenu, naime, Kateryninog života. Legavši u lijes, iz njega više nije ustala. Izloživši čitatelja krajnjem mentalnom stresu, Marija Matios ga šokira završnom scenom: „Kad se s imanja ponovo začula trembita, dječak se umalo srušio.

A dok je, oslijepljen i oglušio od straha, stajao na pragu velike kuće, kad je mama već trebala ustati iz lijesa, ne znam kako, ali prepoznao je tatu Vasylja, koji je bio sav u očaju, i malog Mykolajčyka, koji je hukao u mamine ruke, te glasom, sličnom onome kojim pišti zmija u procjepu, molio: „Ustanite, mamice, ustanite...“

Dunus' je pao na majčine ruke, sklopljene ispod prsa.

Bile su već hladne“.

Inače, i u noveli Vasylja Stefanyka „Pistunka“ (Ljubimica) prikazana je dječja „igra sprovoda“, iako se tragični rasplet, u tom slučaju, nalazi izvan radnje.

Postavivši u središte novele problem „odnosa časti, kao prirodene nevinosti, i života, kao prisile na laž“ (Dmytro Pavlyčko), Marija Matios nastavlja s prikazivanjem istog problema u romanu „Slatka Darica“ (2004), koji je od autorice definiran kao „drama u tri života“. Vrijeme i mjesto radnje u Slatkoj Darici su isti kao i u prethodnom djelu. Međutim, ako je u noveli „Vstavajte, mamko...“ život likova sadržan u jednom danu, priča Slatke Darice se pak vremenski rasprostire na nekoliko desetljeća prošlog stoljeća. U bukovynskom selu Čeremošne, u poslijeratno sovjetsko vrijeme, živi siročić, djevojka Daryna. Nijema je, a društvo smatra da je slabije pameti, smatra je „ludom“. Na prvi pogled, Darica se doista ponaša pomalo čudno, drugačije od ostalih. Primjerice, zamata u deku (da se ne smrznu) iskopane lukovice georgina, pa ih nosi po selu i poklanja onim susjedima kraj čijih dvorišta nema cvijeća. Ili je pak ujesen možete vidjeti na staroj kruški, kako ju opleće šarenim koncima i brokatnim vrpčama, jer „zašto bi drvce bilo žalosno kada grije jesenje sunašce,

¹¹ NKVD (rus. Народный комиссариат внутренних дел) – Narodni komesarijat unutarnjih poslova. U SSSR-u, javna i tajna policijska organizacija koja je izravno vršila odluke donijete od vlasti, uključujući i ubojstva političkih neistomišljenika u vrijeme Staljina. (op. prev.)

kada Daricu ne razdire bol u mozgu? Darica u nedjelju uvijek oblači maminu izvezenu košulju. A zar kruška ne može danas imati košuljicu izvezenu Daričinim rukama? Brokatna vrpca bliješti na suncu, vjetar njiše šarene niti na rumenom lišću i Darica želi pjevati.¹² Zatim misli junakinje prelaze na drugu razinu: „Ali netko može čuti. Pjevanje isto donosi nevolju. Ivan i Vasilij su otpjevali o crvenoj kalini takvu, da su ih odvezli u Sibir i tamo ih drže sada. A možda, više i ne drže, jer nemaju koga!?“¹³ Dakle, Darica razmišlja logično, pažljivo. Čitatelju postaje jasno da je ponašanje ove žene uvjetovano nekom, još uvijek nepoznatom, dramom, što se može naslutiti iz podnaslova koji određuje žanr djela: drama u tri života. Unutarnjim monologom junakinje, već na prvim stranicama opovrgnuto je mišljenje o njenoj ludosti: „Darica sve osjeća i sve zna, samo ni s kim ne govori. *Oni* misle da je ona nijema. A ona nije nijema. Darica *jednostavno ne želi govoriti*. Riječi mogu činiti nažao. Ona ne zna odakle to pamti, ali to je istina. Još malo i Darica će se sjetiti tko joj je rekao da bilo kakva besjeda može činiti nažao.“¹⁴ Kako radnja odmiče, čitatelj postaje sve sigurniji da će nijema djevojka s vremenom postati jača od riječi, a osoba slabije pameti – mudrija od onih koji su „pozobali svu pamet svijeta“.

Prikaz „slatke Darice“ organski se uklapa u kontekst triju grješnih duša Tarasa Ševčenka¹⁵ iz pjesničke drame „Velykyj ljoh“ (Veliki podrum). Daričin grijeh je jednako nesvjestan kao i grijeh nemirnih duša, ali dobrovoljno počinjen i strašan po svojim posljedicama. U Ševčenkovoj poemi, prva je duša kažnjena na to što je, kao maloljetna, s punim vjedrima Boždanu Hmeljnyč'komu¹⁶ prešla preko puta, to jest, simbolično mu donijela sreću prije no što je otišao u Perejslav potpisati sudbonosni sporazum¹⁷ s Moskovijom. Uradiвши to, djevojka je „oca, majku, sebe, brata, pse otrovala tom prokletom vodom!“ Druga je duša napojila konja cara Petra I. dok se vraćao iz Poltavske bitke¹⁸ preko opustošenog Baturyna. Posljedice takve naklonosti neprijatelju također su bile strašne – sestra i majka izbodene na smrt. Treća je duša kažnjena za nevini osmijeh upućen carici Kateryni, koji je

¹²Matios, Marija. Slatka Darica. Drama u tri života. / S ukrajinskog prevela Dijana Dill. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Udruga hrvatskih ukrajinjista, Knjižnica *Ucrainiana croatica*, Knjiga 8. – 2011. – str. 23. (op. prev.)

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Taras Ševčenko (1814. – 1861.) je ukrajinski pjesnik, slikar i humanist. Njegovo književno naslijeđe smatra se temeljem novije ukrajinske književnosti. (op. prev.)

¹⁶ Boždan Hmeljnyč'kyj predstavlja jednu od najvažnijih ličnosti u ukrajinskoj povijesti. Bio je vođa nekoliko velikih oslobodilačkih ustanka ukrajinskih kozaka protiv poljske vlasti, između 1648. i 1654. godine. (op. prev.)

¹⁷ Perejaslavski sporazum je 1654. godine potpisao Boždan Hmeljnyč'kyj s Moskovskim Carstvom. Jamčio je autonomiju srednjovjekovne Ukrajine u zajednici s Moskovskim Carstvom, no uvjeti sporazuma nisu ispoštovani, što je s vremenom dovelo do ruske aneksije Ukrajine i potpunog ukidanja autonomije. (op. prev.)

¹⁸ Poltavska bitka se odvila na prostoru središnje Ukrajine, kod grada Poltave, 27. lipnja 1709. Završila je pobjedom ruskog cara Petra I. nad udruženim švedskim i ukrajinskim snagama, nakon čega Rusi postaju dominantna sila istočne Europe na duži period. (op. prev.)

doveo do smrti majke i djeteta. A Darica je, primamljena slatkišima i zavedena laskanjem sovjetskog časnika, otkrila najveću tajnu svojih roditelja, te time izazvala njihovu nasilnu smrt. Stupanj krivnje triju duša i Darice je jednak, kao što je jednak i stupanj njihovih kazni. Svi su se ovi „grješnici“ dali prevariti od strane moskovskih okupatora, a čak niti dječja naivnost nije bila dovoljna za otkupljenje grijeha. Na Daricu pada još i majčina kletva: „Bolje da sam otrovala u utrobi takvo zlo ili da sam ju rodila nijemu...“¹⁹. Poznato je da moć majčine kletve, kao ni moć majčinog blagoslova, nema granica.

„Dok živimo u novoj, tobože demokratskoj stvarnosti, uvjerit ćemo se da se tragedija Daryne iz Čeremošnog mnogo puta ponavlja u našoj povijesti, da se može dogoditi i sada. A sistem kojem vodeći mislioci žele pripisati ljudske mane i brutalnosti, kao nešto što ljudima daje mistična sila, stvorili su nadahnuti maksimalisti, dakle ljudi koji su sanjali da će izgraditi raj na zemlji. I ovdje se iznova otvara prostor za razmišljanje o moćnoj i ujedno ograničenoj prirodi ljudskog duha“.

Ako tri duše iz drame „Velykyj ljoh“ dosljedno personificiraju Ukrajinu u vrijeme Boğdana Hmeljnyc'koga, Ivana Mazepe²⁰ i Velike Rujine²¹, onda je Darica, prema riječima Marije Matios – metafora suvremene Ukrajine. U „Neodržanom govoru laureata državne nagrade Taras Ševčenko prilikom uručivanja odličja“, spisateljica je posebno naglasila: „Glavna junakinja moga romana „Slatka Darica“, zahvaljujući nemilosrdnom teretu povijesnih uvjeta i nemilosrdnim ljudima, nekoliko je desetljeća bila lišena glasa. Međutim, u trenutku krajnje naglog srčanog ushićenja i najveće dramatičnosti u svom tragičnom postojanju, ona je napokon izgovorila jednu jedinu riječ, pozvavši k sebi čovjeka kojeg je Bog izabrao za nju. Nakon svega, nenadano slomljenog srca, Darica je progovorila... po posljednji put, zauvijek pokopavši neutemeljene nade za svojom malom – ljudskom – srećom.

Pišući ovu knjigu, nisam očekivala da će lik djevojke, kojoj su sudbina i ljudi zadali udarce, u kratkom vremenu postati metafora moje zemlje.“

U nastavku spisateljica, koja je u svojem domoljubnom srcu osjetila „nastanak tjeskobnog „kru“²² u dubini duše naroda“, apelira na savjest najviših državnih dužnosnika,

¹⁹ Matios, Marija. Slatka Darica. Drama u tri života. / S ukrajinskog prevela Dijana Dill. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Udruga hrvatskih ukrajiništa, Knjižnica *Ucrainiana croatica*, Knjiga 8. – 2011. – str. 119. (op. prev.)

²⁰ Ivan Mazepa (1639. – 1709.) je bio het'man kozačke vojske lijevo-obalne Ukrajine, koji se borio za ukrajinsku neovisnost u doba kad je Ukrajina pod protektoratom moskovskog cara. U Mazepino vrijeme stvara se unikatan ukrajinski kozački barok, a njegov kulturno-umjetnički doprinos je značajan, iako slabo poznat. (op. prev.)

²¹ Velika Rujina je period u povijesti Ukrajine koji obuhvaća godine od smrti Boğdana Hmeljnyc'koga (1657.) do početka het'manstva Ivana Mazepe (1687.). Obilježen je gubitkom ukrajinske državnosti, općom deterioracijom i krvavim ratovima na ukrajinskom teritoriju. (op. prev.)

²² „Kru-kru“ se u ukrajinskom jeziku koristi kao onomatopeja za tužno glasanje ždrala, koji u ukrajinskoj kulturi predstavlja simbol čežnje za rodnim krajem (op. prev.)

tražeći da ne dopuste da Ukrajina još jednom upadne u bezdan razočaranja i nijemosti. Zbog toga se filozofski zaključak Marije Matios ne tiče samo života ljudi u uvjetima komunističkog totalitarnog režima, već se može primijeniti može na svako vrijeme i epohu.

Naumivši napisati vlastitu biblioteku proze, Marija Matios stvara cjelovitu osnovu, unutar koje su sve sadržajne i formalne komponente uzajamno povezane i uzajamno uvjetovane. Ona gradi mostove koji vode iz jednog djela u drugo, naglašavajući tako činjenicu da svaki idući korak u njezinoj spisateljskoj biografiji proistječe iz onog prethodnog. Tako, primjerice, određene izreke iz romana „Ščodennyk stračenoji“ i zbirke pjesama „Žinočyj arkan“ (Ženski arkan²³) postaju epigrafi u novom romanu „Mister i misis Ju-Ko v krajiny ukriv“ (2006), koji dosad još nije postao predmetom zanimanja kritičara. U napomeni uz roman stoji napisano: „Nova knjiga poznate ukrajinske spisateljice Marije Matios oštra je politička satira, te sadrži tom žanru svojstvene ironiju i sarkazam, kao i nestvarnu radnju koja ipak ne može zavarati promišljenog čitatelja, ni u smislu mjesta radnje opisane u romanu, niti u smislu likova. To je, bez sumnje, Ukrajina“. Možemo dodati da je to Ukrajina Majdana²⁴, Narančaste revolucije²⁵ i pomajdanja²⁶. Dakle, spisateljica baca novo svijetlo na sliku političkog ekstrema koju je ne tako davno oslikao Myhajlo Slabošpyc'kyj u svojoj knjizi „Pejzaži dlja Pomarančevoji revoljuciji“ (Pejzaž Narančaste revolucije) (2005). Međutim, ako Myhajlo Slabošpyc'kyj uzastopno pripovijeda o 17 dana revolucije koji su potresli Ukrajinu i inozemstvo, Marija Matios pak posebno ističe datum 9. rujana 2005. godine „od Spasiteljevog drugog dolaska“, koji i postaje polaznom točkom svih događaja. Pripovjedač u ovom djelu je sveprisutna autorica, koja naglašava svoju prisutnost u prikazanim radnjama, koristeći se stilom karakterističnim za bajke: „I ja sam tamo bila. Svojim sam očima vidjela. I sa zadovoljstvom vama ispričala. Budete li htjeli, ispričat ću vam opet“.

U romanu Marije Matios, bez obzira na fantastičnu fabulu, sve vremensko-prostorne koordinate su prepoznatljive. Datum, naglašen na početku romana, nije ništa doli dan ostavke vlade pod vodstvom Julije Tymošenko, koja u romanu nastupa pod kodnim imenom Ulja

²³ Arkan je ukrajinski narodni ples, raširen među Ćuculima. (op. prev.)

²⁴ Trg nezavisnosti ili Majdan je glavni i središnji trg u Kijevu, koji je bio poprište mnogih demonstracija, poput Narančaste revolucije i Euromajdana. (op. prev.)

²⁵ Narančasta revolucija je naziv za prosvjede koji su u Kijevu uslijedili nakon otkrivanja nepravilnosti na predsjedničkim izborima u listopadu 2004. godine. Trajali su do siječnja 2005. Prosvjednici s narančastim vrpčama podržavali su proeuropskog predsjedničkog kandidata Viktora Juščenka. (op. prev.)

²⁶ Pomajdanja je izraz koji se odnosi na period nakon završetka prosvjeda na Majdanu. (op. prev.)

Mylašenko. Valentyna Sobolj povezuje taj datum s rođendanom Ivana Petrovyča Kotljarevs'koga²⁷.

Žanr djela autorica je definirala kao „homerski roman-simfonija“, podredivši toj definiciji cjelokupnu strukturu djela. Umjetnički integritet ovog polifonog romana-simfonije proizlazi iz komponenata naoko stiliziranih za glazbeno djelo, na primjer „Uvertira № 1 (Ili na kolac, ili na kuku)“, Uvertira № 2 (Pomutnja u blaženim zemljama)“, „Simfonija Do-Tu-Smo-Stali. Allegro (Nastja Brzić u terariju dragih prijatelja)“, „Uvertira № 3 (Ženski arkan), „Simfonija Prije-Toga. Adagio (Parfemska princeza)“, Simfonija Do-Već-Su-Došli. Andante (Mister i misis Ju-Ko), „Simfonija Do-Dur-Dom. Scherzo (Luk"janivs'ki snovi Djeve Orleanske)“, Simfonija Do-Shvati-Ako-Možeš“, Finale (Oj, ti koso-koso moja, dugo si me služila)“.

Spisateljica u djelu vrlo vješto sintetizira realistično i fantastično, naturalističko i surrearno. Činjenicu da će djelu kao uzor poslužiti različiti umjetnički stilovi (od folklorno-primitivnog do postmodernizma) autorica naglašava u predgovoru, u kojem se zahvaljuje narodnom stvaralaštvu, Internetu, tiskanim medijima, Tarasu Ševčenuku, Mykoli Ćogolju, Pavlu Tyčyni, Volodymyru Vynyčenuku, Patricku Süskindu i dr. Parodijsko-ironičan način ocrtavanja stvarnosti, s upotrebom konvencionalnosti i fantastike, odražava svjetonazor autorice, koja svojoj epohi daje zajedljive, ali pravedne i briljantne karakteristike:

„Tu su voljeli blagdane i mrzili radne dane,
obožavali narodne skupštine i odbacivali trijezne glasove,
strancima po zajmove dolazili su češće nego do zraka,
očaravale su ih starinske stvari i slabo su marili za nove tehnologije,
tu bi tri držača državnih zastava simultano olabavila od ushićenja, kad bi čula himnu o ukrovske koprivi u izvedbi ponešto očerupanog mladog orla, i ljudi bi jednostavno gasili mobilne „debilfone“ za vrijeme Bogoslužja ili operne predstave,
tu su se mirno koristile palače vrijedne milijune dolara s predratnim vikendicama,
prikladne za posebne vrste poslova, a takvima su ukrovi smatrali brisanje inozemnih stražnjica i čišćenje zahoda istih, granicu su u pravilu prelazili ako već ne u prtljažnicima automobila, onda u ormarićima ispod televizora,
na tom tlu istodobno su gradili crkve i pretrpavali zatvore,
tu su štovali i veličali lopove uz bok mučenicima“.

²⁷ Ivan Kotljarevs'kyj (9. rujna 1769. – 10. studenog 1838.) je bio ukrajinski pisac, pjesnik i dramaturg, rodnom iz Poltave. Njegov *magnum opus* „Eneida“ (ukr. Енеїда) je prvo djelo napisano na ukrajinskom književnom jeziku, 1798. godine. (op. prev.)

Groteskno-satirični svijet, prikazan u ovoj i mnogo drugih slika, predstavlja znatno poopćenje života današnjeg ukrajinskog društva. Smijeh, prepun gnjeva i ogorčenosti, poprima karakter žalosne ironije i ojađenog humora. Drugim riječima, sve je to smijeh kroz goruće suze.

Mariju Matios kao satiričarku zanima ponajprije psihologija ukrajinske političke elite, zbog čega obavlja velom tajne figure suvremenih političara, na ironičan način izmjenjujući njihova imena i obilježavajući glavno usmjerenje njihove djelatnosti pomoću impresivnih detalja i lako prozrivyh aluzija.

U romanu se tako pojavljuju „Leonid Krav-Čuv, osnivač istoimene tvrtke za dostavu“, „kronični slučaj intelektualnog Cicerona, krvnik, veliki intrigant, ex-Papa na kvadrat – Leonid Drugi Kudla“, „medijski reflektor i reflektor za odnose s javnošću i, ukratko, zet – Pinja“, „vlasnica prepoznatljive kose i paralizirajućeg pogleda, majka izuma –udar iz oka u oko, rođena iz zimzeleni i Pinjine pjene – djeva Inna Debi Krist Bogojavljenka“, „nada svih onih bez jezika, bez glave i bez mjere, trostruki šampion u kategoriji sjedenja na dvoetažnim policama, dvostruki profesor, žrtva stanislavske kvočke, idejni začetnik teorije ukrućenja dlakavih čizama u narančinom soku – Mitja Jakunovyč“, „nepopravljivi tijestorez i popljuvač, daljinski trkač pred rudo Pljihovšek, „dvostruki dezinfektor profesora i rekordera, siročić i zagovornik roditelja – Tyğran Synjobilovil“, „slastičar i Čokoladni Zeko – Nesmotreni Petar Crnog Brka“ i mnogo mnogo drugih.

Sklonost mistifikaciji podržana je kompozicijom djela, koja nalikuje na kolaž. Na vlastiti tekst Marija Matios naslojava sadržaje književnih djela kao što su „Taras Buljba“ Mykole Ğoğolja, „Žanna d'Ark“ (Ivana Orleanska) Ivana Košelivcja i „Parfem“ Patricka Süskinda, te tako postiže pojačanu osjećajnost i proširuje značenje svoga djela.

Romanom se nedvojbeno protežu mehanizmi burleskno-travestijske tradicije. Primjerice, Marija Matios suvremene političare preseljava u kontekst Zaporoške Ciči²⁸ i, dok progovara o energetskom kompleksu države, o djelovanju Vijeća za nacionalnu sigurnost, o odnosima premijera i predsjednikovih suradnika, koristi poetiku nezaboravne poeme Ivana Kotljarevs'kog „Enejida“ (Eneida).

Zahvaljujući kontrastu između teme i karaktera njene interpretacije, spisateljica postiže komični efekt. „Visoke“ teme iznesene su izrazito „niskim“ stilom. Novitet burleskne poetike u ovom se slučaju krije u činjenici da u tekstu nije uvijek jasno što se skriva iza autoričine

²⁸ Zaporoška Sič (ukr. Запорізька Січ) je povijesno ukrajinsko područje koje je postojalo između 16. i 18. stoljeća. Središte je bilo smješteno u području oko današnjeg rezervoara rijeke Dnjepar, koji se zove Kahovka. Regija se protezala u donjem dijelu rijeke Dnjepar. (op. prev.)

igre: prodika ili izrugivanje. Igra je to na granici ozbiljnog i komičnog. Kod klasičnog teksta obično je jasno radi li se o ozbiljnom tekstu ili parodiji. Marija Matios često stvara „neprozirne“ likove, ostavljajući čitatelju mogućnost samostalne procjene stupnja njihove ozbiljnosti. Tekst romana „Mister i misis Ju-Ko v krajini ukriv“ ne pruža uvijek konačan odgovor, autorica od čitatelja zahtijeva misaoni napor, potiče ga na koautorstvo. Njezine osobine najčešće ne izazivaju nikakve kontroverzije, no one se osobito javljaju onda kad burlesknu poetiku zamijene invektive na razini Ševčenkove satire. Putem masovnih medija moguće je doznati kako se i iz kojih razloga spremalo odstupanje vlade Julije Tymošenko. Marija Matios, ne pribjegavajući ezopovskom jeziku, vrši metaforizaciju tog političkog događaja na sljedeći način: „Moćni Kozaci nisu izdržali slabljenje svoje financijske moći. I udariše u plač i jadikovke donedavni kozački divovi: Petar Crnog Brka, i Saško Ode-Frtalj, i Romko Kmetić, i Mykola Majmunko.

I plakali su kao djeca, i ljutili se kao risovi.

I trojica su govorila istovremeno,
tako uplakano,

i tako žalosno, da su zajedno s njima nebeskim glasovima plakali Pavarotti, Domingo i Carreras, uz duet Iglesiasa mlađeg i starijeg te bas Fjodora Šaljapina:

– Spasi nas, Druže-Oče! Ne treba nam tako zla gazdarica i tako kontrolirajuća gospodarica. Okrutno gospodari tvoja gazdarica. Jako okrutno. Ne dopušta nam ni prošetati, ni svoje jaslice napuniti.

Zaustavi, Oče, tog ludog Buj-Tur-Činova. Jer promatraju nas oba. Gledaju svaki korak. Ne žele da se provuče ni miš kroz našu granicu, a mi smo na šlepere već utovarili i kokoši i guske i prekomorske svinje.

A i dogovorili smo se držati takve cijene goriva za kola, da ujedno pokrijemo i troškove tvoje krunidbe.

Tvoja gazdarica želi Pinji uzeti kovačnice, bravarije. A mi smo se već i rukovali s njim...“.

Nazvavši jedan od dijelova romana „Luk"janivs'ki²⁹ snovi Djeve Orleanske“, Marija Matios jasno je dala do znanja da zamisao lika glavne junakinje nedvojbeno proizlazi iz književnog arhetipa Ivane Orleanske i iz uspomena nastalih u prijelomnim trenucima Narančaste revolucije. Volodymyr Bazylevs'kyj u jednom je javnom nastupu rekao:

²⁹ Luk"janivs'ki zatvor (ukr. Лук'янівська в'язниця ili Лук'янівське СІЗО) je istražni zatvor u kijevskoj četvrti Luk"janivka, poznat po izrazito lošim uvjetima, u kojem je Julija Tymošenko 2001. godine držana 42 dana, zbog sumnje na korupciju koja je kasnije odbačena. (op. prev.)

„Povjerovali smo Juliji Tymošenko jer je i ona sama prošla kušnje, te smo prilikom svakog njezinog nastupa – svi smo to doživjeli – prema toj dirljivo krhkoj i istovremeno čeličnoj ženi osjetili nešto slično onome što su Francuzi osjećali prema Djevi Orleanskoj“.

Volodymyr Pančenko je, visoko ocijenivši knjigu Myhayla Slabošpyc'koga, naglasio njena ljekovita svojstva i preporučio je koristiti barem po jednu stranicu na dan, kao sredstvo protiv ravnodušnosti i gubitka svijesti. Tako i velika većina Ukrajinaca doživljava knjigu Marije Matios, kao gorku pilulu.

Roman „Mister i misis Ju-Ko v krajiny ukriv“ svojom formom naginje modernističkom književnom iskustvu i karakterizira ga posebna spisateljska tehnika. Tu se događa sinteza realnog i irealnog, naturalističkog i surealnog, psihološkog i publicističkog. Žanrovskim podnaslovom djela – roman-simfonija – spisateljica je naglasila eksperimentalno kombiniranje žanrova, žanrovsku sintezu. Takva sinteza poprima konkretni oblik u vidu prikriivenih i neprikriivenih citata, reminiscencija, posudbi i adaptacija tema i fabula, motiva i slika, poigravanja s burlesknim stilom. Prijedlog za daljnje istraživanje poetike romana: roman Marije Matios u ogledalu kulture smijeha romana „Gargantua i Pantagruel“Françoisisa Rabelaisa.

Prozu Marije Matios karakteriziraju poveznice s tekovinama domaćeg i stranog književnog procesa te višestrana intertekstualnost. Interkulturalni diskurs Marije Matios obuhvaća neobično širok prostor: od biblijskih knjiga – do Interneta, od Rabelaisovih grotesknih vizija – do Ševčenkovog Kobzara³⁰, od Vasylja Stefanyka do Mojseja Fišbejna, od Ivana Kotljarevs'kog do Patricka Süskinda.

S ukrajinskog prevela Kristina Turin

³⁰ Kobzar (ukr. Кобзар) je zbirka ukrajinskih pjesama autora Tarasa Ševčenka, prvi puta objavljena 1840. u Sankt Peterburgu, te kasnije u još dvije verzije, 1844. i 1860. Zbirka je postala simbolom ukrajinskog nacionalnog i književnog preporoda. (op. prev.)

2.3. Igor Nabytovyč.

Umjetnički svijet Marije Matios

Stvaralaštvo Marije Matios poseban je fenomen u ukrajinskoj književnosti XXI. stoljeća. Svaka kulturna epoha rađa se iz one prethodne, uništavajući i suprotstavljajući se njenim stilističkim, ideološkim počelima i ujedno, u određenoj mjeri, nosi na sebi pečat brojnih osobina te prethodne epohe. Stil i stav Marije Matios, za razliku od mnogih drugih stvaraoca koji sačinjavaju suvremenu postmodernističku scenu ukrajinske proze, temelje se na činjenici da ona stvara svoj vlastiti neoromantički pejzaž, u što uključuje ponekad i elemente impresionizma, ostajući pritom *homo religiosus* (religijska osoba) po uvjerenju. Značajna je za njezino stvaralaštvo napomena Charlesa Glicksberga u knjizi „Modern Literature and the Death of God“, koji naglašava činjenicu da pisac, u potrazi za suvremenim poetičkim načinima prikazivanja etičkih i moralnih problema, religiozne vjere u umjetničkom djelu, mora u umjetničkoj formi dati do znanja kako vjera njegovih junaka „odgovara životnom iskustvu“. Isto tako, religijski osjećaj autora „ne smije ometati njegov pokušaj prikazivanja poštene i necenzurirane verzije ljudskog Svijeta“³¹. Poprimivši neke od karakterističnih postmodernističkih diskurzivnih elemenata, osobni stil Marije Matios zadržava se u sferi sakralnog poimanja i pogleda na svijet, gdje se elementi kršćanstva neposredno isprepliću s mitološko-ritualnim narativnim strategijama.

1982. godine ugledala je svjetlo dana njezina zbirka pjesama „Z travy i lystja“ (Od trave i lišća) (1982). I ona je ušla u ukrajinsku literaturu kao pjesnik-„visimdesjatnyk“³². Njezino pjesničko stvaralaštvo nastavit će se u zbirkama „Na Mykolaja“ (Na blagdan sv. Nikole) (1985), „Vožni žyvyci“ (Vruća smola) (1986), „Sad neterpinnja“ (Vrt neizdrživosti) (1994), „Desjaty dekah moroznoji vody“ (Deset deka ledene vode) (1995), i konačno, „Žinočyj arkan“ (Žensko laso) (2001) te „Žinočyj arkan u sadu neterpinnja“ (Žensko laso u vrtu neizdrživosti) (2007).

U određenoj fazi svojeg stvaralaštva ona je shvatila da je nadrasla poeziju, da je svijet pjesama za nju pretijesan, budući da, kao što je to sama primijetila, „čovjek s godinama stekne iskustvo, i to ne samo vlastito. Jer poezija je vlastito iskustvo, dok je proza nešto drugo, proza je promišljanje o iskustvima drugih.“ 1992. godine Marija Matios je debitirala

³¹ Charles I. Glicksberg, *Modern literature and the Death of God*, The Hague: M. Nijhoff 1966, str. 116.

³² „Visimdesjatnyk“ (od ukr. visimdesjat – osamdeset) je naziv za generaciju ukrajinskih književnika koja se afirmirala kao fenomen u drugoj polovici 80-ih godina XX. stoljeća. Neki od predstavnika su Jurij Andruhovyč, Oksana Zabužko, Oleksandr Irvanec' i Igor Rymaruk. (op. prev.)

kao prozaistkinja: u časopisu „Kyjiv“ objavljena je novela „Jur"jana i Dovgopol“, koja otkriva njezina istraživanja u carstvu povijesno-psihološke proze. Kroz nekoliko je desetljeća njezina priča „Solodka Darusja“ (Slatka Darica³³) postala, među ukrajinskim knjigama od ukrajinske neovisnosti do danas, ona s najjačim odjekom. To je djelo nagrađeno nacionalnom nagradom Ukrajine „Taras Ševčenko“³⁴ 2005. godine. U pripremi je i umjetnički film po uzoru na to djelo.

Stvaralaštvo Matije Matios i dalje je u tijeku. Ona je u potrazi za novim idejama, likovima, načinima umjetničkog prikazivanja svijeta...

Danas su njena djela prevedena, osim na hrvatski, i na engleski, njemački, bjeloruski, hebrejski, poljski, ruski, rumunjski, srpski, japanski jezik...

Prozu Marije Matios moguće je uvjetno podijeliti u dvije velike skupine. Jednu bismo mogli nazvati „ukrajinski epos“, ili pak „guculjs'ka³⁵ saga“. Radi se o pričama „Po pravu storonu Tvojeji slavy“ (Nadesno od Tvoje slave) (1995), „Nacija“ (Narod) (2001), „Slatka Darica“ (2003), „Majže nikoly ne navpaky“ (Gotovo nikada drugačije) (2005) i „Moskalycja“ (Moskovljanka) (2008), „Armagedon uže vidbuvsja“ (Armagedon se već dogodio) (2011), „Čerevyky Božoji Materi“ (Čizme Majke Božje) (2013). U svim djelima ove uvjetne skupine (osim prvog) neposredno se isprepliću povijest i sudbina određenih ljudi, koji žive na rubnim područjima i granicama tuđih država i carstava, koji upadaju u žrvanj krvavih povijesnih okolnosti i tragičnih međuljudskih i međunacionalnih odnosa i suprotnosti. U tim djelima ljudska / ukrajinska duša ocrтана je u svoj potpunosti, u kojoj korijeni povijesti sežu onoliko duboko koliko seže živo ljudsko sjećanje nekoliko naraštaja, što žive zajedno na svojoj zemlji. Ta je zemlja vremensko-prostorna cjelina – cjelovitost, jedinstvo vremena i određenog prostora, ograničenog umjetničkim okvirom – koja uvijek iznova pronalazi, u svakom od ovih djela, izlaz iz zemaljskog, svjetskog prostora u Onostrano. I iako nas dijeli gotovo četvrt stoljeća od nastanka tih djela, njihova cjelovitost, strukturna jedinstvenost temelji se na zajedničkoj povijesno-filozofskoj perspektivi, na dinamičnom naboju te perspektive – od vremena Austro-Ugarske Monarhije, kroz čitavo XX. stoljeće – sve do nastanka neovisne Ukrajine.

³³ Matios, Marija. Slatka Darica. Drama u tri života. / S ukrajinskog prevela Dijana Dill. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Udruga hrvatskih ukrajinjista, Knjižnica *Ucrainiana croatica*, Knjiga 8. – 2011. – 129 str. (op. prev.)

³⁴ Nacionalna nagrada Ukrajine „Taras Ševčenko“ je ukrajinska državna nagrada i najviše priznanje u Ukrajini za važan doprinos razvoju kulture i umjetnosti. Osnovana je 1961. godine. (op. prev.)

³⁵ Ćuculjs'ki – koji se odnosi na Ćucule. Ćuculy (ukrajinski: гуцули) su etnokulturna skupina ukrajinskih gorštaka koji su već stoljećima naseljeni na Karpatskom gorju. (op. prev.)

Istovremeno, ova djela imaju još jednu značajnu paradigmu – općeljudsku. U njima se mogu osjetiti čvrsta konzervativna počela, karakteristična za svako društvo koje, iako na putu modernizacije, ne zaboravlja svoje narodne prouzroke, zagledano u vlastitu prošlost, koja je njegovo kulturno naslijeđe te dio općeljudskih povijesnih uspomena i kolektivne riznice, važne za razumijevanje «zajedništva u različitosti». Kao cjelinu, prvu skupinu djela spaja i poseban kreativni pristup umjetnice prikazivanju svijeta u svojim djelima, kojeg bismo mogli nazvati magijskim neoromantizmom.

U drugu veliku skupinu proze Marije Matios možemo ubrojiti priče „Učora nema nide“ (Jučer ne postoji nigdje) (1996), „Smak prystrasti“ (Okus strasti) (1996), „Žyttja korotke, ščob skazaty «ni»“ (Život je prekratak da bismo govorili «ne»“ (2000), „Buljvarnyj roman“ (Bulevarski roman) (2003), „Ščodennyk stračenoji“ (Dnevnik pogubljene) (2005), „Mama Marica“ (Mama Marica) (2008). Ovdje su osnovni motivi erotski, ljubavni, motivi majčinske ljubavi i patnje ljudske duše u užarenom kontekstu odnosa između žene i muškarca. Prozaistkinja stvara sveobuhvatnu psihološku i estetsku sliku ženske strasti, koja bistrim potocima ljubavi razdire brane ljudskih ogovaranja i konvencionalnosti, te katkada upada u bezizlaznost, a katkada pronalazi patološka rješenja kako prerezati životne čvorove. Ovim je djelima svojstvena težnja kroz umjetnost razotkriti psihološke dubine uzroka privrženosti, ljubavi i mržnje, ljudskih patnji – koje ponekad i graniče s patologijom. Sve u svemu, tema ljubavi i tema smrti, *tanatos et eros*, protežu se čitavim stvaralaštvom Marije Matios. Jasno je da su ovi motivi svojstveni i pričama u kojima sudbina čovjeka ulazi u dijakroniju posljednjih stotinu godina, s obzirom da predstavljaju esencijalni dio raznovrsnosti ljudskog postojanja. Stilski govoreći, ova skupina djela temelji se na balansiranju između ekspresivne i impresionističke percepcije svijeta kroz prizmu međuljudskih odnosa.

Cjelokupno stvaralaštvo Marije Matios prožeto je još jednom osobinom, tipičnom kod fabula: njezini junaci prisiljeni su na odabir. Odabir u labirintu između života i smrti, između ljubavi i mržnje, između oprosta, kršćanskog milosrđa i žeđi za osvetom. Iz tog razloga u njezinim pričama nema jednoznačnih ličnosti: svaka je od njih mnogostrana prema svojem životnom iskustvu, moralnim temeljima, mogli bismo reći, prema usmjerenju svog životnog puta u vlastitom vremensko-prostornom kontinuumu.

Pomalo odvojeno u spisateljicijoj paleti proze stoje „Furšet vid Mariji Matios“ (Banket kod Marije Matios) (2002) i politička satira „Mister i misis Ju-Ko v krajiny ukriv“ (Mr. i Mrs. Ju-Ko u zemlji ukrova) (2006), iako su ta djela jedna od onih koja svjedoče autoričinu težnju na umjetničkom planu usvojiti različite književne žanrove, pa čak i one koje «visoka književnost» tradicionalno ubraja u «niske».

Osobni autoričini doživljaji nove ukrajinske povijesti (Revolucija dostojanstva³⁶ na Majdanu protiv diktature predsjednika Janukovyča³⁷, okupacija Krima od strane Rusije, ukrajinsko-ruski rat na istoku Ukrajine) postali su osnova spisateljičine dokumentarne knjige „Pryvatnyj ščodennyk. Majdan. Vijna...“ (Privatni dnevnik. Majdan. Rat...) (2015).

Jezično-stilska osobitost proze Marije Matios je savršeno i prirodno vladanje riječima, sjedinjavanje čitavog konglomerata jezičnih značajki suvremenog ukrajinskog književnog jezika i svih mogućnosti ğuculjs'kog narječja.

Stvaralaštvo Marije Matios potraga je za čovjekom u čovjeku, očitovanje složenih odnosa između čovjeka i Apsoluta. To stvaralaštvo postaje svojevrsnim odgovorom na retoričko pitanje Charlesa Glicksberga o tome „može li pisac našeg doba provesti u život tragičnu književnost, a da ona ne bude podržana zdušno skrivanom transcendentnom nadom? Na kojim temeljima i s kojim opravdavajućim okolnostima on može i dalje stvarati u svemiru koji je neizrecivo apsurdan?“³⁸ Mogli bismo ustvrditi da je umjetnička proza Marije Matios primjer procesa oprečnog općim postmodernističkim tendencijama, teškog i složenog – traženja Božjih počela u ljudskoj duši, pomirenja s Bogom. Istovremeno, njezina proza na briljantan način predstavlja fenomen osobite interakcije, međusobnog utjecaja i međuodnosa umjetničke riječi i postojeće stvarnosti, koja je neposredno povezana s materijalnim Univerzumom; njezina riječ, uranjujući u prostore realnog postojanja, širi granice poimanja ovog svijeta, te umjetničkim sredstvima ne samo proglašava njegovu mnogostranost, nego i izlazi iz njegovih granica, proširujući njegove okvire.

Pripovijest „Majže nikoly ne navpaky“ (s podnaslovom „Simejna saga v novelah“ (Obiteljska saga u novelama)) mogli bismo nazvati psihološkim kriminalističkim romanom s naznakama povijesnog djela: tragična povijest ğuculjs'ke obitelji Čev"juk prikazana je na platnu zbivanja Prvog svjetskog rata i dvaju međuratnih desetljeća. Ipak, spisateljica si ne postavlja kao cilj stvaranje širokih povijesno-filozofskih generalizacija. Za nju najvažnijom postaje sudbina jednostavnih ljudi na tlu povijesti, dokaz toga kako ta povijest uništava ukorijenjene tradicije, nanosi duševne rane, pobija ljudsko dostojanstvo, a katkada i obrnuto – budi ga iz sna na lovorikama konvencionalnosti i moralnih tabua. Već i naziv prvog poglavlja-novele „Čotyry – jak ridni – braty“ (Četiri – kao rođena – brata) skriva u sebi

³⁶ Euromajdan, u Ukrajini poznatiji kao Revolucija dostojanstva (ukr. Революція гідності) je masovni prosvjed protiv vlade u Ukrajini započet na ulicama Kijeva u studenom 2013. godine i djelomično završen širom Ukrajine krajem veljače 2014. godine. (op. prev.)

³⁷ Viktor Janukovyč bio je četvrti predsjednik Ukrajine. 22. veljače 2014. Janukovyč je pred prosvjednicima Euromajdana pobjegao iz Ukrajine nakon čega je u ukrajinskom parlamentu svrgnut s vlasti. (op. prev.)

³⁸ Charles I. Glicksberg, *Modern Literature and the Death of God...*, str.7.

paradoksalnu tvrdnju (jer radi se uistinu o rođenoj braći), no ljubav i mržnja, želja za bogatstvom uništavaju praiskonski zakon krvne veze, te dovode čak i do Kajinova grijeha jednog od braće – Andrija, i do lažne zakletve drugog – Oksentija. Tragična ljubav Dmytryka Čev"juka i supruge bogatog gazde Ivana Varvarčuka, Petrunje, (iako se radi još gotovo o djeci) s moralne točke gledišta jest preljub. Međutim, sljedeća novela-poglavlje („Bud'te zdorovi, tatu“ (Zdravo, tata)) razotkriva kompleksnu lepezu ljudskih strasti i, naizgled, jednoznačnost grješne strasti ove skoro-pa-djece negira jednoznačnost tajni ljudskih odnosa.

Uzroci nesretne ljubavi Dmytryka i Petrunje, koja nosi sa sobom tragediju ubojstva, Kajinova grijeha, sinovo prešućivanje očeve smrti, na određen način objedinjuje sudbine junaka priče. Te sudbine su izrađene poput izvezenih ukrajinskih rušnyka³⁹: svaka ima svoj predložak, nešto im je zajedničko, ponavlja se, no iako naizgled nalikuju, zapravo su vrlo različite. Tekst priče postaje gotovo predloškom zamršenosti ljudskih sudbina, u kojem svaka nit, voljno i nužno nosi u sebi kompleksne modele sve cjelovitosti.

U priči se neposredno isprepliću mit i povijest: realna svjetska zbivanja prodiru u zatvorene prostore ğuculjs'kog svijeta u karpatskim planinama. Sveopća tragedija, bezvremenost rata prodire u malo selo; globalno se sa svojom teškom i neumoljivom neizbježnošću sažima u lokalnome, uništavajući i razarajući ga iznutra, podižući osobne nevolje na očaj planetarnih razmjera.

Marija Matios iznosi umjetničku formulu ljudskog postojanja, koja oslikava, ocrtava vjekovječna pravila pojedinih egzistencija, dajući u krajnjoj liniji i naslov čitavoj priči: „Na svijetu je u igri uvijek jedno te isto: jedni ljudi ubijaju druge ljude, a neki pak treći ljudi u isto vrijeme – vole četvrte ljude. A peti mrze one koji vole. I nitko od svih njih ne može si pomoći. Ni s ljubavlju. Niti s mržnjom. I gotovo nikada nije drugačije“.

Jedna od najznačajnijih ideja u stvaralaštvu Marije Matios, koja se javlja u svim djelima njezine „ukrajinske epike“ jest ideja postojanja i održavanja naroda kroz stoljeća – sveobuhvatnog zajedništva „i mrtvih, i živih, i nerođenih“ (Taras Ševčenko⁴⁰). Ta se ideja jasno pojavljuje već u zbirci novela „Nacija“, gdje se ideja osjećaja pripadnosti jednom narodu (ili pak očite odvojenosti od njega), otjelovljuje u primjerima raznovrsnih ljudskih sudbina, ljudskih osobnosti, političkih stavova i uvjerenja, vjeroispovijesti i pogleda na svijet.

Zbirka „Nacija“ sastoji se od dva dijela – „Apokalipsys“ (Apokalipsa) i „Odkrovennja“ (Otkrivenje). Njihovi naslovi aludiraju na jedan te isti biblijski tekst svetog Ivana Evanđelista,

³⁹ Rušnyk (ukr. рушник) je tradicionalna ukrajinska ukrasna tkanina. Ukrajinski simboli utkani u takvu tkaninu imaju svoj poseban radni predložak. Svaka ukrajinska regija ima svoju specifičnu vrstu predloška. (op. prev.)

⁴⁰ Taras Ševčenko (1814. – 1861.) je bio ukrajinski pjesnik, slikar i humanist. Njegovo književno naslijeđe smatra se temeljem novije ukrajinske književnosti. (op. prev.)

iako naslov prvog dijela ima jasno izraženu eshatološku nijansu, dok je drugi dio semantički neutralan. Ovakav odabir naslova ima povod u činjenici da se u prvom dijelu radi o pravom apokaliptičnom razdoblju u povijesti Ukrajine, neposredno nakon Drugog svjetskog rata – vrijeme je to junačke pometnje, rata s neumoljivim ruskim okupatorima, kada se „zlo činilo posvuda, neobuzdano zlo čovjeka protiv čovjeka“, iz kojeg se rađala „žed za osvetom. Za nezasitljivom, crnom osvetom, krvavim ratom. Zbog časti imena. Zbog pravde ispisane Božjom rukom, a ne krvavom krpom⁴¹ iz seoskog vijeća...“ („Dvanadcat' službiv“ (Dvanaest misa)).

U noveli „Jur"jana i Dovgopol“ sudbina Ukrajinke Jur"jane neposredno se isprepliće sa sudbinom Ukrajinca-«vyzvolytelja»⁴² Dovgopola. Kao djecu istog naroda, naposljetku ih sjedinjuje blizina smrti i žrtveni ritual u krvi. Drugi vid ovog motiva razvijen je u noveli „Apokalipsys“, gdje kao simbol ritualnog žrtvenog sjedinjenja krvlju u jednu narodnost stoji lik Anne-Hanne, nepokorne Ukrajinke i «gorljive Židovke», koja se s oružjem u ruci bori protiv osvajača. U noveli „Vstavajte, mamko... Odkrovennja 1947 roku“ (Ustanite, mamice... Otkrivenje 1947. godine) igra s ritualom smrti, koja je trebala spasiti cijelu obitelj od deportacije u Sibir od strane okupatora, pretvara se u stvarnu smrt. Ukrajinska je obitelj održala tobožnji pogreb majke, ne bi li ruskim okupatorima, koji su došli da bi ih odvezli u Sibir, onemogućili da to učine. Dok traje predstava, «mrtva» u lijesu i uistinu umire...

Eshatološke, apokaliptične razmjere poprima priprema na smrt čovjeka koji je svjesno izabrao svoj križni put, koji umire za ideju, za nadolazeću slobodu rodnog kraja i svog naroda. Još živući, ali na pragu neminovne smrti, dvoje zaljubljenih ukrajinskih partizana iz Ukrajins'ke Povstans'ke Armije⁴³ u skloništu mole oprost jedan od drugoga i od svojeg nerođenog djeteta, ponavljajući ritualnu rečenicu: „Neka ti Bog oprost – i ja ti opraštam“ („Proščaj mene“ (Oprosti mi)).

U noveli „Dvanadcat' službiv. Odkrovennja 1951 roku“ (Dvanaest misa. Otkrivenje 1951. godine) prikazano je kako u sakralni prostor ukrajinskog seljaka prodire đavolska sila – ruski okupatori, te kako započinje borba, „dvojoj između onog tuđeg, neprirodnog, nemoralnog, što se nakon velikog rata želi tu ukorijeniti, i onoga što je sačuvalo svoj pravedni ustroj i običaje“. Personifikacija smrti je crvena zastava, kao hotimice natopljena krvavom

⁴¹ Radi se o crvenoj zastavi ruskih okupatora.

⁴² Budući da je Ukrajina do sredine XX. stoljeća bila podijeljena između nekoliko carstava, u Crvenoj armiji, koja je okupirala ukrajinske teritorije Galyčyne i Bukovyne (koji su prije toga ulazili u sastav Poljske i Rumunjske), bili su i Ukrajinci. Ukrajinci iz Galyčyne i Bukovyne su ruskim okupatorima dali prezirni naziv «vyzvolytelji» (osloboditelji).

⁴³ Ukrajins'ka Povstans'ka Armija (Ukrajinska ustanička armija) (UPA) je vojska oformljena 1942. godine, u cilju borbe protiv njemačkih okupatora. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, Armija se u zapadnoj Ukrajini nastavila boriti za neovisnost Ukrajine, protiv ruskog okupatorskog komunističkog režima.

bojom ljudskih rana, kojom se blagoslivljala svaka nova nepravda“. Okupatori uništavaju ukrajinski tradicionalni prostor prebivanja: zatvaraju crkve, uništavaju raspela i kapelice. U noveli se tijela vojnika Ukrajins'ke Povstans'ke Armije, poginulih u borbama s okupatorima, poistovjećuju s križevima uništenim od strane ruskih komunista: „A na ulici, uz zidove pošte, crne se tri lijesa nepoznatih mladića, koje su pripadnici MGB-a⁴⁴ jučer dovezli zajedno s raspelom iz Tarnočke“. Ovu prikrivenu evanđeosku simboliku *triju tijela i križa* naslućuje udovica Frozyna, koja se križa „i pred kipom Majke Božje u kapelici, i pred uništenim rušnykima ispod križeva, i pred trojicom nikome poznatih, a možda zatajenih ğuculjs'kih sinova“. Kao obranu od ruske sile, koja razara ukrajinski svijet, Frozyna nalazi samo jednu mogućnost – dati služiti „dvanaest misa“ po nakani dvanaest udovica za smrt nove sotonske vlade.

Tragedija Ukrajinaca nije samo u tome što ih ruski osvajači strijeljaju, što odvoze u Sibir čak i ukrajinske svećenike, već i u tome što su „naše crkve zabarikadirane pločama i čavlina, a u onima koje su otvorene – na kojem jeziku tamo čitaju molitve?“, jer „i sam svećenik služi sadašnjem sotonu“, a u „bezbožničkom kolhozu prisiljavaju nas uzimati sjekiru u ruke zamalo i na Uskrs. A Bog sve gleda“ („Nacija“). Međutim, svećenik u noveli „Dvanadcat' službiv“, riskirajući vlastiti život zajedno sa župljanima, kao u vrijeme progona prvih kršćana, traži svoje župljane da se pomole zajedno s dvanaest udovica „za novu istinu⁴⁵ u novoj zemlji, za pravednu Božju milost, koju nam Gospodin daruje pri našim učestalim molitvama“.

Još jedan vid višeznačnog bolnog procesa stvaranja jedinstvenog ukrajinskog naroda pronalazimo u noveli „Prosyly tato-mama... Odkrovennja 1990 roku“ (Molili su tata-mama... Otkrivenje 1990. godine). Glavna je junakinja novele još jedna nepokoriva Ukrajinka, koja prošavši kroz oganj partizanskog rata, upoznavši ljubav i izdaju, čudom preživjevši, nakon mnogo godina susretne izdajnika i otkrije sinu tajnu o tome tko je njegov pravi otac...

Svojevrsna paralela spomenutim novelama zbirke „Nacija“ jest ciklus pjesama Marije Matios, u kojem kao epigraf stoji stih litvanskog pjesnika Kazysa Bradūnasa, posvećen ratu nepokorive «Šumske braće»⁴⁶ za oslobođenje Litve od ruskih okupatora: «*Tužne sjene ubijenih svih / Ja držim kao crni stijeg...*».

⁴⁴ Ruska progoniteljska obavještajna služba koja je ratovala protiv UPA.

⁴⁵ Radi se, dakako, ne o «novoj istini» komunizma ruskih okupatora, već o nadolazećoj istini nove neovisne Ukrajine.

⁴⁶ „Šumska braća“ naziv je za litvanske partizane koji su još godinama nakon 1945. pružali otpor sovjetskim okupatorskim snagama na tom području. (op. prev.)

Životna otkrivenja na prijelomima bolnih rana ljudskih sudbina, koje zahtijevaju potragu za odgovorima na složena pitanja, koja pred čovjeka postavlja život („Anna-Marija“ (Ana-Marija), „Poštovj indeks“ (Poštanski broj), „Pryznaj svoju dytynu“ (Priznaj svoje dijete)), pronalaze završetak u pripovijetci „Ne plačte za mnoju nikoly...“ (Ne plačite za mnom nikada...), gdje smrt postaje još jednim objektom stoičkog filozofskog razmatranja stare Ćuculke – kao logičan završetak egzistencije svakog čovjeka pojedinačno.

Priča „Slatka Darica“ je jedno od remek-djela ne samo u okviru stvaralaštva Marije Matios, već i čitave suvremene ukrajinske pisane književnosti. Ukrajinski pjesnik Dmytro Pavlyčko ovo djelo naziva „najzagonetnijim, najtužnijim i najiskrenijim ostvarenjem cjelokupne suvremene ukrajinske književnosti... To je uistinu bezdan, u koji je strašno ali neophodno pogledati“.

Djelo je podijeljeno na tri poglavlja, koja zajedno tvore „dramu u tri života“: „slatke“ Darice, koji svi smatraju ludom i nijemom, Ivana Cvyčka – vječitog lualice, koji najzad pronalazi u sebi čudnu ljubav spram Darice i iznenada je gubi, te Daričinih roditelja – Myhajla i Motronke. Sudbine svih njih smrskane su između mlinskih kamena povijesti, jer, kao što to kaže stari poštenu Židov, mlinar Gerško, „Danas su stigla takva vremena da kola idu – i čovjeka ne vide. Prođu – i shvatiš da već niti tebe nema, ni tvoje savjesti, niti časti. Čovjek je isti, a kola su svaki put druga“.⁴⁷ Struktura djela sastavljena je poput one u antičkoj drami, s elementima kriminalističkog romana: u poglavlju „Drama svakodnevn“⁴⁸ sudbina Darice, koja se boji *konfeta*⁴⁹; jer „nju od *slatkoga* boli glava i povraća joj se“⁵⁰, postupno se isprepliće sa sudbinom nesretnog, ali darovitog Cvyčka. Kao u antičkom teatru, Sudbina nemilosrdno plete mrežu njihove sreće. Ishodište tajne „Božjeg stvorenja“ Darice, njezine nijemosti, izlazi na vidjelo u poglavlju „Drama najglavnija“⁵¹. U tom poglavlju životna drama Darice i njenih roditelja poprima oblik antičke tragedije, u kojoj se prepliću ljubav i mržnja, podlost i najviše težnje u „graničnim situacijama“ ljudskog postojanja. Ruski časnik-okupator daje maloj djevojčici slatkiše, te uspijeva doznati tajne odraslih. Nemilosrdnost, prijetvornost i podlost osvajača uništava uzvišenu i uzoritu ljubav Daričinih roditelja – Myhajla i Motoronke, osakaćuje njihovo dijete kraj tijela majke-samoubojice.

Dmytro Pavlyčko ističe jedan od najvažnijih moralnih problema pred kojim se nalaze junaci ovog djela: „...Ako je prvi zakon očuvanja poštenja govor istine, tada je prvi zakon

⁴⁷ Marija Matios. Op. cit, str. 86. (op. prev.)

⁴⁸ Ibid, str. 15. (op. prev.)

⁴⁹ Slatkiša. – *ruska riječ*.

⁵⁰ Marija Matios. Op. cit, str. 19. (op. prev.)

⁵¹ Ibid, str. 65. (op. prev.)

očuvanja života i samog govora – laž... „Slatka Darica“ ne postavlja samo problem odnosa poštenja kao prirodene nevinosti i života kao prisile na laž, problem koji ne može imati jednoznačno rješenje. Jer ljudi koji se svim snagama drže za život, spremni slagati ne bi li ga sačuvali, – to nisu uvijek zadnji zločinci. Oni uče svoje dijete govoriti istinu, svjesni činjenice da na taj način dozivaju vlastitu pogibelj. Rađa se nevidljiva poveznica između istine i laži, koju i nije tako jednostavno razumjeti, a još manje ostaviti postrani. Rađaju se muke savjesti na obje strane ljudskog djelovanja.

Darica ne stoji kao bespomoćna žrtva, nego kao ponosita patnica, opsjednuta istinoljubljem i istovremeno osjećajem krivnje za svoj grijeh iz djetinjstva. Patnja je to za grijeh koji nije zločin, već automatska reakcija poštenog duha“. Grijeh maloljetne Darice rođen je iz djetetovog neshvaćanja prirode zla, čije je utjelovljenje neprijateljski režim što je došao u njezin kraj.

Koncept grijeha zauzima jedno od najvažnijih mjesta u svjetonazornom strukturiranju života junaka proze Marije Matios. Prijetnja smrću, što je visjela nad glavom Daričinom ocu Myhajlu i njegovoj obitelji, primorava ga na krađu i on očekuje kaznu: „Ja sam postao zločinac – i Bog me ne kažnjava. Zašto?“⁵². Samoubojstvo njegove žene je gotovo direktan odgovor na to pitanje. Božja providnost je u sakralnom diskursu proze Marije Matios od konstruktivnog značaja – kako u sudbini pojedinog čovjeka, tako i u životu naroda općenito: „Čovjek u svojoj glavi razmišlja, a Bog, koji put smiješeći se, a koji put plačući, čovjekovu sudbinu na svoj način podešava. I samo gleda kako čovjek Božjim darom raspolaže“. Tuđa imovina tradicionalno ukrajinskom seljaku predstavlja tabu, koji ima sva obilježja sakralnog, a nepravedno otuđivanje istog slično je pokušaju oskvrnjenja svetinje. Ugledavši na jednoj od seljanki tuđu odjeću – odjeću ljudi koje su ruski komunisti bili odvezli u Sibir, Matronka konstatira razinu degradacije ljudske savjesti i izražava imperativ *homo religiosus*-a: „Ona se križala i govorila Očenaš, ona je pokrivala Majku Božju, a nisu joj gorjeli ni lice ni savjest, i prste joj nije ukočilo!.. Što se s tim ljudima dogodilo da su tako loši ne prema tuđima – već prema svojim?! Kako ti ljudi misle živjeti dalje i ne bojati se da će grijesi prijeći na njihovu djecu?! ...Kako na takvo što gleda Bog i zašto ne kažnjava loše ljude tako da sve bude vidljivo svima?!“⁵³

Značajno pitanje za čovjeka XX.-XXI. stoljeća je problem sudjelovanja / nesudjelovanja Boga u ljudskom životu u suvremenom sekulariziranom svijetu. Matronka postavlja pitanje koje postaje jednim od najglobalnijih, najužasnijih, ali najvitalnijih filozofskih problema XX.

⁵² Ibid, str. 124. (op. prev.)

⁵³ Ibid, str. 107. (op. prev.)

stoljeća: „Gdje je taj vaš Bog kada se on okrenuo od nas kao od zadnjih grešnika? Zašto se ne okreće od onoga koji radi drugome zlo, a samom mu je dobro? Što sam ja Bogu skrivila da je on poslao danas meni mog mučitelja?.. Onda, gdje je Bog, je li oslijepio... taj koji je kriv došao me je danas dokrajčiti. I Bog ga nije zaustavio“.⁵⁴ Ovi motivi, prisutni kod Marije Matios, preklapaju se s idejom suvremenog hebrejskog filozofa Hansa Jonasa (čiju su majku njemački nacisti mučili do smrti u Auschwitzu), koji u poznatom govoru u Tübingenu tvrdi: „Bog koji je, usprkos svojoj svemoći, šutio na trpljenja u Auschwitzu, ili nije najveće dobro, ili je u potpunosti neshvatljiv ljudskom umu.“⁵⁵ Marija Matios preko riječi svojih junaka, kao podudarno s Hansom Jonasom, osuđuje šutnju Boga u vrijeme kada su ruski komunisti neumoljivo i bespoštedno uništavali Ukrajinke.

Klasik ukrajinske književnosti Pavlo Zağrebeljnyj⁵⁶ napisao je da je u „Slatkoj Darici“ Marija Matios „na vlastitu odgovornost ostvarila putovanje u našu krvavu prošlost, u naše paklove. I ne samo kako bismo u te paklove pogledali, nego ih i pobijedili, preselivši se tamo, i našavši se tamo u to vrijeme, nužno za ostvarenje takve pobjede. [...] Nakon čitanja „Darice“ čovjek poželi: ili ubiti nekoga, ili se sam objesiti, ili...“. Umjetnički tekst, radi li se o remekdjelu, o mučeničkoj boli i krik iz duše umjetnika, o tekstu koji dira u dušu drugog čovjeka, koji tjera čitatelja na sudjelovanje u osjećajima radosti ili boli junaka djela, kao sebi bliskih ljudi, kao vlastitog roda – tada taj tekst u sebi nosi izvanrednu snagu, poziva nas da nešto učinimo. Kao što je to jednom napisao pjesnik Igor Rymaruk⁵⁷, nad „Slatkom Daricom“ „ne proplače jedan čovjek, nego mnogi“. Prošlost ne nestaje, ona stvara budućnost u koju mrtvi pozivaju žive...

Jedan od značajnijih motiva u priči „Moskalycja“ jest ljudska usamljenost, uvjetovana okolnostima u kojima je rođena njezina junakinja, tragedijom gubitka majke te povijesnim okolnostima. Izvanbračno dijete, rođeno kao posljedica silovanja majke Ukrajinke od ruskog vojnika (radnja počinje 1914. godine) ne može niti u drugome naći, niti samo drugome pružiti ljudsku toplinu i sreću.

Pojam koji Ćuculy imaju o prelasku na onaj svijet i slika Bijele Gospe-smrti u priči „Moskalycja“ razvijaju eshatološke vizije umjetničkog svijeta Marije Matios, predstavljene u pripovijesti „Po pravu storonu Tvojeji slavy“. To je djelo, u suvremenoj ukrajinskoj književnosti, možda jedan od prvih pokušaja pogleda u Onostrano «očima duše» netom

⁵⁴ Ibid, str. 119-120. (op. prev.)

⁵⁵ Hans Jonas, *Der Gottesbegriff nach Auschwitz. Eine jüdische Stimme*, Frankfurt am Main 1987.

⁵⁶ Pavlo Zağrebeljnyj (1924. – 2009.) je bio ukrajinski književnik i scenarist, rodnom iz Poltave. (op. prev.)

⁵⁷ Igor Rymaruk (1958. – 2008.) je bio ukrajinski pjesnik visimdesjatnyk, dobitnik nacionalne nagrade Ukrajine „Taras Ševčenko“ 2002. godine. (op. prev.)

umrlog čovjeka, koja prilikom rastanka od obitelji i bližnjih ukratko sažima svoje zemaljsko postojanje, te odlazi u svete prostore. „Po pravu storonu Tvojeji slavy“ je svojevrsna suvremena primjena žanrovskih ostvarenja Antike i Srednjeg vijeka – žanra *vizija* (*visiones*), koje su nastale, razvile se i dosegle zlatno doba u pismenim djelima tog razdoblja, a potom pale u zaborav.

Svojom prozom Marija Matios stvara umjetnički prikaz ukrajinske tradicije, zadržavajući pogled na osjećajima i iskustvima ukrajinske obitelji – od kraja XIX. do početka XXI. stoljeća. Njezino stvaralaštvo vraća u ukrajinsku kulturu važne odlike tradicionalne duhovne književnosti, razvija složene problematike postojanja naroda i njegovih individua, vraća iz zaborava izgubljene temelje ukrajinske originalnosti i predstavlja ih kao značajnu komponentu općeljudskih vrijednosti.

Stari germanski i skandinavski narodi vjerovali su da je jedan od njihovih bogova, Odin-Botan, zaštitnik pjesnika i ratnika poginulih u boju. Oni umjetnici, kojima Odin udijeli medeni napitak, *odrörir*, u koji su usipana mistična znakovlja – rune, moći će u svojim djelima razotkriti tajne ljudskog postojanja, prošlosti i budućnosti, prelaziti tanke granice stvarnosti. Pravi umjetnik, ukorijenjen u životu vlastitog naroda i otvoren prema prostorima općeljudske kulture, stvara umjetničku priču o prošlosti i sadašnjosti svog etnosa, te isto tako predviđa njegovu budućnost – na temelju povijesti drugih naroda. Marija Matios je umjetnica koja je okusila *odrörir*.

Gabriel García Márquez je prilikom uručjenja Nobelove nagrade u govoru izjavio da je književnost „nepobitan dokaz da čovjek postoji“. Šireći tu ideju možemo ustvrditi da je stvaralaštvo Marije Matios nepobitan dokaz da Ukrajinac postoji, dokaz neporažene ukrajinske duše...

S ukrajinskog prevela Kristina Turin

РОЗДІЛ 3. ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

3.1. Труднощі в перекладі літературознавчих текстів

Три статті про творчість Марії Матіос, які ми переклали, – це літературознавчі тексти, тобто належать до наукового функціонального стилю. Згідно з тим слід було їх перекласти, додержуючись форми і структурної організації оригіналу та об'єктивного способу викладу, уникаючи якомога більше описового перекладу та прийому переповідання. Труднощів щодо відповідності термінології, як правило, не було. Лише в кілька випадків ми оцінили необхідним застосувати прийом граматичної трансформації.

За Л.С. Бархударовим, «перекладацькі трансформації – це численні і якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються за метою досягнення перекладацької еквівалентності («адекватності перекладу»), всупереч розходженням у формальних і семантичних системах двох мов»⁵⁸. У наступних випадках можна побачити трансформації, які Бархударов відзначив як перестановку та додавання⁵⁹:

<i>Приклад 1.</i> жіноча (1) модель (2) образної (3) системи (4)	ženski (1) model (2) u sustavu (4) likova (3)
<i>Приклад 2.</i> [...] критики, беззастережно (1) заповнені (2) постмодерном (3).	[...] kritičari koje je postmodernizam (3) posve (1) zarobio (2).

Дещо складнішим у нас виявився переклад назв художніх творів та їх фрагментів, процитованих автором статті. Вони, звичайно, належать не до наукового, а до художнього функціонального стилю. В цьому завданні нам допомогла можливість користуватися вже існуючим перекладом роману «Солодка Даруся» на хорватську мову перекладачки Діани Ділл. У перекладі біблійних цитат ми також вважали за краще не творити власний переклад, а процитувати відповідні фрагменти за хорватською версією Біблії⁶⁰.

⁵⁸ Швейцер А.Д. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты), процитовано за Фудерер Т.О. Граматичні трансформації при художньому перекладі прози з хорватської мови на українську / Т.О. Фудерер // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. – 2011. – Вип. 15. – С. 264. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2011_15_40. – (25.03.2019)

⁵⁹ Див. там само. – С. 264-265.

⁶⁰ Ми користувалися таким виданням: Biblija: Stari i Novi zavjet / glavni urednici Jure Kaštelan, Bonaventura Duda. – Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2012.

У кілька випадків ми зустрілися з міжмовною омонімією: наприклад, «Дванадцять службів» – „Dvanaest misa“. Щоправда, українське слово «служба» відповідає хорватському слові „služba“, але хорватське „služba“ не зовсім відповідне хорватському „misa“. У цьому випадку виникла необхідність познайомитися зі змістом оповідання, що дало можливість передати суть його назви.

У текстах була наявна невелика кількість реалій. Наприклад, слово «фальча» – досить рідкісне. Означає розмір земельної ділянки і належить до гуцульської говірки. Ми його переклали за допомогою транслітерації та подали пояснення хорватською мовою у виносці. Те саме рішення ми вибрали і щодо слова «аркан», яке означає типовий гуцульський чоловічий танок. Його неможливо перекласти дослівно, бо таким чином втрачається етнокультурна забарвленість слова і стає незрозумілим, чи ідеться взагалі про танок.

Важливо було мати на увазі і прийнятність тексту для цільової аудиторії, якою у цьому випадку став пересічний хорватський читач. Саме з такої причини, ми подали, де це здавалося потрібним, пояснення певних політичних подій, історичних постатей та культурних реалій у виносках. Сподіваємось, що таким чином полегшено розуміння тексту.

3.2. Практичні поради до перекладацького процесу

Kod prevođenja fragmenata književnih djela, savjetujem obratiti pozornost na imena likova i naslove djela, pogotovo one kratke i koncizne. Čim je naslov koncizniji, veća je mogućnost da se promaši njegovo značenje, a dodatna otegotna okolnost je nemogućnost oslanjanja na kontekst. Bilo bi svakako korisno, kad god je to moguće, upoznati se barem u glavnim crtama s tematikom djela, ne bi li se smanjila vjerojatnost pogrešaka vezanih uz „približno“ prevođenje, te ne bi li se uspio što bolje prenijeti smisao naslova.

Nije nužno uvijek stvarati vlastiti prijevod naslova, dapače, ponekad je korisno potražiti već postojeće verzije prijevoda, ukoliko postoje, te ih usporediti. Na primjer, mnoga suvremena djela bit će prevedena na engleski ili koji drugi svjetski jezik, pa nam i ti prijevodi mogu koristiti kao sugestija ili čak otkriti dimenzije značenja koje smo sami propustili uočiti. Također, kod poznatijih se djela može dogoditi da već postoji uvriježeni, iako nedoslovni prijevod, te će tada bolja opcija biti upotrijebiti taj prijevod negoli stvarati vlastiti (npr. film „Тіні забутих предків“ iz 1964. preveden je na hrvatski kao „Vatreni konji“, no ukoliko se radi o naslovu istoimenog djela M. Kocjubyns'koga iz 1911., isti prijevod bit će neadekvatan, jer se odnosi samo na film, pa će tada bolja opcija biti doslovan prijevod: „Sjene zaboravljenih predaka“).

Kod transliteracije vlastitih imena treba upamtiti da se ukrajinska imena na hrvatski transliteriraju, ali strana ne. Ona se navode u izvornom obliku (npr. Габрієль Гарсія Маркес – Gabriel García Márquez). Međutim, ponekad ukrajinska imena mogu zvučati kao strana (npr. Люко Дашвар – Ljuko Dašvar) i obrnuto. Zbog toga je uvijek potrebno provjeriti porijeklo osobe prije no što se odlučimo za transliteraciju imena.

Općenito strane citate ili izraze, ako na njih naiđemo u ukrajinskom tekstu, nije nužno prevoditi na hrvatski. Međutim, isto ne vrijedi za internacionalizme, koje je najbolje prevoditi s tendencijom izbjegavanja tuđica (npr. історія – povijest, центр – središte). Kod poteškoća u odabiru hrvatskih ekvivalenata internacionalizmima koristan je, primjerice, *Rječnik suvišnih tuđica u hrvatskomu jeziku* (Mate Šimundić, Barka, Zagreb 1994), a za anglizme te neologizme internetske komunikacije koristan je portal <http://bolje.hr/>. S druge strane, nije preporučljivo pridržavati se jezičnog purizma u slučaju književno-znanstvene terminologije (npr. християнська містика – kršćanska mistika).

РОЗДІЛ 4. ОРИГІНАЛИ ПЕРЕКЛАДЕНИХ СТАТЕЙ

Тетяна Качак

Творчість Ольги Кобилянської і Марії Матіос у контексті української жіночої літературної традиції

Останні десятиліття засвідчили актуальність розмови про українську жіночу літературну традицію. Очевидно, це пов'язано не тільки з переосмисленням попередніх історико-літературних епох, а й активною творчою діяльністю жінок-письменниць на початку XXI століття (маємо на увазі творчість Оксани Забужко, Марії Матіос, Євгенії Кононенко, Софії Майданської, Галини Тарасюк та інших). Це явище асоціативно повертає нас до початку XX століття і творів Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Наталії Кобринської, які в свою чергу надали українській жіночій традиції нового розвитку (адже перед там були Марко Вовчок, Олена Пчілка) і спрямували її у європейське русло.

У попередніх статтях нами розглядалася проблеми взаємозв'язку творчості Ольги Кобилянської, Лесі Українки і сучасних українських письменниць – Оксани Забужко, Софії Майданської, Євгенії Кононенко, Світлани Йовенко. Зокрема акцентувалося, що творчість Ольги Кобилянської віддунує у сучасній жіночій прозі у формі феміністичних тенденцій проблематики, мотивів та жіночих образів, стильових рис. Частково було порушено і питання розвитку української жіночої літературної традиції, але не висвітлювалася у цьому контексті творчість Марії Матіос, як однієї із найяскравіших сучасних письменниць, хоч був здійснений аналіз деяких її творів.

Про паралелі у творчості жінок-письменниць на зламі XIX-XX і XX-XXI століть і розвиток "жіночого дискурсу" писали С. Павличко, В. Агеєва, Т. Гундурова, Н. Зборовська, О. Забужко; творчість Ольги Кобилянської розглядали І. Франко, Леся Українка, П. Филипович, М. Наєнко, Н. Томащук, Т. Гундурова, Б. Мельничук, І. Демченко, Н. Бабич, Ю. Гречанюк, Я. Мельничук та інші; про прозу М. Матіос позитивно відгукувалися А. Дімаров, В. Габор, В. Гутковський та інші. На праці названих літературознавців спиратимемося і ми.

Питання творчості Ольги Кобилянської і Марії Матіос у контексті української жіночої літературної традиції актуальне з огляду на те, що це письменниці Буковини, які репрезентують жіночу прозу на двох історико-літературних етапах. Ольга Кобилянська – одна із перших письменниць в українській літературі, які порушили так

зване "жіноче питання", поставивши в центр твору світ жінки, її психологію і екзистенцію, проблеми творчої самореалізації і подолання традиційних тендерних стереотипів. Марія Матіос – сучасна письменниця, яка продовжує центрувати "жіноче питання", поглиблюючи його психологічний аспект, акцентуючи на часовій парадигмі, історичному контексті. Цих письменниць об'єднує не тільки Буковина, "жіноче питання", а й специфічне мислення креативних особистостей, майстерність образо- і характеротворення, мовна колоритність художнього світу, відданість мистецтву слова.

Аналізуючи літературну жіночу традицію, американський літературний критик Модуре відзначав: "Це тексти, написані з жіночого погляду", або "тексти, які приховано чи відверто підривають домінуючу патріархальну/чоловічу традицію". Відповідь на питання, чи простежується така традиція в українській літературі, частково можна отримати, аналізуючи розвиток феміністичного літературного дискурсу в українському культурному просторі. І це швидше лінія літературної традиції, сформована жінками-письменницями, аніж явище, позначене деструктивними впливами щодо літературної традиції загалом, в якій домінує творчість чоловіків-письменників. Хоч, на думку українських літературознавців, зокрема С. Павличко, творчість Лесі Українки і Ольги Кобилянської "беззаперечно засвідчила кризу української традиційної маскуліності". Письменниці 80-90-х років ХХ ст. зверталися до літературного досвіду своїх попередниць кін. ХІХ – поч. ХХ ст. (Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Євгенії Ярошинської та ін.), середини ХХ ст. (І. Вільде), розвиваючи і трансформуючи його у своїй творчості, адже "кожен митець мусить мати відчуття традиції". Такий літературний досвід в першу чергу є джерелом проблематичних центрів сучасної жіночої прози (мотив сестринства, питання тендерних відносин, самоствердження жінки як творчої особистості тощо), жанрових експериментів (розвиток жанрів, які сприяють вираженню рис "жіночого письма" – щоденникової сповіді, автобіографічного роману), стильових принципів (поєднання ліричного і філософського, виокремлення жіночої точки зору на світ, акцентування на проблемах героїні (психологічний аналіз жіночих образів із "внутрішньої" точки зору)). Але якщо розглядати українську жіночу літературну традицію у порівнянні у українською чоловічою літературною традицією, то змушені констатувати їх взаємовідношення як маргінальне/центральне (як зауважує Н. Зборовська, "жіночий тип дискурсу" є завжди іншим стосовно "великого" авторитарного голосу", хоч їх розвиток іде паралельно і відбувається фактично за одним і тими ж законами еволюції. Правда, в окремих літературних епохах (які характеризуються процесами деканонізації

і зламу або зміщення центру, старого канону, а відтак вироблення нових критеріїв його побудови) можна фіксувати перетин ліній жіночої і чоловічої традицій і навіть явище новаторства у творчості жінок-письменниць, пов'язане із тематичними та жанрово-стильовими експериментами ("диктування" літературної моди: наприклад, український неоромантизм Ольги Кобилянської та Лесі Українки. Про революційну діяльність О. Кобилянської пише Т. Гундура, називаючи її творчість "відправним пунктом українського модернізму"). Це можна проілюструвати на графічному зображенні, враховуючи естетико-стильову періодизацію історії літератури. Жирна лінія позначає чоловічу літературну традицію, тоді як тонка – жіночу.

Нас цікавить жіноча літературна традиція в окремих її проявах – творчості Ольги Кобилянської та Марії Матіос. На тематико-проблематичному, жанрово-стильовому і образно-нараційному рівнях художніх творів цих авторок є дотичні аспекти, які спробуємо проаналізувати. Об'єктом нашого дослідження стали прозові твори О. Кобилянської (оповідання, нариси, повісті) та Марії Матіос (романи "Солодка Даруся", "Щоденник страченої", сімейна сага в новелах "Майже ніколи не навпаки", повісті "Москалиця" та "Мама Маріца. Дружина Христофора Колумба").

Національне питання та патріотична проблематика – перша дотична. Ольга Кобилянська завжди відстоювала український народ і національні ідеї. Головні герої її творів – палкі прихильники власної держави, незважаючи навіть на відсутність її незалежності; народолюбці, які хочуть кращої долі для своїх співвітчизників; гуманісти – аристократи духу, що сповідують чи то любов, чи то співчуття до власного народу і відчують себе його часткою. Чи не найяскравіше експліцитно і в повному обсязі дана проблема порушена на сторінках повісті про національну інтелігенцію "Апостол черні". Батьки виховують дітей "для України", отець Захарій прагне бути апостолом "черні", а головний герой Юліан не тільки відчуває себе українцем, а й гордий з цього: "Для України!" – кликав його молодий голос"; він вивчав історію народів і порівнював її з українською: "Шукав тих теж великих моментів в українській історії, де велася завзята боротьба за рідну землю і за переслідування ворогами українського народу. Коли, наче по проходах по чистилищі, віднаходив згублений правдивий свій ґрунт, відчував, до чого призначений, і брався дальшої науки". Юліан не зрікається "свого українства" навіть тоді, коли дід Дори забороняє їм одружуватися. Містичний зв'язок між поколінням часто стає структуруючим чинником розвитку подій, зокрема національно-патріотичного питання. Такий же акцент ставить і М. Матіос.

Героїня оповідання "Аристократка" виступає символом України – знівченої долею, злиднями, пригнобленою обставинами, але гордою до самої смерті, ніколи "не упадаючи духом", черпаючи сили у "споминах про предків". Внук – син пригнобленої нації – пообіцяв бабуні "остати своєму народові вірним". О. Кобилянська надає своїм героям "русинам" рис патріотизму, виразно озвучуючи власну позицію, засуджуючи при цьому ненависне ставлення до них представників інших національностей, зокрема поляків та німців ("Він і вона", "У св. Івана", "Мужик", "Сниться" та ін.).

М. Матіос також розглядає проблему державності, національної ідентичності та свідомості народу в контексті панування на буковинських землях то німців, то австрійців, то росіян. Зрештою, в своїх творах вона описує Буковину початку ХХ століття. У "драмі на три життя" – "Солодкій Дарусі" авторка викриває радянську окупацію, відтворює події 1939 року, коли буковинський край був під владою Румунії, а Галичину окупували совіти, відбулася зміна влади і ставлення до людей. Саме через них постраждала Даруся, яка "купилася на цукерку", запропоновану радянським офіцером і розказала про "нічну пригоду" і прихід "тих із лісу". Такий же історичний мотив розгорнуто й у "Москалиці". До Северини теж приходять "трое з лису", навідуються "москалі", які виселяють людей у Сибір. Москалиця прикидається божевільною і таким чином рятується від виселення. Спротив окупації, боротьба за власну ідентичність – імпліцитний смисл буття героїнь повістей М. Матіос – Москалиці та Маріци. Москалиця, незважаючи на своє прізвище і походження, налаштована патріотично. Її хвилює доля дітей і родин, засланих до Сибіру і Магадану, її хвилює доля України. Але навіть по закінченні воєн і настанні теперішніх часів, "Северина дотепер не вірить, що Україна надовго... [...]. То хто ж із розумних людей буде вірити, що Україна надовго, коли мало хто пам'ятає, що невинних людських кісток розкидано по її землі не менше, як листу?".

Буковинський колорит, що стає каркасом сюжетної події твору, створює специфічний пафос, втілюється у характерах героїв, пейзажних описах та зображенні побуту, мові – друга дотична творчості О. Кобилянської та М. Матіос.

Так, оповідання "Битва" О. Кобилянської – це суцільний образ буковинських Карпат: "Гора біля гори стоять разом в німій величі, одягнені в смерекові ліси... [...]. Тут панувала всюди таємна тиша. Царювала розкіш у вегетації, краса в барвах флори, а на горах таке багатство зелені, що якось аж пригноблювало чоловіка". Або ж у "Природі" авторка описує гірську дорогу, якою вертається юний гуцул з міста: "Ліворуч гірської дороги, котрою він йшов, зіяла поросла лісом пропасть, праворуч

тяглася скалиста лісова гора, стрімка та висока, мов стіна"; смереки, які нависли над новою гуцульською хатою, тощо. Ці описи нагадують пейзажні фрагменти із "Москалиці" М. Матіос. Поетика лісу і гір, як і сама природи, – одна із характерних прикмет художнього світу О. Кобилянської.

Мови героїв О. Кобилянської позначена не тільки специфікою західноукраїнської мовленнєвої традиції, буковинської говірки, а й диктована часом, в який творила авторка і який відтворювала в оповіданнях і повістях. У діалогах героїв та розповіді М. Матіос домінує покутсько-буковинський діалект. Один із прикладів – відповідь Грицька Кейвана Іванові Варварчукові на привітання ("Будьте здорові, тату!"): "Дякую. Боже, і вам помагай! Щось давно тебе не видів межі людьми, вояче... – казав Грицько, не відриваючись від роботи. – Є свята неділя, свято, а ти пантруєш свою худобу та жінку, ніби їх зроду не видів...". Мова персонажів залежить від їх стану, середовища, характеру. Так, аристократизм, притаманний героїням О. Кобилянської вимагає від них вміння спілкуватися літературною мовою, тоді, як мова персонажів М. Матіос відповідає їх сільському середовищу, світоглядіві й типу мислення.

Як О. Кобилянська, так і М. Матіос у центр твору ставлять сильні характери, непересічні образи. Образ сильної жінки – третя дотична їх прози. Олену Ляуфер ("Людина"), Наталку Верковичівну ("Царівна") Марту, Софію та Ганнусю ("Меланхолійний вальс"), Параску ("Некультурна") та інших героїнь О. Кобилянської об'єднує розум, сила - як фізична, так і духовна. Це самодостатні жінки, які прагнуть самостійності й самореалізації. Їх психологічні портрети створюють галерею образів "нових жінок", які, з одного боку, одержимі творчістю, а з іншого – приречені на нерозуміння і самотність, постійне очікування свого щастя. Прикладом такого типу жінки є героїня нарису "Impromptu phantasie", яку "не бажав ніякий мужчина за жінку. Вона була розумна, дотепна, незвичайно багата натура... [...]. Була занадто оригінальна, замало нинішня, а не мала в собі нічого з "плебейськості". Тендерна проблематика властива й іншим творам авторки ("Людина", "Царівна", "Він і вона", "Через кладку" та ін.).

Жінки-героїні прози М. Матіос – дещо інші, сповнені життєвого досвіду, який формує їх характер; розумні, хоч і не творчі особистості. Кожна з героїнь носій конкретної, неповторної і трагічної, людської долі. Авторка міркує про "тутешніх людей, не розбещених ані багатством, ані іншими надмірностями". Гірська велич і гордість – паралелізм до характеру жінок - гордих, твердих в своїх переконаннях, мужніх і наділених таємною силою передбачення (Даруся), зцілення (Москалиця),

"відвертання біди" (Маринька). Але, незважаючи на самодостатність, і їх переслідує самотність, бажання реалізуватися (згадаймо, хоча б Петруню з її покликом материнства із "із сімейної саги в новелах").

Даруся все життя розкаюється за несвідомий вчинок, який призвів до страти її батьків; Москалиця – приречена на самотність і боротьбу за виживання, бо "у гріху народжена", та ще й від москаля; Маріца несе тяжкий хрест – втрачає коханого чоловіка, виховує хвору дитину. У цих образах сконденсовано проблему гріха і покарання, яку в свій час виокремили у творчості О. Кобилянської В. Антофійчук і Д. Волощук. Це жінки – загартовані життям, які є "самі по собі", які знають власну правду і біду, намагаються боронитися від світу, чужих "злих язиків" та пересудів. Та їм не завжди вдається встояти у цьому жорстокому світі. А звідси - психічні зриви і стани божевілля. В цьому контексті частково подібними є ситуації Тетяни з повісті "В неділю рано зілля копала" та Мариньки із саги "Майже ніколи не навпаки".

Для образної системи творів О. Кобилянської та М. Матіос властива деталізація у зображенні внутрішнього світу жінки, що пов'язане із психологізмом "жіночого письма", який виражений у передачі нюансів жіночого типу мислення, внутрішнього світу жінки, порухів її душі, фіксуванням свідомих і підсвідомих бажань тощо. „Реальна психологія (психологізм у мистецтві) починається там, де мова йде про внутрішній світ конкретної, неповторної особистості. Людина неповторна не лише обличчям, вона неповторна ще більше своєю психікою. Відтворення цієї неповторності – це і є психологізм”, – пише М. Моклиця.

Риси жіночого письма (сповідальність, виповідання жіночого досвіду та жіноча модель образної системи) – четверта дотична творчості О. Кобилянської і М. Матіос. Чи не найяскравіше сповідальність як манера оповіді, психологічне зображення внутрішнього світу жінки, її переживань простежуються у "Людині", "Царівні" О. Кобилянської та "Щоденнику страченої" М. Матіос. Об'єднує ці твори і жанрове визначення. Матіос означила свою книгу як психологічну розвідку, адже головна увага її зосереджена на дослідженні внутрішньої драми закоханої людини. „Це – не "Даруся", – розповідає письменниця, – але у ній не менше напруги і пристрасті. Зосереджуюся на людській психології через підсвідомість. На 90 відсотків книга написана у формі жіночого щоденника”. Авторка обрала жанр щоденника, адже саме через таку форму найкраще можна репрезентувати внутрішній світ, пристрасті, думки та потік свідомості головної героїні. І це не просто щоденник, а "правдива історія людини – історія її приватного життя". Це "Жіночий літопис". Наголос на цьому не випадковий, адже

тільки жінка може так тонко вловити і відтворити історію жіночої самотності, страху, страждань, роздумів і зтяжнього очікування щастя.

"Царівна" – твір, написаний у жанрі щоденника, в записах якого героїня відкриває читачеві свої думки, почуття і переживання, погляди на тогочасну інтелігенцію і суспільство. Правда, твори О. Кобилянської, окрім відкритості у "зображенні жіночої чуттєвості", позначені й автобіографізмом. Як зауважує Т. Гундурова, "власна біографія письменниці стає моделлю її феміністичної нарації, а жіноче "я" – основною темою літературної творчості". Та й сама письменниця зізнавалася: "Мої особисті переживання відігравали немалу роль в моїх писаннях", а в листі до О. Маковея писала: "Прочитайте "Valse melancolique" і знаєте історію мого життя. Це моя історія".

Особливий стиль, нарація, жанрове вирішення прозових творів, символізм (прикметність, фольклоризм, містичність) – п'ята дотична творчості письменниць.

У статті окреслено основні дотичні творчості Ольги Кобилянської та Марії Матіос. Звичайно, поза нашою увагою залишилися інші моменти, які засвідчують приналежність авторок до однієї лінії української літературної жіночої традиції. Вони потребують окремого розгляду.

Ірина Насмінчук

Проза Марії Матіос як інтертекст

Серед талантів, які утвердилися в українській літературі на межі ХХ – ХХІ століть, і які справді „роблять погоду” в красному письменстві, особливе місце належить Марії Матіос. Її проза, ставши невід’ємною ланкою сучасного літературного процесу, „освіжила” нашу затухаючу літературу” (О. Сизоненко), засвідчила зрушення у відтворенні проблем, які раніше не акцентувалися авторами як нетипові чи табуйовані.

Сьогодні проза Марії Матіос не сходить зі сторінок поважних журналів, альманахів, антологій, окремими книгами вийшли повісті й романи „Життя коротке”, „Нація”, „Фуршет”, „Бульварний роман”, „Солодка Даруся”, „Щоденник страченої”, „Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів”. Марія Матіос – лауреат літературної премії „Благовіст” і премії імені Володимира Бабляка (в галузі публіцистики), переможець усеукраїнського рейтингу „Книга року – 2004”. Книжки „Життя коротке” і „Нація” номінувалися на здобуття Шевченківської премії у 2004 році.

Окремі грані творчої еволюції М. Матіос зауважено у відгуках П. Осадчука, П. Загребельного, А. Дімарова, Д. Павличка, О. Сизоненка, І. Римарука, В. Соболя, К. Писало, Т. Тебешевської, М. Якубовської, Р. Семківа, та ін. Проте все це відгуки на рівні першопрочитання, на сьогодні риси творчого портрета і художнього стилю прозаїка проявлені лише частково. Особливо високо поцінована М. Матіос як авторка „Солодкої Дарусі”, удостоєної Національної премії України ім. Тараса Шевченка у 2005 році. Д. Павличко назвав цей твір „найзагадковішим, найпечальнішим і найправдивішим творінням з усієї сучасної української літератури”. „Незвичне, високопоетичне і мудре слово письменниці злироване вселюдською тугою за простим і невибагливим щастям у часі лихоліття та історичного зламу”, – казав про цей же твір А. Дімаров. Трапляються у нинішній критиці і скептичні відгуки про твір, як, наприклад, розум Р. Семківа „Чому я не читатиму „Солодку Дарусю”: „Не читатиму „Солодкої Дарусі” - мені це стало зрозуміло вже після перших кількох сторінок та двох-трьох вчитаних зсередики випадкових епізодів. Це письмо сентиментальне, а отже - неминуче дидактичне (у сенсі „виховання почуттів”), це письмо про безконечно далекі від мого життя реалії”. Але так можуть сказати лише критики, беззастережно заповнені постмодернізмом. Показові риси поезики „Щоденника страченої” схарактеризувала у ґрунтовній статті Т. Тебешевська, наголосивши на жіночій моделі

образної системи творчості письменниці. Про Марію Матіос, як одного з найбільших сучасних прозаїків і державно мислячу особистість, особливо після того, як вона стала лауреатом найвищої в Україні премії і секретарем Шевченківського комітету, охоче пишуть тижневики „Друг читача”, „Голос України”, „Літературна Україна”, „Дзеркало тижня” та ін. Щорічний альманах „Обличчя України” титулував Марію Матіос „найбільш плідною письменницею України останніх двох років”. Літературна критика та мас-медіа називають її як не „гранд-дамою української літератури” чи „Стефаником у спідниці”, то „чортиком, що вискочив із табакерки”. Павло Загребельний вважає, що письменниця „сміливо і рішуче відкидає правила обережності і суспільних табу”, а Дмитро Павличко називає її книги прози „видатними непроминальними творами”. Проте, незважаючи на посилену увагу до постаті Марії Матіос з боку критиків і літературознавців, її проза вивчена не достатньо. Особливо це стосується проблеми інтертекстуальності новел письменниці. Спробуємо розглянути цю проблему на прикладі новел „Апокаліпсис”, „Вставайте, мамко... 1947. Одне життя (По війні)” і романів „Солодка Даруся” та „Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів”. Новела М. Матіос „Апокаліпсис” є логічним продовженням селянської теми на тлі українського опору ОУН у воєнні та повоєнні роки. Ключова концепція-ідея заявлена у заголовку, який вказує, що інтертекстом новели є Біблія. Апокаліпсис „провіщає” майбутнє людства - боротьбу між антихристом і Христом, „кінець світу”, встановлення на землі „тисячолітнього царства Божого”. У главі 8, вірші 7 „Об'явлення святого Івана Богослова” сказано про те, що на землю впали „град та огонь, перемішані з кров'ю. І спалилась третина землі, і згоріла третина дерев, і всіляка зелена трава погоріла”.

Прикметно, що новелу Марія Матіос присвятила Мойсеєві Фішбейну. Ця присвята спонукає читача згадати апокаліптичні візії вірша поета-єврея „Я вбитий був шістнадцятого року”. Символіка єврейських погромів з пророкованим кінцем світу очевидна:

*Бо хтось наслав чи тиф, чи малярію,
Бо впала зірка і приходив строк.¹*

Одинадцять невеликих частин новели з граничною сугестивною силою відтворюють події, що сталися в Тисовій Рівні.

¹ Вірш, до речі, має присвяту „Наталі Лотоцькій, Богданові Ступці - Голді й Тебе”.

Експозиційним зачином авторка налаштовує на нечувану подію, що, за Й.-В.Гете, є визначальною для новелістичного жанру: „в Тисовій Рівні на повен голос і пошепки іншої бесіди, ніж про те, що

*або зачнеться нова война,
або на край упаде яка інша кара,
а спокійна година встановиться людям
хіба що по смерті, –*

не було й не могло бути”.

Зразу після експозиції йде розв'язка. Фраза „Тимофій Сандуляк суботнього ранку таки вернувся з того світу”, вказує на завершеність дії як, до речі, і перша фраза зі Стефанівської Новини: „Гриць Летючий утопив у річці свою дівчинку”. Те, що розповідь у „Апокаліпсисі” буде ретроспективною, стає очевидним з авторської зауваги: „Що було по тому, вже мало кого цікавило”.

Відтак Марія Матіос приступає до переповідання давньої і дивної історії „відлюдкуватої родини” Сандуляків, історії, що постає на фоні виразної картини життя Тисової Рівні. Тут „ще від часів Франца-Йосифа” мирно уживалися австрійці, гуцули, німці, поляки, євреї. „Щойно одружений сільський мельник Тимофій Сандуляк, що якимсь дивом відкупив у Абрама Машталера (а не навпаки!) сім фальчів землі, де звів собі будинок на дві кімнати з сіньми посередині й відкритим ганком до дороги”. За його обійстям росла осика, „трепета по-тутешньому”, і саме „з оцієї ось самотньої сільської трепети й почався перепис Сандулякової – до того звичайної на всі боки – Долі”.

Сакралізована ще у біблійному культурному просторі символіка осики підтримується Марією Матіос традиційним трактуванням цього дерева як нечистого, проклятого: „А ще кажуть, що на трепеті повісився Іуда Іскаріот.

А Ребе казав: „Іш крайот”. Ребе казав, це чоловік *околиць*. Околиць... Вони, з околиць, не розуміють, що діють, коли діється воля Божа... Трепета відтоді завжди тремтить зо страху. І ще кажуть, що осика не можна брати на будівництво дому, бо від хвороб уся родина тремтитиме день і ніч, як це дерево. Осиковою палицею не можна бити ані худобину, ані людину, щоб вони не скручувалися в три погібелі”.

Авторка дуже делікатно переплітає у сюжеті старозавітну і конкретно-історичну лінії, і на рівні аналогії заглиблюється також в історію єврейської родини Машталерів. Ця родина жила по сусідству з українцями Сандуляками. Євреї та українці трималися

між собою „якщо й не тепло, то, принаймні, чемно й рівно. Як то буває між близькими не за духом, а близькими територіально сусідами”.

Одного разу Марії, за браком чоловічих рук, довелося виготовити пам'ятник на могилу Абрама Машталера, убитого черкасами в час погрому. За своє добродіяння Марія була запрошена до Машталера на свято Пурім. Пурім - це свято юдеїв, які святкують його в пам'ять про спасіння євреїв від повного знищення в часи царя Ахашвероша, який правив величезною Персидською імперією. За Біблією (книга Естер), цариця Естер врятувала народ Персії від знищення, яке замислював Аман: вона уміло внесла розлад між Ахашверошем та першим міністром Аманом, викликаючи царську ревність, завдяки чому і виникло „чудо”. Аман хотів вигубити юдеїв і кидав пура, тобто жеребка, на збентеження їх та на згубу їхню. Тому-то й назвали ці дні: Пурім, від імені Пурім (жеребки). Юдеї постановили й прийняли на себе та на нащадків своїх святкувати два дні кожного року в пам'ять про їхнє спасіння.

Отож, якщо біблійна Естер ще зуміла протистояти ненависнику всіх юдеїв - Аману, то її тезка Естер Машталер, коли почалося велике переселення народу за совітських часів, вже неспроможна була порятувати не те що увесь єврейський люд так поріділий „в нетривкі часи миру і в сповільнені часи воєн”, а навіть трійко своїх осиротілих дітей. У такий спосіб М. Матіос розвиває культурологічні мотиви, накладаючи біблійні сюжети на складні умови людського існування у ХХ ст.

Переважній більшості творів Марії Матіос властивий трагічний пафос. Особливо це відчутно у „Баладі про власні поминки”, вірші „Альтернатива 1947 року” чи зворушливо-страждених монологів („...Бо не знає ніхто”), діалогах („Прощай мене” та „...мамко...”). Від тих голосів віє моторошним відчуттям смерті, приреченості, скорботою за безвинними жертвами, якими були молоді й літні, жінки й діти, часто навіть ненароджені. Бо ж радянській владі „спротив увижався навіть там, де його ще не було, але він міг бути, бо жеврів, як остання іскорка у затоптаній золі”.

Особливе місце у збірці „Нація” посідає новела „Без перебільшення, це новела Стефанівського рівня. Життєвий матеріал викладено „коротко, сильно і страшно”. Час подій двічі акцентовано у заголовку: 1947 і „по війні”. Йдеться у новелі про депортацію буковинців задля нібито „очищення території від банд-формувань та їх пособників” після завершення Другої світової війни. Родина Шандрів, на яку прийшла рознарядка з сільради, у дивовижний спосіб намагається порятувати себе від висилки. Четверо малолітніх дітей і троє дорослих інсценують похорони на своєму обійсті в надії на те, що уповноважені з сільради (у новелі вони іменуються „заготівельниками”)

проймуться співчуттям і залишить родину у спокої хоча б на якийсь час. Кожен із семи членів сім'ї має свою роль у цьому горе-фарсі, у цій жахаючій вертепній драмі: в домовину лягає мати Катерина, у трембіту трембітає дід Іван, донька Варварка голосить над „померлою”, Федусь читає Псалтир, Дунусь виглядає з високого бука непроханих гостей, батько Василь організовує сумне обрядодійство. І лише найменшенький Миколайчик має залишитися поза дією: старші, оберігаючи маля від споглядання трагедії та забезпечуючи себе від непередбачуваної поведінки хлоп'яти, зготували йому тимчасовий сховок на високій кичері. Але малий за віком, однак дорослий за розумінням ситуації, Миколайчик проситься у старшого брата: „Я лишуся з вами... не бійся ... я буду лиш плакати, а більше нічого... скажеш мамці, аби не боялися”.

Родина так натурально і переконливо побивалася над померлою, що енкаведисти повірили і пощадили Шандрів. Відтак за логікою подій далі мала б іти щаслива розв'язка. Однак авторка послідовно готує читача до іншого фіналу. І тембітання діда Івана за ще живою невісткою („видував з трембіти таку чорну і свіжу тугу, що камінь міг би заговорити, а серце закам'яніти”), і голосіння Варварки над ще живою мамою („... Мамко наша солоденька, радосте наша утішна... нащо нас посиротили, у біді залишили...”) з самого початку не сприймаються на рівні фарсу і фальші, занадто багато тут непідробної туги, чуття трагедії, що наближається. Заклинання біди обернулося для Шандрів накликанням біди: занадто дорогою ціною відкупилися вони від Сибіру, а саме - ціною життя Катерини. Лігши до труни, вона вже не піднялася звідти. Протримавши читача у граничній мисленнєвій напрузі, Марія Матіос приголомшує його фінальною сценою: „Коли знову затрембітала з гражди трембіта, хлопець мало не впав.

А коли осліплений і оглухий від страху, став на порозі великої хати, де мама вже мали встати з труни, не знати, як упізнав тата Василя, що рвав на собі волосся і малого Миколайчика, що хукав на мамині руки й голосом, схожим на той, коли сичить гадина у струпі, просив: „Вставайте, мамко, вставайте...”

Дунусь і собі упав долонею на складені під грудьми мамині руки.

Вони були вже холодні”.

До речі, у новелі В. Стефаніка „Пістунка” також зображена дитяча „гра у похорон”, однак трагічна розв'язка там – за межами сюжету.

Поставивши в центрі новели проблему „взаємин честі як природної невинності і життя як примусового обдурювання” (Д. Павличко), М. Матіос проводить реалізацію

цієї ж проблеми в романі „Солодка Даруся” (2004), означеному авторкою як „драма на три життя”. Часопростір „Солодкої Дарусі” – той же, що і в попередньому творі. Але якщо у новелі „Вставайте, мамко...” буття персонажів ущільнене до одного дня, то історія „Солодкої Дарусі” розпросторюється у кілька десятиліть минулого століття. У буковинському селі Черемошному за повоєнних радянських часів живе сирота, дівчина Дарина. Вона німа, яку громада вважає несповна розуму, „причинною”. На перший погляд, Даруся справді поводитья якось дивно, не так, як усі. Вона, наприклад, загортає в ковдру (щоб не померзли) бульби викопаних жоржин і носить по селу, роздаровуючи їх сусідам, біля обійсть яких нема квітів. Або восени її можна побачити на старій грушці, яку вона перев'язує кольоровими нитками і позлітками, бо „чому дерево має сумувати, коли пригріває осіннє сонечко, коли Дарусю не шугає біль у мозок? Даруся в неділю завжди зодягає мамину вишиту сорочку. А що, грушка не може сьогодні мати сорочечку, вишиту Дарусиними руками? Позлітка блистить на сонці, вітер колише кольорові нитки на рудому листі – і Даруся хоче співати”. Далі думки героїні переходять на іншу площину: „Але хтось може вчути. Співанка також шкоду приносить. Івана з Василем доспівалися про червону калину такої, що у Сибір їх відвезли і дотепер там тримають. А може, вже не тримають, бо нема кого!?”. Отже, мислить Даруся логічно, виважено. Читач розуміє, що поведінка цієї жінки зумовлена якоюсь поки ще невідомою драмою, на це є натяк у жанроозначувальному підзаголовку: драма на три життя. Через внутрішній монолог героїні вже на перших сторінках твору спростовується думка її про причинність: „Даруся все чує і все знає, лише ні з ким не говорить. Вони думають, що вона німа. А вона не німа. Даруся просто не хоче говорити. Слова можуть робити шкоду. Вона не знає, звідки це пам'ятає, але це правда. Ще трохи – і Даруся згадає, хто їй сказав, що будь-яка бесіда може робити шкоду”. Що далі, то більше переконуєшся в тому, що часом німота буває сильнішою за слова, а людина несповна розуму – мудрішою за тих, хто „всі розуми поїв”.

Образ „солодкої Дарусі” органічно вписується у контекст шевченківських трьох грішних душ з „Великого льоху”. Переступ Дарусі такий же несвідомий, як і переступ невпокоєних душ, але він добровільний і жахливий своїми наслідками. У Шевченковій поемі перша душа покарана за те, що підлітком перейшла з повними відрами дорогоу Богдану Хмельницькому, тобто символічно посприяла удачі, коли він їхав до Переїслава підписати фатальну угоду з Московією. Учинивши таке, дівчина „батька, матір, себе, брата, собак отруїла тію клятою водою!” Друга душа напоїла коня цареві Петру I, коли він повертався після Полтавської битви через понищений Батурином.

Наслідки такої прихильності до ворога теж були страшними – зарізані сестра й мати. Третя душа карається за свій невинний усміх цариці Катерини, що потягнув за собою смерть матері і дитини. А Даруся, зваблена солодощами і одурена облесними словами радянського офіцера, виказала найбільшу таємницю своїх батьків, тим самим накликала погибель на їх голови. Міра провини трьох душ і Дарусі рівнозначна, як рівнозначна міра їх покарання. Усі „грішники” дали себе ошукати московським окупантам, і навіть дитяча наївність не стала відкупом гріха. На Дарусю падає ще й материнське прокляття: „Краще би була струїла в утробі таку нечисть чи родила німою...”. Відомо, що сила материнського прокляття, як і материнського благословення, не має меж.

„Живучи в новій, начебто демократичній реальності, переконаєшся, що трагедія Дарини з Черемошного, повторювана багато разів у нашій історії, може статися й тепер. А той лад, на який верхоглядні мислителі хочуть списати людські вади й жорстокості, як на щось надане людям містичною силою, був створений натхненими максималістами, отже, людьми, що мріяли побудувати рай на землі. І тут знову відкривається просторінь для погляду на могутню і разом з тим обмежену природу людського духу”.

Якщо три душі з „Великого льоху” послідовно персоніфікують Україну часів Богдана Хмельницького, Івана Мазепи і Великої Руїни, то Даруся, за словами Марії Матіос – метафора сьогочасної України. У „Невиголошеній промові лауреата Національної премії Тараса Шевченка під час вручення відзнаки” письменниця зокрема зауважила: „Головна героїня мого роману „Солодка Даруся” завдяки безпощадним жорнам історії і безпощадним людям кілька десятиліть була позбавлена голосу. Але у час найгострішого сердечного піднесення і найвищої драми свого трагічного буття промовила єдине слово, покликавши до себе Богом вибраного їй чоловіка. Згодом, ненавмисно вражена в саме серце, Даруся заговорила ... востаннє, навіки поховавши невиправдані надії на своє маленьке – людське – щастя.

Пишучи цю книгу, я не сподівалася, що образ дівчини, битої судьбою і людьми, за короткий час стане метафорою моєї країни”.

А далі письменниця, яка своїм серцем патріотки почула „зародження тривожного „кру” в надрах народної душі”, звертається до свідомості перших осіб країни з вимогою не дати Україні в черговий раз упасти в прірву розчарування і безголосся. Таким чином, філософський висновок Марії Матіос стосується не тільки перебування людини

в умовах тоталітарного комуністичного режиму, він може бути прикладений до всіх часів та епох.

Замисливши написати власну бібліотеку прози, Марія Матіос творить цілісну субстанцію, в якій взаємопов'язаними і взаємозумовленими є всі змістові і формальні складові. Із твору у твір вона перекидає місточки, тим самим підкреслюючи, що кожен наступний крок її письменницької біографії впливає з попереднього. Так, окремі сентенції з роману „Щоденник страченої” і збірки поезій „Жіночий аркан” стали епіграфами до нового роману „Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів” (2006), який ще не став об'єктом зацікавлення критиків. В анотації до роману зауважено: „Нова книжка відомої української письменниці Марії Матіос - це гостра політична сатира із властивими цьому жанрові іронією та сарказмом, фантастичним сюжетом, який, проте, не може ввести в оману вдумливого читача ані щодо місця подій, які описано в романі, ані самих персонажів. Це, безсумнівно, Україна”. Додамо, що це Україна Майдану, Помаранчевої революції і помайдання, тобто письменниця кладе нові фарби на ту картину політичного екстриму, які не так давно змалював Махало Слабошпицький у своєму „Пейзажі для Помаранчевої революції” (2005). Але, якщо, наприклад, М. Слабошпицький послідовно розповідає про 17 днів революції, які потрясли Україну і закордон, то Марія Матіос особливо акцентує дату 9 вересня 0005 року „від другого пришествя Спасителя”, яка й стає точкою відліку усіх подій. Розповідь у творі ведеться від імені всюдисущої авторки, яка наголошує свою присутність у зображених подіях, послуговуючись казковим прийомом: „Я там також була. Сама бачила. І вам з радістю переказала. Попросите, переповім іще раз”.

У романі М. Матіос, незважаючи на фантастичний сюжет, впізнаваними є усі часово-просторові координати. Дата, заявлена на початку роману, – це не що інше, як день відставки уряду, очолюваного Юлією Тимошенко, яка в романі виступає під кодовим ім'ям Уля Милашенко. Валентина Соболев пов'язує цю дату із днем народження І.П. Котляревського.

Жанр твору авторка означила як „гомеричний роман-симфонія”, підпорядкувавши означенню усю структуру твору. Художня цілісність цього поліфонічного роману-симфонії виникає з начебто стилізованих під музичні твори таких складових, як „Увертюра № 1 (Або на палю, або на гак)”, „Увертюра № 2 (Шкереберть на благословенних землях)”, „Симфонія До-Тут-Стали. АLEGRO (Швидка Настя в тераріумі любих друзів)”, „Увертюра № 3 (Жіночий аркан)”, „Симфонія До-Того. Адажіо (Парфумерна принцеса)”, „Симфонія До-Вже-Приїхали. Анданте (Містер і місіс Ю-

Ко)”, „Симфонія До-Дур-Дом. Скерцо (Лук'янівські сни Орлеанської Діви)”, Симфонія До-Петрай-Як-Зможеш. Фінал (Ой, коси-коси мої, довго служили ви мені)”.

Дуже вміло синтезує письменниця у творі реалістичне з фантастичним, натуралістичне з сюрреалістичним. Те, що у творі будуть змодельовані різні художні стилі (від фольклорного примітиву до постмодерну), наголошується у передньому слові авторки, де вона висловлює подяку народній, творчості, Інтернету, друкованим ЗМІ, Тарасові Шевченку, Миколі Гоголю, Павлу Тичині, Володимирі Винниченку, Патріку Зюскінду та ін. Пародійно-іронічний прийом відображення дійсності з використанням умовності й фантастики відбиває особливості світоглядної позиції авторки, яка дає в'їдливі, але справедливі й блискучі характеристики своїй епосі:

„Тут любили свята і не любили буднів,
обоженювали віча і не визнавали тверезих голосів,
за позиками до чужих тут ходили частіше, ніж до вітру,
кохалися в старовині й мало цікавилися новітніми технологіями,
тут мліли в одночасних екстазах три тримачі державних штандартів, коли слухали гімн про укрівську кропиву в інтерпретації дещо поскубаного юного орла, і запросто вмикали мобільні „дебільники” під час Богослужіння чи оперної вистави,
тут мирно вживалися мільйоннодоларові палаци із довоєнними бараками,
охочі до особливих видів праці, якими в укрів вважалося підтирання забугорних сідниць і миття їхніх же клозетів, як правило, кордон перетинали якщо не в багажниках автомобілів, то в ящиках з-під телевізорів,
на цій землі одночасно будували церкви і переповнювали в'язниці,
тут шанували і звеличували злодіїв нарівні із мучениками”.

Змальований у цій і багатьох інших картинах гротескно-сатиричний світ є широким узагальненням життя сьогочасного українського суспільства. Сміх, сповнений гнівного обурення, набирає характеру то сумної іронії, то печального гумору, тобто все це сміх крізь пекучі сльози.

Марію Матіос як письменницю-сатирика цікавить насамперед психологія українського істеблішменту, заради чого вона містифікує образи сучасних політиків, іронічно переінакшуючи їхні імена і маркуючи головний напрям їхньої діяльності вбивчими деталями та прозорими натяками.

Так, у романі з'являються „розробник ручного виду транспорту власного імені – Леонід Крав-Чув”, „хронічний Цицерон мислі, головосік, великий комбінатор, екс-Папа у квадраті – Леонід Другий Кудла”, „медіа-прожектор і піар-прожектор, і просто зять –

Піня”, „носійка автентичного волосся і власниця погляду паралітичної дії, матір винаходу - удар з ока в око, вроджена з озимини і піни Піні – діва Інна Деві Христос Богоявленська”, „надія всіх без'язиких, безголових і безшабашних, триразовий чемпіон у номінації сидіння на двоярусних полицях, двічі професор, жертва станіславської курки-несучки, натхненник теорії загартування валянок в апельсиновому соку – Мітя Якунович”, „незмінний лапшеріз і окоплюв, телепилип з конопель Пліховшек”, „дезинфікатор двічі професора і рекордсмена, сирітка і похирювач слави батьків – Тигран Синьобіловіл”, „дукровар і Шоколадний Заєць – Петрусь-чорний вус Безпильний” і багато-багато інших.

Тенденція до містифікації підтримується колажною композицією твору. На свій текст Марія Матіос накладає зміст таких творів, як „Тарас Бульба” М. Гоголя, „Жанна д'Арк” Івана Кошелівця, „Парфумер” Патріка Зюскінда, тим самим досягає посилення емоційності і розширення смислу власного твору.

У романі явно простежуються механізми бурлескно-травестійної традиції. Так, наприклад, сучасних політиків М. Матіос переносить у контекст Запорозької Січі і, ведучи мову про енергетичний комплекс країни, про діяльність Ради Національної Безпеки, про стосунки прем'єр-міністра і оточення президента, вона послуговується поетикою безсмертної „Енеїди”.

Завдяки контрасту між темою і характером її інтерпретації письменниця досягає комічного ефекту. „Високі” теми подаються підкреслено „низьким” стилем. Новизна бурлескної поетики в даному разі виявляє себе в тому, що у тексті не завжди зрозуміло, що приховано за грою автора: проповідь чи знущання. Це гра на межі серйозного і комічного. У класичному тексті найчастіше зрозуміло, серйозний він чи пародійний. Марія Матіос часто творить „непрозорі” образи, залишаючи читачеві можливість самому визначити ступінь їх серйозності. Текст роману „Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів” не завжди дає остаточну відповідь, авторка вимагає від читача напруженої роботи думки, спонукає до співтворчості. Хоча здебільшого її характеристики не викликають ніяких різнотлумачень, зокрема це відбувається тоді, коли на зміну бурлескній поетиці приходять інвективи рівня Шевченківської сатири. Із засобів масової інформації можна дізнатися, як і яких причин готувалося зміщення уряду Ю. Тимошенко. Марія Матіос, не вдаючись до езопівської мови, метафоризує цю політичну подію в такий спосіб: „Не витримало могутнє козацтво послаблення своїх фінансових сил.

І упали в сльозах і шмарках недавні велети-козаки: Петрусь – чорний вус, і Сашко Чверть-Забираю, і Ромко Смердний, і Микола Обез'яненко.

І плакали, як діти, і лютилися, мов тигри,
і говорили трьома голосами одночасно,
та так слізно,

та так жалько, що плакали разом з ними небесними голосами Паваротті, Домінго, Карерас на пару з батьком і сином Іглесіасами і басом Шаляпіна:

– Рятуй, Друже-Батьку! Не треба нам такої лютої господині й такої контрольованої господарки. Люто господарює твоя господиня. Дуже люто. Не дає ані розгулятися, ані ясла свої поповнити.

Спини, Батьку, цього несамовитого Буй-Тур-Чинова. Бо пильнують нас обоє. Кожен крок пильнують. Хочуть, щоб миші не пролізли через наші межі, а ми ж позавантажували ТІРи і курми, і гусьми, і свинями заморськими.

А ми же пальне для возів домовилися тримати за такими цінами, щоб ураз покрити видатки на твою коронацію.

Ковальські цехи, слюсарські майстерні хоче забрати твоя газдиня у Піні. А ми ж уже вдарили з ним по руках...”

Назвавши один із розділів роману „Лук'янівськими снами Орлеанської Діви”, Марія Матіос явно дала зрозуміти, що концепція образу головної героїні явно сходить до літературного стереотипу Жанни д'Арк і тих ремінісценцій, що були породжені зламними моментами Помаранчевої революції. Володимир Базилевський в одному публічному виступі якось сказав: „Ми повірили Юлії Тимошенко, бо вона теж пройшла через випробування, і при кожній її з'яві – ми всі це пережили – до цієї зворушливої у своїй тендітності і одночасно залізної жінки ми відчували щось подібне до того, що відчували французи до Орлеанської Діви”.

Володимир Панченко, даючи високу оцінку книзі М. Слабошпицького, наголосив її лікувальні властивості і порекомендував вживати її хоча б по сторінці на день як засіб від байдужості і безпам'ятства. Переважна більшість українців також сприйме книгу Марії Матіос як гірку пілюлю.

Роман „Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів” своєю формою тяжіє модерністського досвіду і характеризується особливою технікою написання. Тут синтезоване реальне та ірреальне, натуралістичне і сюрреалістичне, психологічне і публіцистичне. Жанровим підзаголовком до твору – роман-симфонія – письменниця наголосила на експериментальному жанровому змішуванні, жанровому синтезі. Конкретними

формами такого синтезу виступають приховані і неприховані цитації, ремінісценції, запозичення та переробка тем і сюжетів, мотивів і образів, обігрування бурлескного стилю. Надалі дослідження поетики роману може йти таким шляхом: роман Марії Матіос у дзеркалі сміхової культури роману Франсуа Рабле „Гаргантюа і Пантагрюель”.

Таким чином, проза Марії Матіос кореспондує з набутками вітчизняного та зарубіжного літературного процесу, засвідчує багатогранні інтертекстуальні зв'язки. Інтертекстуальний дискурс М. Матіос включає в себе надзвичайно широкий простір: від книг Біблії – до Інтернету, від гротескних візій Ф. Рабле – до Шевченкового „Кобзаря”, від Стефаніка до Фішбейна, від Котляревського до Зюскінда.

Ігор Набитович

Мистецький світ Марії Матіос

Творчість Марії Матіос – особливе явище в українській літературі початку XXI віку. Кожна наступна культурна епоха виростає з попередньої, руйнуючи й заперечуючи її стилістичні, ідейні первні, й, одночасно, до певної міри несе на собі печать багатьох ознак поетики цієї попередньої епохи. Стиль та світовідчуття Марії Матіос, на відміну багатьох творців, які формують нинішній постмодерний ландшафт української художньої прози, ґрунтується на тому, що вона творить свій власний неоромантичний пейзаж, інколи – з вкрапленнями імпресіоністичних штрихів, залишаючись при цьому світоглядно *homo religiosus* (людиною релігійною). Для її творчості характерним є важливе зауваження Чарльза Гліксберга у книзі “Модерна література та смерть Бога”, який наголошував, що письменник, шукаючи сучасних засобів поетики представлення етичних, моральних проблем, релігійної віри в художньому творі, мусить у мистецькій формі задекларувати, як віра його героїв “відповідає життєвому досвіду”, та, одночасно з цим, релігійна почуттєвість автора “не повинна перешкоджати його зусиллям представлення чесної й нецензурованої версії людського Універсуму”¹. Приймаючи окремі прикметні засади постмодерних дискурсивних елементів, ідіостиль М. Матіос залишається в полі сакрального світосприймання та світовираження, в якому елементи християнства тісно переплітаються з міфологічно-ритуальними наративними стратегіями.

У 1982 році побачила світ перша збірка її віршів “З трави і листя” (1982). Так вона ввійшла в українську літературу як поет-“вісімдесятник”. Її поетична творчість знайде своє продовження в збірках “На Миколая” (1985), “Вогні живиці” (1986), “Сад нетерпіння” (1994), “Десяти деках морозної води” (1995), й, урешті “Жіночому аркані” (2001) та “Жіночому аркані у саду нетерпіння” (2007).

У якийсь період своєї творчості вона зрозуміла, що вже виросла з поезії, що їй у світі віршів затісно, оскільки, як сама визнавала, “з віком людина набуває досвіду, не тільки власного. Бо поезія – це власний досвід, а проза – це інше, це роздумування над досвідом інших”. У 1992 році Марія Матіос дебютувала як прозаїк: у журналі “Київ” було опубліковано новелу “Юр’яна і Довгопол”, яка відкриває її пошуки в царині

¹ Charles I. Glicksberg, *Modern Literature and the Death of God*, The Hague: M. Nijhoff 1966, p. 116.

історико-психологічної прози. Через десятиліття її повість “Солодка Даруся” стала чи не найрезонаснішою з українських книг часів української незалежності. Цей твір відзначено Національною премією України імені Тараса Шевченка 2005 року. Готується художній фільм за цим твором.

Творчість Марії Матіос триває. Вона у пошуку нових ідей, образів, засобів художнього вираження світу...

Нині її твори перекладені, окрім хорватської, й англійською, німецькою, білоруською, івритом, польською, російською, румунською, сербською, японською мовами...

Художню прозу Марії Матіос можна умовно поділити на дві великі групи. Одну з них можна було б назвати “українським епосом” чи “гуцульською сагою”. Йдеться про повісті “По праву сторону Твоєї слави” (1995), “Націю” (2001), “Солодку Дарусю” (2003), “Майже ніколи не навпаки” (2005) та “Москалицю” (2008), “Армагедон уже відбувся” (2011), “Черевички Божої Матері” (2013). У всіх творах (окрім першого) цього умовного циклу тісно переплітаються історія та доля окремих людей, що живуть на окраїнах і межах чужих держав та імперій, які потрапляють у жорна кривавих історичних обставин та трагічних як міжлюдських, так і міжнаціональних взаємин та протистоянь. У цих творах людська / українська душа виражена в усій повноті, в якій коріння історії доринає туди, де сягає жива людська пам’ять кількох поколінь, що живуть разом на своїй землі. Ця земна хронотопна єдність – цілісність і єдність часу та певного обмеженого художніми рамками простору – час до часу знаходить виходи у кожному з цих творів з земного, мирського простору у Потойбіччя. І хоча час написання цих творів розділяє майже чверть століття, їх цілісність, структурна єдність ґрунтується на спільній історіософській перспективі, на динамічній напрузі цієї перспективи – від часів Австро-Угорської монархії, через увесь ХХ вік – аж до постановня незалежної України.

Одночасно ці твори мають ще один важливий вимір – загальнолюдський. У них відчутними є стійкі консервативні первні, характерні для кожного з суспільств, яке, хоча й стало на шлях модернізації, але не забуває своїх національних першокоренів, для суспільств, задивлених у своє минуле, яке є як надбанням культури і загальнолюдської історичної пам’яті, так і вселюдської скарбниці, важливої для розуміння «єдності в різнорідності». Як цілісність, першу збірку творів, стилістично об’єднує й особливий творчий підхід мисткині до світопредставлення у її творах, який можна було б назвати магічним неоромантизмом.

До другої великої групи прози М. Матіос можна б віднести повісті “Учора нема ніде” (1996), “Смак пристрасті” (1996), “Життя коротке, щоб сказати «ні»” (2000), “Бульварний роман” (2003), “Щоденник страченої” (2005), “Мама Маріца” (2008). Тут основними є мотиви еротичні, мотиви кохання, материнської любові та страждання людської (жіночої) душі в тиглі взаємин жінка / чоловік. Прозаїк творить всеохопну психологічну та естетичну картину жіночої пристрасті, яка якими потоками кохання рве греблі людських пересудів та умовностей, часом заходить у безвихідь, а часом знаходить патологічні виходи розрубання життєвих вузлів. Для цих творів характерне прагнення художніми засобами досягнути психічні глибини причин кохання, любові та ненависті, людських страждань – інколи на межі патологій. Загалом же тема кохання та тема смерті, *tanatos et eros* є наскрізними у творчості Марії Матіос. Очевидно, що ці мотиви характерні й для повістей, де доля людини вписується в діахронію останньої сотні років, оскільки є невід’ємною частиною багатоманіття людського існування. Стилiстично ця група творів заснована на балансуванні між експресивним та імпресіоністичним сприйняттям світу крізь призму міжлюдських стосунків.

Усю творчість Марії Матіос пронизує ще одна риса, характерна для її сюжетів: її герої змушені робити вибір. Вибір у лабіринті між життям та смертю, між любов’ю та ненавистю, прощенням, християнським милосердям та жагою помсти. Тому у її прозі немає однозначних постатей: кожна з них багатогранна своїм життєвим досвідом, моральними засадами, сказати б, траєкторією свого життєвого шляху в своєму просторово-часовому континуумі.

Дещо осібно у палітрі прози письменниці стоять “Фуршет від Марії Матіос” (2002) та політична сатира “Містер і місіс Ю в країні укрів” (2006), хоча ці твори є одним із свідчень прагнення письменниці художньо освоїти різні жанри літератури, навіть ті, які «висока культура» традиційно відносить до «низьких».

Особисті переживання авторкою новітньої історії України (Революція Гідності на Майдані проти диктатури президента Януковича, окупація Росією Криму, українсько-російська війна на Сході України) стали основою документальної книги письменниці “Приватний щоденник. Майдан. Війна...” (2015).

Мовностильовою особливістю прози М. Матіос є бездоганне і природне володіння словом, поєднання усього конгломерату мовних засобів сучасної української літературної мови та усіх можливостей гуцульського діалекту.

Творчість Марії Матіос є шуканням людини в людині, декларацією непростих взаємин людини й Абсолюту. Ця творчість стає своєрідною відповіддю на риторичне запитання Чарльза Гліксберга про те, “чи міг би письменник у наш час дати життя трагічній літературі, яка не була б підтримана пристрасно вихованою трансцендентною надією? На яких мотивах, і з якими виправданими обставинами він може продовжувати творити у всесвіті, який є невимовно абсурдним?”². Можна б твердити, що художня проза Марії Матіос є прикладом процесу протилежного до загальних постмодерних тенденцій, важкого й складного – віднайдення в людській душі божественних первнів, примирення з Богом. Одночасно її проза яскраво демонструє явище особливої взаємодії, взаємовпливу та взаємостосунків художнього слова з реальною дійсністю, яка безпосередньо пов’язана з матеріальним Універсумом; її слово, занурюючись у простори реального буття, розширює межі розуміння цього світу й мистецькими засобами не тільки декларує його багатогранність, але й виходить за його межі, розширюючи його кордони.

Повість “Майже ніколи не навпаки” (яка має підтитул “Сімейна сага в новелах”) можна б назвати психологічним детективом з певними ознаками історичного твору: трагічну історію гуцульської родини Чев’юків показано на фоні подій Першої світової війни та міжвоєнного двадцятиліття ХХ віку. Однак письменниця не ставить за мету творити широкі історіософські узагальнення. Для неї найважливішим стає доля простих людей на тлі історії, показ того, як ця історія руйнує усталені традиції, наносить душевні рани, нищить людську гідність, а інколи й навпаки – будить її від сплячки в тенетах умовностей та моральних табу. Вже назва першої частини-новели “Чотири – як рідні – брати” приховує в собі парадоксальне твердження (бо ж ідеться насправді про рідних братів), однак кохання та ненависть, прагнення збагачення руйнують одвічний закон кровної єдності, ведуть, зокрема й до Каїнового злочину одного з братів – Андрія, й до кривоприсягання іншого – Оксентія. Трагічне кохання юнака Дмитрика Чев’юка та шлюбної жінки багатого газди Івана Варварчука Петруні (але теж ще майже дитини) з погляду моралі є перелюбом. Однак наступна новела-розділ (“Будьте здорові, тату”) розкриває непросту гаму людських пристрастей і, здавалося б, однозначність грішної пристрасті цих майже дітей стає виявом неоднозначності таємниць міжлюських взаємин.

² Charles I. Glicksberg, *Modern Literature and the Death of God...*, p. 7.

Мотиви нещасливого кохання Дмитрика і Петруні, яке несе з собою трагедію вбивства, Каїнового гріха, приховування сином смерті батька, лучать у певну спільноту долю героїв повісті. Ці долі розгортаються як вишиті українські рушники: у кожного свій узор, є в них щось спільне, повторюване, але, на позір однакові, вони, насправді, надзвичайно різні. Текст повісті стає ніби узором хитросплетіння людських доль, де кожна нитка, вибагливо й невідворотно, тримає на собі складні візерунки усєї цілісності.

У повісті тісно переплітаються міф та історія: реальні світові події вриваються в замкнений простір гуцульського світу у горах Карпатах. Всезагальна трагедія, лихоліття війни вривається у маленьке село; глобальне своєю важкою й невблаганною невідворотністю концентрується в локальному, руйнуючи й розриваючи його зсередини, розпросторюючи особисті нещастя до розпачу планетарного масштабу.

Марія Матіос декларує художню формулу людського буття, яка накреслює, наштриховує одвічні правила окремих екзистенцій, даючи остаточно й назву усій повісті: “У світі завжди одне й те ж: одні люди вбивають інших людей, а якісь інші люди в цей самий час – люблять іще інших. А ще інші ненавидять тих, хто любить. І не можуть собі дати ради ні перші, ні другі. Ні з любов’ю. Ні з ненавистю. І майже ніколи не є навпаки”.

Однією з найважливіших ідей творчості М. Матіос, яка проявляється в усіх творах її “українського епосу”, є ідея існування й тривання в століттях нації – всеохопної єдності “і мертвих, і живих, і ненарождених” (Тарас Шевченко). Ця ідея яскраво проявилася вже в збірці новел “Нація”, де ідея відчуття приналежності до однієї нації (або й позірній відрубності від неї) реалізується на прикладі різнорідних людських доль, людських характерів, політичних поглядів і переконань, віросповідань і світоглядів.

“Нація” складається із двох частин – “Апокаліпсису” та “Одкровення”. Їх назви є алюзією до одного й того ж євангельського тексту Івана Богослова, однак назва першої частини має яскраво виражене есхатологічне забарвлення, а другої – семантично нейтральніша. Такий вибір назв вмотивований тим, що у першому розділі йдеться про справді апокаліптичний час в історії України одразу ж після Другої світової війни – час героїчного здвигу, війни з жорстоким російським окупантом, коли “зло чинилося наліво й направо, незагнуждане зло людини супроти людини”, яке породжувало

“жадобу помсти. Нескінченої, чорної помсти, кривавої бойні. За чесне ім’я. За правду, писану Богом, а не кривавою шматою³ з сільради...” (“Дванадцять службів”).

У “Юр’яні й Довгополі” доля українки-гуцулки Юр’яни тісно переплітається з долею українця-«визволителя»⁴ Довгопола, яких, як дітей однієї нації, в кінцевому єднає наближення до смерті і жертвна ритуальна кров. Інший вимір цього мотиву розгортається в новелі “Апокаліпсис”, де символом ритуального жертвовного єднання крові в одну націю стає образ Анни-Хани, нескореної українки й «твердої жидівки», яка зі зброєю в руках воює проти загарбників. У новелі “Вставайте, мамко... Одкровення 1947 року” ритуальна гра зі смертю, покликана врятувати цілу сім’ю від вивезення окупантами у Сибір, стає реальною смертю. Українська родина влаштувала ніби-то похорон матері, щоб російські окупанти, які прийшли вивозити їх у Сибір, не змогли цього зробити. Під час цієї вистави «мертва» у труні й справді помирає...

Есхатологічних, апокаліптичних вимірів набуває приготування людини до смерті, яка свідомо вибрала свій хресний шлях, яка вмирає за ідею, за прийдешню свободу рідної землі й свого народу. Ще живі, але вже на порозі невідкличної загибелі, двоє закоханих українських партизанів з Української Повстанської Армії⁵ у криївці просять прощення один у одного, й у своєї ще ненародженої дитини, повторюючи ритуальну формулу: “Най Бог простить – і я прощаю” (“Прощай мене”).

У новелі “Дванадцять службів. Одкровення 1951 року” представлено як у сакральний простір українського селянина вривається диявольська сила – російські окупанти, й починається боротьба, “двобій між чужим, неприродним, неморальним, – тим, що намагалося вкоренитися тут після великої війни, й тим, що рятувало свій прадавній уклад та звичаї”. Уособленням смерті стає червоний прапор, “ніби зумисне вимашений у кривавий колір людського мозолу, що ним благословлялась все нова й нова несправедливість”. Окупанти руйнують український традиційний простір буття: зачиняють церкви, руйнують хрести і каплиці. У новелі тіла вояків Української Повстанської Армії, загиблих у боях із окупантами, уподібнюються до зруйнованих російськими комуністами хрестів: “А через вулицю, попід стінами пошти, чорніють три

³ Йдеться про червоний прапор російських окупантів.

⁴ Оскільки Україна до середини ХХ століття була розділена між кількома імперіями, в Красній армії, яка окупувала українські території Галичини та Буковини (які до того часу входили до складу Польщі та Румунії), були й українці. Російських окупантів українці Галичини і Буковини зневажливо називали «визволителями».

⁵ Українська Повстанська Армія (УПА) – армія, створена у 1942 році для боротьби з німецькими окупантами. Після звершення Другої світової війни продовжувала до кінця 1950-их років воювати в Західній Україні за незалежність України проти окупаційного російського комуністичному режиму.

трупів непізнаних хлопців, звезених учора емгебистами⁶ разом із хрестом із-під Тарночки”. Цю латентну евангельську символіку цих *трьох тіл і хреста* відчуває стара вдова Фрозина, яка хреститься “чи то образу Божої Матері в капличці, чи до сплюндрованих рушників під хрестами, чи до трьох ніким не пізнаних, а, може, затаєних гуцулами, чийхось синів”. На протиставлення російській силі, яка нищить український світ, Фрозина знаходить єдину відповідь – замовити “дванадцять службів” дванадцяти вдів за погибель нової сатанинської влади.

Трагедія українців не тільки в тому, що російські загарбники розстрілюють їх, вивозять у Сибір і українських священиків, але й що “церкви наші позабавані навхрест дошками, а ті, що відкриті, – по якому там читають молитви?”, бо “сам панотець служить теперішній сатані”, а у “безбожному колгоспі змушують сокиру брати мало не на Великдень. А Бог усе рахує” (“Нація”). Однак священик у “Дванадцяти службах”, ризикуючи своїм життям разом із парафіянами, як і в часи переслідувань перших християн, просить своїх парафіян помолитися разом із дванадцятьма вдовами “за нову істину⁷ в нашому краї, за справедливу Божу благодать, яку Господь подарує нам при наших ревних молитвах”.

Ще одна грань неоднозначного болючого процесу творення єдиної української нації задекларована в новелі “Просили тато-мама... Одкровення 1990 року”. Головна героїня новели – ще одна нескорена українка, яка пройшовши горнило партизанської війни, пізнавши кохання та зраду, дивом уцілівши, через роки зустріне зрадника й відкриє синові таємницю того, ким був його справжній батько...

Своєрідним паралелізмом до цих новел “Нації” є цикл поезій Марії Матіос, до яких взято за мотто вірш литовського поета Казіса Брадунаса, присвячений війні нескорених «лісових братів» за визволення Литви від російських окупантів: «*Убієнних всіх скорботні тіні / Я тримаю, наче чорний стяг...*».

Життєві одкровення на зламі й болючих ранах людських доль, які вимагають пошуку відповідей на непрості питання, що їх ставить перед людиною життя (“Анна-Марія”, “Поштовий індекс”, “Признай свою дитину”), знаходять завершення в оповіданні “Не плачте за мною ніколи...”, де смерть стає ще одним об’єктом стоїчного філософського розгляду старої гуцулки – як логічне завершення окремої екзистенції кожної людини.

⁶ Російські каральні спецслужби, які воювали з УПА.

⁷ Йдеться, звичайно, не про «нову істину» комунізму російських окупантів, а про прийдешню істину нової незалежної України.

Повість “Солодка Даруся” є одним із вершинних творів не тільки у творчості Марії Матіос, але й усього сучасного українського письменства. Український поет Дмитро Павличко називає його “найзагадковішим, найпечальнішим і найправдивішим творінням з усієї сучасної української літератури...Це справді безодня, куди страшно, але необхідно заглядати”.

Три частини твору творять спільну “драму на три життя”: „солодкої” Дарусі, яку всі вважають божевільною й німою, Івана Цвичка – вічного мандрівника, що нарешті знаходить своє дивне кохання до Дарусі й раптово втрачає його, батьків Дарусі – Михайла та Мотронки. Долі їх усіх руйнують жорна історії, бо, як каже старий нелукавий жид-мельник Гершко, “сьогодні надійшли такі часи, що колісниця їде – і людини не бачить. Переїде і не спам’ятаєшся, що вже ні тебе нема, ні совісті твоєї, ні честі. Чоловік один, а колісниця кожного разу друга”. Архітектоніка твору збудована як антична драма з елементами детективу: доля Дарусі в “Драмі щоденній”, яка боїться *конфет*⁸, бо “від *солодкого* болить її голова і блює вона дуже”, поступово переплітається з долею безталанного, але талановитого Цвичка в “Драмі щоденній”. Та, як в античному театрі, Доля безжалісно перетинає павутинку їхнього щастя. Розв’язка таємниці “Божої людини” Дарусі, її німоти настає в “Драмі найголовнішій”. Тут драма життя Дарусі та її батьків кристалізується у античну трагедію, в якій переплітається любов та ненависть, підлота й найвищі устремління “межових ситуацій” людської екзистенції. Російський офіцер-окупант дає маленькій дівчинці цукерка й вивідує таємниці дорослих. Жорстокість, підступність і підлість загарбника руйнує високе й світле кохання батьків Дарусі – Михайла й Мотронки, робить калікою їхню дитину при тілі матері-самогубниці.

Дмитро Павличко декларує одну з найважливіших моральних дилем, які постають перед героями твору: “...Якщо першим законом збереження честі є правдомовство, то таким же першим законом збереження життя і самої мови є неправда...“Солодка Даруся” ставить не тільки проблему взаємин честі як природної невинності і життя як примусового обдурювання, проблему, яка не може бути однозначно розв’язана. Адже люди, які тримаються за життя з останніх сил, готові сказати неправду з метою збереження свого існування, – це не завжди загублені злочинці. Вони вчать дитину говорити правду, знаючи, що таким чином виховують свою загибель. Виникає

⁸ Цукерок. – російське.

незримий зв'язок між правдою і неправдою, який не так просто збагнути, а тим більше – загубити. Виникає мука совісті по обидва боки людського дійства.

Даруся постає не як безпорадна жертва, а як горда стражденниця, одержима правдолюбством і водночас почуттям провини за свій дитячий гріх. Страждання за гріх, який не був злочином, а тільки відрухом чесного духу”. Гріх Дарусі-підлітка народжений з нерозуміння дитиною природи зла, уособленням якого є ворожий режим, що прийшов на її землю.

Концепт гріха займає одне з найважливіших місць у світоглядній структуризації буття героїв прози М. Матіос. Смертельна загроза, що нависла над батьком Дарусі Михайлом і його сім'єю, змушує його красти, й він чекає покари: “Я став злодієм – і Бог мене не карає. Чому?”. Самогубство його дружини стає ніби прямою відповіддю на це запитання. Боже провидіння у сакральному дискурсі прози Марії Матіос має структуротворче значення – як у окремій людській долі, так і в бутті народу загалом: “Чоловік собі думає, а Бог, коли підсміюючись, коли плачучи, чоловікову судьбу на свій манер підправляє. І лише дивиться, як чоловік Божим даром розпоряджається”. Традиційно для українського селянина чуже майно є тим табу, яке має всі ознаки сакрального й несправедне заволодіння ним є подібним до намагання знеосвячення *sacrum*. Побачивши на одній із селянок чужий одяг – тих людей, яких російські комуністи вивезли у Сибір, Матронка констатує рівень деградації людської совісті й формулює імператив *homo religiosus*: “Вона хрестилася і казала отчеша, вона вкривала Божу Матір, і їй не горіло ні лице, ні совість, і пальці їй не скрутило!.. Що з цими людьми зробилося, що вони такі недобрі не до чужих – до своїх?! Як ці люди думають жити далі і не боятися, що гріхи перейдуть на їхніх дітей?!...Як на таке дивиться Бог і чому він не карає недобрих людей так, щоби це було всім видно?!”

Важливим питанням для людини ХХ-ХХІ століть є проблема втручання / невтручання Бога в людське буття в сучасному секуляризованому світі. Матронка ставить питання, яке стає однією з найглобальніших, найстрашніших, однак, найнасушніших проблем філософії ХХ віку: “Де той ваш Бог, коли він відвернувся від нас, як від послідніх грішників? Чого він не відвертається від того, хто робить другому зло, а сам гараздує? Що я завинила Богові, що він прислав сьогодні мені в хату мого ката?.. То де Бог, чи він осліп... Той, що винен, прийшов мене сьогодні доконати. І Бог не зупинив його”. Ці мотиви у Марії Матіос переграють з ідеєю сучасного гебрайського філософа Ганса Йонаса (матір якого німецькі нацисти замордували в Освенцімі), який у відомій Тюбінгенській доповіді твердив: Бог, який, незважаючи на

свою всесильність, мовчав, споглядаючи на терпіння в Освенцімі, або не є найвищим добром, або є для людського розуму цілком незрозумілим⁹. Марія Матіос устами своїх героїв, ніби паралельно до Ганса Йонаса, оскаржує мовчання Бога у той час, коли російські комуністи невблаганно й безжалісно знищували українців.

Класик української літератури Павло Загребельний писав, що у “Солодкій Дарусі” Марія Матіос “на свій страх і ризик здійснила мандрівку в наше криваве минуле, в наші пекла. І не тільки для того, щоб зазирнути в ті пекла, але й подолати їх, переселившись туди, і зостатися там на той час, що потрібний для такого подолання.[...]Прочитавши „Дарусю”, хочеться: або когось зарізати, або самому повіситись, або...”. Художній текст – якщо він є шедевром, вистражданим болем і криком душі мистця, якщо він заторкує душу іншої людини, змушує співпереживати й відчувати радість чи біль героїв твору як близьких і рідних собі людей, – несе в собі небуденну енергію, кличе до чину. Як написав колись поет Ігор Римарук, над “Солодкою Дарусею” “не один заплаче”. Минуле не щезає, воно творить майбутнє, в якому мертві кличуть живих...

Одним із важливих мотивів повісті “Москалиця” є людська самотність, яка породжена обставинами народження її героїні, трагедією втрати матері й історичними обставинами. Позашлюбна дитина, народжена після зґвалтування її матері-українки російським солдатом (зав’язка твору починається в 1914 році) не може ні знайти у іншого, ні дати комусь свого людського тепла і щастя.

Уявлення гуцулів про перехід у інший світ та образ Білої Панни-смерті у “Москалиці”, вивершують есхатологічні візії художнього світу Марії Матіос, представлені у повісті “По праву сторону Твоєї слави”. Цей твір – чи не одна з перших у сучасній українській літературі спроба побачити Потоїбійччя «очима душі» щойно померлої людини, яка, прощаючись із рідними та близькими, підводить підсумок свого земного існування, вирушає в простори *sacrum*. “По праву сторону Твоєї слави” – своєрідне сучасне представлення жанрових утворень Античності та Середньовіччя – жанру *видіння (visiones)*, які зародилися, розвинулися й набули свого розквіту в письменстві у цей період, а пізніше прийшли до повного занепаду.

Своєю прозою Марія Матіос творить художній образ української традиції, заглиблюючись у переживання й пережиття української людини – від кінця XIX – до початку XXI століть. Її творчість повертає в українську культуру важливі пласти традиційної духовної культури, ставить непрості проблеми буття нації й окремих її

⁹ Hans Jonas, *Der Gottesbegriff nach Auschwitz. Eine jüdische Stimme*, Frankfurt am Main 1987.

індивідів, повертає від забуття втрачені материки української самобутності й представляє їх як важливу складову вселюдських цінностей.

Давні германці і скандинави вірили, що один із їх богів Один-Вотан – покровитель поетів і загиблих у боях вояків. І ті мистці, яким Один вділяє медового напою *odrvörir*, що в нього підсипано містичні письмена-руни, здатні у своїх творах привідкривати таємниці людського існування, його минулого та майбутнього, виходити поза вузькі межі реальності. Справжній мистець, закорінений у буття свого народу й відкритий у простір вселюдської культури, творить як художню історію минулого та сучасності свого етносу, так і прозирає його майбутнє – на тлі історії інших народів. Марія Матіос – мисткиня, що звідала *odrvörir*.

Габріель Гарсія Маркес у виступі після вручення йому Нобелівської премії проголосив, що література є “остаточним доказом існування людини”. Розширюючи цю ідею можна твердити, що творчість Марії Матіос є остаточним доказом існування української людини, нескореної української душі...

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі зроблено спробу окреслити, у головних штрихах, яскраву постать сучасної української письменниці Марії Матіос. У першому розділі подано загальну інформацію про життя і творчість письменниці, додержуючись хронологічної послідовності у викладі: від дитинства на буковинському селі Розтоки до теперішнього часу. Показано місце, яке письменниця займає в сучасному, надзвичайно строкатому, літературному процесі. Пояснено, чому літературні критики відносять твори Марії Матіос до постмодерної, а чому до неомодерної естетичної орієнтації сучасної української літератури. Наголошено на оригінальності її творчої манери. У наступному підрозділі коротко оглянуто ті аспекти творчості Марії Матіос, які сучасна літературна критика найчастіше розглядає.

Ми також зробили переклад хорватською мовою трьох актуальних статей буковинських літературознавців про творчість Марії Матіос. У статті Тетяни Качак запропоновано порівняльний аналіз творчості двох представниць однієї лінії української жіночої літературної традиції у двох різних літературних епохах: модернізму і постмодернізму. Ці епохи більш схожі, ніж здається на перший погляд, бо ідеться в обох випадках про часи історичного зламу. Дослідниця помітила такі спільні риси творчості О. Кобилянської і Марії Матіос, як національне питання і патріотична проблематика, буковинський колорит, образ сильної жінки, жіноче письмо, стиль, нарація, жанрове вирішення та символізм.

Стаття Ірини Насмінчук теж порівняльного характеру, але розглядає творчість Марії Матіос з точки зору власне інтертекстуальних зв'язків. Досліджуючи новелу «Апокаліпсис», Насмінчук зауважила, що інтертекстом новели є Біблія, а саме Об'явлення святого Івана Богослова та книга Естер. У випадку новели «Вставайте, мамко... 1947. Одне життя (По війні)» дослідниця відмітила тематичну близькість до новели Василя Стефаника «Пістунка», адже в обох наявний страшений мотив гри в похорон. Невинний гріх «солодкої Дарусі» можна співвідносити із гріхами трьох душ з містерії Тараса Шевченка «Великий льох». Востаннє Насмінчук аналізує сатиричний роман «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів», в якому помічає автоінтертекстуальність, а також механізми бурлескно-травестійної традиції, завдяки якими цей твір легко порівняний з «Енеїдою» Івана Котляревського, чи з романом «Гаргантюа і Пантагрюель» Франсуа Рабле. Твір також містить інтертекстуальні зв'язки із творами як «Тарас Бульба» Миколи Гоголя, «Жанна д'Арк» Івана Кошелівця та «Парфумер»

Патріка Зюскінда і з багатьох інших джерел, в тому числі й нелітературних. Насмінчук доводить, що інтертекстуальні зв'язки у творах М. Матіос є надзвичайно багатогранними і строкатими. Це, додаємо, можна вважати постмодерною рисою творчості письменниці.

У статті Ігоря Набитовича зроблено першу спробу каталогізації творчості М. Матіос. Літературознавець відділяє дві великі групи її прози: першу називає «українським епосом» чи «гуцульською сагою», а до другої відносить твори любовної тематики. У статті він теж займається проблемою відзначення стилю і світогляду письменниці, наголошуючи на частому переплітанні в її творах християнських та міфологічно-ритуальних елементів.

Щоправда, системного вивчення творчості Марії Матіос в літературній критиці на сьогодні ще немає, але увага критиків до письменниці посилена і постійно з'являються нові і оригінальні праці, що розглядають її творчість у широкому спектрі інтерпретації і методології: від компаративістики до лінгвостилістичних студій.

Прочитанням трьох перекладених статей можна здобути загальну інформацію про особливості прозової творчості Марії Матіос. Вони здатні зацікавити читача, який вперше зустрічається з такою письменницею, а також запропонувати нові погляди читачеві, який вже познайомився з її творами. Хорватському читачеві вони напевно можуть бути близькими, оскільки містять інформацію не тільки про формальні аспекти з суто літературознавчої перспективи, а й про буковинський край, звичаї і традиційні цінності, які є невід'ємною частиною творів письменниці.

Марія Матіос в Україні – чи не найяскравіша та найулюбленіша сучасна письменниця, яка користується популярністю у широкого кола читачів, незалежно від віку чи статі. Про надзвичайно широке звучання та універсальність ідей її творів свідчать численні переклади – не тільки європейськими, а й іншими мовами світу. Переклади ще тривають, а нещодавно світ побачила і найновіша книжка Марії Матіос, під назвою «Букова земля». Письменниця продовжує творити і дивувати читачів, від неї завжди можна очікувати щось нове.

Все зазначене вказує на потребу якомога ширшого представлення творчості талановитої письменниці у перекладах хорватською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Перекладені статті

Качак Т. Творчість Ольги Кобилянської і Марії Матіос у контексті української жіночої літературної традиції / Качак Т. // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Слов'янська філологія / Чернівці: 2011 – Вип. 545–546. – С. 155–159.

Набитович І. Мистецький світ Марії Матіос [рукопис].

Насмінчук І. А. Проза Марії Матіос як інтертекст / І. А. Насмінчук // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Слов'янська філологія / наук. ред. Б. І. Бунчук. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 394–398. – С. 379–385.

Bukovina. Prijevodi s ukrajinskog / ur. Jevgenij Paščenko i Tetyana Fuderer. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta, Knjižnica *Ucrainiana croatica*, Knjiga 15. – 2017. – 276 с.

Тексти

Мазурін М. Марія Матіос: «Я не хочу, щоб мене читали в метро» / М. Мазурін // День. – 2001. – № 53 (23 березня) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/mariya-matios-ya-ne-hochu-shchob-mene-chitali-v-metro>. – (дата звернення: 24.03.2019.)

Матіос М. Майже ніколи не навпаки [Електронний ресурс] / Марія Матіос. – Режим доступу: http://royallib.com/book/matos_marya/mayge_nkoli_ne_navpaki.html. – (дата звернення: 21.03.2019).

Матіос М. Нація / Марія Матіос. – Львів: Піраміда. – 2007. – 253 с.

Матіос М. Солодка Даруся: Видання третє / М. Матіос. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – С. 174.

Biblija: Stari i Novi zavjet / glavni urednici Jure Kaštelan, Bonaventura Duda. – Zagreb: Kršćanska sadašnjost. – 2012. – 1559 str.

Matios, Marija. Slatka Darica. Drama u tri života. / S ukrajinskog prevela Dijana Dill. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Udruga hrvatskih ukrajinista, Knjižnica *Ucrainiana croatica*, Knjiga 8. – 2011. – 129 str.

Наукова література

Гребенюк Т. Мораль, гріх і провина в концептосистемі прози М. Матіос. / Т. Гребенюк // Актуальні проблеми слов'янської філології. – Київ; Ніжин: Аспект-Поліграф, 2006. – Вид. 11. Ч. 2. Лінгвістика і літературознавство.

Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн. [Електронний ресурс] / Тамара Іванівна Гундорова. – Київ: Критика, 2005, 263 с. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001862>. – (дата звернення: 15.03.2019).

Даниліна О. В. Автобіографізм прози Марії Матіос [Електронний ресурс] / О. В. Даниліна // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2011. – Вип. 27. – С. 72-76. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2011_27_18. – (дата звернення: 25.03.2019).

Єсипенко Д. Зустріч класики і сучасності (декілька зауваг до творчості Марії Матіос та Василя Стефаника) / Д. Єсипенко // Українська філологія: традиції та сучасність. Збірник наукових праць. – Випуск 14. Частина 1. – Львів, 2013. – С. 563.

Історія української літератури. ХХ — поч. ХХІ ст. Том 3. / Київ: ВЦ «Академія», 2017. – 544 с.

Набитович І. Знахарка троякої ружі (Мистецький світ Марії Матіос). *Вибране* / Матіос М. Львів: ЛА «Піраміда», 2011 – С. 3-16.

Набитович І. Сакральні мотиви в художній прозі Марії Матіос [Електронний ресурс] / І. Набитович // Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія. – 2011. – Вип. 547-548. – С. 10-18. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnusf_2011_547-548_4. – (дата звернення: 19.03.2019).

Насмінчук І. А. Гендерна проблематика роману «Майже ніколи не навпаки» Марії Матіос: до проблеми інтертекстуальних зв'язків [Електронний ресурс] / І. А. Насмінчук // Науковий вісник Волинського національного ун-ту ім. Лесі Українки. – 2012. – № 12. – С. 105. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5971/3/22.pdf>. – (дата звернення: 25.03.2019).

Павлишин Г. Я. Етнокультурна колористика у сімейній сазі в новелах Марії Матіос "Майже ніколи не навпаки" [Електронний ресурс] / Г. Я. Павлишин // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. – 2010. – Вип. 15. – С. 196-200. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2010_15_33. – (дата звернення: 25.03.2019).

Паньків У. П. «Жіноче письмо» у романі Марії Матіос «Чотири пори життя» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/1950/1747>. – (дата звернення: 25.03.2019).

Римарук І. «Трояка ружа, або Солодка Даруся» / І. Римарук // Матіос М. Солодка Даруся: Видання третє. – Львів: ЛА «Піраміда», 2005. – С. 7.

Стасик М. В. Народознавчий континуум художнього світу Марії Матіос [Електронний ресурс] / М. В. Стасик // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 2013. – № 2. – С. 115-120. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2013_2_26. – (дата звернення: 25.03.2019).

Тebeshevська Т. Художні особливості "Щоденника страченої" Марії Матіос [Електронний ресурс] / Т. Тebeshevська // Слово і час. – 2006. – № 2. – С. 54 – 62. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38477/08-Tebeshevaska.pdf>. – (дата звернення: 25.03.2019).

Філоненко С. О. «Амури» влади з народом (гендерний аспект повісті «Учора нема ніде» на тлі романів Тетяни Устівної. [Електронний ресурс] *Масова література в Україні: дискурс / тендер / жанр* : монографія / Софія Філоненко; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Тернопіл. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2011. С. 293. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004363>. – (дата звернення: 15.03.2019).

Фудерер Т.О. Граматичні трансформації при художньому перекладі прози з хорватської мови на українську / Т.О. Фудерер // Компаративні дослідження слов'янських мов і

літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. – 2011. – Вип. 15. – С. 264. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2011_15_40. – (25.03.2019).

Харчук Р. Б. Сучасна українська проза : постмодерний період : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Роксана Борисівна Харчук. – Київ: ВЦ «Академія», 2008. – 248 с. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001365>. – (дата звернення: 15.03.2019).

Fuderer, Tetyana; Šimičić, Nika. Transformacije u prijevodu pripovijetke M. Jergovića "Krađa" s hrvatskoga jezika na ukrajinski // Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III. / ur. Sesar, Dubravka. Zagreb: FF press, 2013. – str. 209-221.

Paščenko, Jevgenij. Marija Matios ili duhovna snaga ukrajinske žene / Jevgenij Paščenko // Matios, Marija. Slatka Darica. Drama u tri života. / S ukrajinskog prevela Dijana Dill. – Zagreb: Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Udruga hrvatskih ukrajinista, Knjižnica *Ucrainiana croatica*, Knjiga 8. – 2011. – str. 7-13.

Pavlešen, Dariya. Specifičnosti postmodernizma u ukrajinskoj književnosti / Dariya Pavlešen // Književna smotra. 46 (2014), 174 (4). – str. 41-54.

Словники, граматики і підручники

Яременко В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови (в 3 томах) / В. Яременко, О. Сліпушко. – Київ: АКОНІТ, 2008.

Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова. – Київ: Вища школа, 2009. – 430 с.

Anić, Vladimir i dr. Hrvatski enciklopedijski rječnik. – Zagreb: EPH i Novi Liber. 2004.

Babić, Stjepan; Finka, Božidar; Mogoš, Milan. Hrvatski pravopis. – Zagreb: Školska knjiga. 2004.

Klaić, Bratoljub. Novi rječnik stranih riječi. – Zagreb: Školska knjiga. 2012.

Menac, Antica; Kovalj, Alla P. Ukrains'ko-horvats'kyj abo serbs'kyj slovnyk = Hrvatsko ili srpsko-ukrajinski rječnik. – Zagreb: SNZ. 1979.

Šimundić, Mate. Rječnik suvišnih tuđica u hrvatskomu jeziku / Mate Šimundić. – Zagreb: Barka. 1994. – XII, 269 str.

Інтернет-ресурси

<http://ua.translit.cc/>

<http://sum.in.ua/>

<http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

<http://hjp.znanje.hr/>

https://uk.wikipedia.org/wiki/Матиос_Марія_Василівна – (дата звернення: 21.03.2019).

<https://vsiknygy.net.ua/?s=матиос> – (дата звернення: 21.03.2019).

http://bukvoid.com.ua/info/writers/Matios_Mariya.html – (дата звернення: 21.03.2019).

http://hromada.hu/2014/nom_126/poezija/matios.html – (дата звернення: 21.03.2019).

<http://nlu.org.ua/vustavki.php?id=301> – (дата звернення: 21.03.2019).

<http://umka.com/ukr/singer/maria-matios.html> – (дата звернення: 21.03.2019).

<https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/iz-bud-yakogo-rozdilu> – (дата звернення: 21.03.2019).

<http://md-eksperiment.org/post/20171017-biografiya-mariyi-matios>. – (дата звернення: 25.03.2019).

<https://dovidka.biz.ua/mariya-matios-biografiya-ta-tsikavi-fakti/>. – (дата звернення: 25.03.2019).

<https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/iz-bud-yakogo-rozdilu>. – (дата звернення: 15.06.2019.)

https://zaxid.net/moskalitsya_mariyi_matios_stala_bestserom_n1084109. – (дата звернення: 15.06.2019).

<http://chernivtsy.eu/portal/11654-2>. – (дата звернення: 15.06.2019).

<https://web.archive.org/web/20140711140157/http://president.gov.ua/documents/7557.html>. – (дата звернення: 15.06.2019).

<https://vsiknygy.net.ua/news/2451> – (дата звернення: 15.06.2019).

<https://zbruc.eu/node/59624> – (дата звернення: 15.06.2019).

РЕЗИЮМЕ – SADRŽAJ – ABSTRACT

ТВОРЧИСТЬ МАРІЇ МАТІОС У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ

У роботі увагу зосереджено на перекладі літературознавчих статей сучасних українських дослідників про художню творчість Марії Матіос (статті Тетяни Качак, Ірини Насмінчук та Ігоря Набитовича). Подано портрет письменниці і визначене її місце в сучасному літературному процесі в Україні. Пояснено причини, які дозволять відносити її творчість до неомодерної естетичної орієнтації. Наголошено на таких аспектах творчості письменниці, як етнокультурна колористика, сакральний дискурс і позначки жіночого письма. Вони містять значний потенціал для зацікавлення хорватської аудиторії, якій постать Марії Матіос потрібно ширше представити.

Ключові слова: *Марія Матіос, сучасна українська література, переклад, літературна критика*

STVARALAŠTVO MARIJE MATIOS U KONTEKSTU UKRAJINSKE KNJIŽEVNE KRITIKE

U radu je pozornost usredotočena na prijevodu književno-znanstvenih članaka suvremenih ukrajinskih istraživača o umjetničkom stvaralaštvu Marije Matios (članci Tetyane Kačak, Iryne Nasminčuk i Igora Nabytovyča). Predstavljen je portret spisateljice i određeno je njeno mjesto u suvremenom književnom procesu u Ukrajini. Objašnjeni su razlozi zbog kojih je moguće njeno stvaralaštvo pripisati neomodernoj estetskoj orijentaciji. Naglašeni su aspekti njenog stvaralaštva kao što su etnokulturna koloristika, sakralni diskurs i oznake ženskog pisma. Oni imaju značajni potencijal privući pažnju hrvatske publike, kojoj je ličnost Marije Matios potrebno šire predstaviti.

Ključne riječi: *Marija Matios, suvremena ukrajinska književnost, prijevod, književna kritika*

LITERARY WORKS OF MARIA MATIOS IN THE CONTEXT OF THE UKRAINIAN LITERARY CRITICISM

The thesis focuses on the translation of literary studies by contemporary Ukrainian researchers on the literary works of Maria Matios (articles by Tatiana Kachak, Irina Nasminchuk and Igor Nabitovych). The portrait of the writer and her place in the contemporary literary process in Ukraine are presented. The reasons which allow the attribution of her works to the neo-modern aesthetic orientation are explained. Emphasis is placed on such aspects of the writer's work as ethnocultural coloring, religious discourse, and elements of women's writing. These aspects contain considerable potential to interest the Croatian audience, in need of a broader representation of the figure of Maria Matios.

Keywords: *Maria Matios, contemporary Ukrainian literature, translation, literary criticism*